

Dyrkingen av nordmenns karaktertrekk blant norske patrioter ca. 1770 – 1814

Halvor A. Lid.

Universitetet i Agder, 2022
Fakultet for humaniora og pedagogikk
Institutt for religion, filosofi og historie

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en lang og lærerik prosess, bestående av mange sene kvelder, mange kopper kaffe og mye, mye lesing. I den anledning er det flere som må takkes for sine bidrag til arbeidet. Takk til veilederen min, Nils M. Justvik for mange konstruktive tilbakemeldinger, gode råd og tips til litteratur. Vi har hatt et godt samarbeid gjennom hele denne prosessen. Takk til pappa som har engasjert seg i mitt prosjekt og oppgavens tematikk, og bidratt med å finne kilder og relevant litteratur, samt korrekturlesing. Takk til mamma som har bidratt med gode middager når jeg har kommet hjem på besøk. Takk til emneansvarlig, Øyvind Tønnesson og alle medstudenter som har gitt konstruktiv kritikk og nyttige tilbakemeldinger på samtlige seminarer.

Da jeg først begynte å arbeide med tema til masteroppgaven var det først og fremst forholdet mellom skiløping og norsk nasjonal identitet jeg ønsket å belyse. Etter hvert utviklet dette seg til en bredere undersøkelse av norsk patriotisme og nasjonalkarakter. Min interesse for den norske nasjonalkarakteren og det nasjonale selvbildet stammer nok fra min oppvekst i hjembygda, Kviteseid. Kviteseid er en liten bygd i Øvre Telemark med mange gamle soger og en rik lokalhistorie, og med en far som selv har cand.mag. i historie og er boksamler, samt en oldefar som drev med folkeminnegransking, vokste min interesse for Øvre Telemarks historie. Min egen bakgrunn fra Kviteseid, og hvordan man har oppfattet telemarksbøndene i historisk sammenheng, har blitt mitt utgangspunkt i arbeidet med denne masteroppgaven, og på flere måter bidratt til å danne grunnlaget for min forståelse av hvordan man har tolket den norske nasjonalkarakteren og nordmenns særegne karaktertrekk.

Abstract

This thesis aims to examine the idolization of the Norwegian people's characteristics among Norwegian patriots in the period approx. 1770 – 1814. This was a time when certain parts of the Norwegian intelligentsia were exploring what defined the Norwegian people's national character. Among the Norwegian patriots of the period, there was an idolization of what they saw as characteristics peculiar to the Norwegian nation and its people. This idolization was directed towards the rural Norwegian peasantry and Norwegian folk culture, as the Norwegian peasants were seen as representatives of the nation's authentic and traditional way of life. The nation-building program of the Norwegian patriotism was a project of the elite, as the people who fit the description of "patriot" in this period, consisted of a relatively small group of educated intellectuals, mostly priests. The patriotic depiction of the Norwegian people – and of Norway itself – during the period approx. 1770 – 1814, nevertheless became of great importance for the Norwegian self-image for a long time to come. The Norwegian patriots were also dedicated to exploring Norway's "golden age" in the past, by connecting the modern Norwegian farmers to their ancestors in the High Middle Ages, the Viking Age and even further back in time, through historical depictions as well as patriotic poetry.

Gerhard Schøning's portrayal of the Norwegians ancestors in his historical works, were particularly influential on how the patriots would come to define Norwegian people's distinctive characteristics. Schøning himself was influenced by enlightenment ideas of the time – most significantly French enlightenment thinkers, such as Montesquieu's ideas about the climate theory and the Nordic peoples, and Rousseau's ideas about the natural man and his critique of cultural modernization and urbanized society. The notion of "The Noble Savage" is also an important part of Schøning's depiction of the Norwegian people, which would be continued by the writers of topographic literature and patriotic poetry. The themes explored in this thesis are the Norwegian patriotism of the late 18th and early 19th century and the construction of a Norwegian national identity. Concepts of significance for the themes of this thesis, include *patriot* and *patriotism*, *national character*, *nationalism* and *national identity*. The thesis will also be exploring the Norwegian historiography, topographic literature, as well as the patriotic poetry dating to the period approx. 1770 – 1814, with the aims of uncovering how the Norwegian patriots defined the Norwegian people's distinctive characteristics, what significance this had for

the definition of what was perceived as distinctively Norwegian in relation to Danish, and what it meant for Norwegians own understanding of the nation.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	s.8
1.1 Problemstilling og avgrensning	s.9
1.2 Forskningsfeltet.....	s.10
1.3 Kilder og metode.....	s.16
1.3.1 Gerhard Schøning.....	s.17
1.3.2 Topografisk litteratur og reisebeskrivelser.....	s.17
1.3.3 Norske diktere.....	s.19
1.4 Oppgavens struktur.....	s.20
2 Teoretisk rammeverk og begrepsforklaring – patriot og patriotisme, nasjonalkarakter, nasjonalisme og nasjonal identitet.....	s.23
2.1 Teoretisk rammeverk.....	s.23
2.2 Patriot og patriotisme.....	s.25
2.3 Nasjonalkarakter.....	s.26
2.4 Nasjonalisme og nasjonal identitet.....	s.27
2.5 Historiebruk og identitetsbygging.....	s.29
3. Norsk patriotisme og europeisk opplysningstid.....	s.30
4. Gerhard Schøning.....	s.34
4.1 Gerhard Schøning – Studier ved Universitetet i København, forbilder og inspirasjonskilder.....	s.34
4.2 Schønings kilder og hans teori om nordmennes opphav og eldste historie.....	s.37
4.3 Nordmennes forfedre – Schønings «kjempe-art».....	s.41
4.4 En skrekk for sine naboer – Schønings bilde av nordmenn som krigere.....	s.44

4.5 Gerhard Schøning – konklusjon.....	s.46
5 Nordmenn som en del av det norske landskapet – den topografiske litteraturen.....	s.49
5.1 Beskrivelser av norske bønder i den topografiske litteraturen.....	s.50
5.1.1 Johan Michael Lund – Øvre Telemark.....	s.51
5.1.2 Hans Strøm og Marcus Schnabel – Eger prestegjeld og Hardanger.....	s.52
5.1.3 Jacob Nicolai Wilse – Spydeberg prestegjeld.....	s.53
5.1.4 Hans Jacob Wille – Seljord prestegjeld og Øvre Telemark.....	s.54
5.1.5 Rejer Gjellebøl – Høland prestegjeld og Setesdal.....	s.56
5.1.6 Axel Christian Smith – Trysil prestegjeld.....	s.58
5.2 Topografisk litteratur – fri diktning eller virkelighetsbilde?.....	s.59
5.3 Nordmenns karaktertrekk i den topografiske litteraturen – konklusjon.....	s.60
6 Norske diktere om nordmenns karaktertrekk.....	s.64
6.1 Det Norske Selskab.....	s.64
6.2 Johan Nordahl Brun og den norske nasjonalkarakteren.....	s.65
6.3 Claus Frimanns poetiske bilde av nordmenns særegne karaktertrekk.....	s.68
6.4 Jens Zetlitz – vinter og skiløping som en del av det norske selvbildet.....	s.71
6.5 Edvard Storm – Utenfor Det Norske Selskab.....	s.74
6.6 Norges fjellandskap som nasjonalsymbol hos norske diktere.....	s.75
6.7 Norske diktere om nordmenns karaktertrekk – konklusjon.....	s.76
7 Dyrkingen av nordmenns karaktertrekk og fremveksten av nasjonale bevegelser og norsk nasjonsforståelse.....	s.79
7.1 Patriotisme og nasjonalisme.....	s.79
7.2 Norsk patriotisme og 1814.....	s.80

7.3 Dyrkingen av nordmenns karaktertrekk og fremveksten av nasjonale bevegelser og norsk nasjonsforståelse – konklusjon.....	s.83
8 Konklusjon.....	s.84
8.1 Hvordan definerte norske patrioter nordmenns karaktertrekk?.....	s.84
8.1.1 Nordmenns hardførhet.....	s.85
8.1.2 Nordmenns fysiske egenskaper, størrelse, styrke og smidighet.....	s.85
8.1.3 Nordmenns krigerske egenskaper, tapperhet og mot.....	s.86
8.1.4 Nordmenns frihetstrang.....	s.87
8.1.5 Nordmenns ærlighet og ufordervethet.....	s.87
8.1.6 Nordmenns æresfølelse, fedrelandskjærlighet og kongetroskap.....	s.88
8.2 Hvilken betydning fikk dette for defineringen av det særegent norske i forhold til det danske?.....	s.88
8.3 Hva betydde dette for norsk nasjonsforståelse?.....	s.89
Kilder.....	s.92
Litteratur.....	s.94

1 Innledning

Denne masteroppgavens tematikk er norsk patriotisme og nasjonal identitetsbygging. Perioden ca. 1770 – 1814, var en tid hvor man var svært opptatt av å utforske hva som definerte nordmennes nasjonalkarakter, og blant norske patrioter foregikk det en dyrking av nordmennes karaktertrekk med særlig fokus på den norske bonden og norsk folkekultur. Med «dyrking av nordmennes karaktertrekk» mener jeg en bevisstgjøring og en idealisering av det man mente kjennetegnet det genuint norske, og forestillinger om det man så på som særegent norsk. Den slags dyrking innebærer også å tilskrive nordmenn visse forskjønnende karaktertrekk som i stor grad var preget av opplysningstidens åndsstrømninger.¹ Samtidig var det også stor oppmerksomhet rettet mot nordmennes forfedre i vikingtid, høy-middelalder og enda lenger tilbake i tid.² Patriotenes forestillinger om nordmennes karaktertrekk og væremåte ble, fra ca. 1770 og framover, en måte å markere norsk særegenhet i forhold til andre kulturer, særlig i kontrast til det danske.³ Det bildet de norske patriotene skapte av nordmennene og Norge i perioden ca. 1770 – 1814 kom likevel til å bli av stor betydning for det norske selvbildet i lang tid fremover.

Hans Jacob Orning har med sin artikkel «De voldelige telemarksbøndene», beskrevet den oppfatningen man historisk har hatt om befolkningen i denne delen av landet helt siden middelalderen; som ukristelige og mer voldelige enn i andre landsdeler.⁴ Orning konkluderer selv med at telemarksbøndene ikke var mer voldelige og opprørske enn bønder i andre deler av landet, men at de har blitt oppfattet slik på grunn av kildesituasjonen, som han hevder har gitt et skjevt bilde av telemarksbøndene, fordi så mye skriftlig materiale er bevart fra dette området.⁵ Orning forklarer at bøndene i Øvre Telemark var mer skrivekyndige enn i Norge ellers, som følge av det mer utbredte selveiet i Telemark, samt kongemakten og kirkens svakere stilling.⁶ I sin monografi, *Kniven, ølet og æren: kriminalitet og samfunn i Norge på 1500- og 1600-tallet*, har Jørn Sandnes også skrevet om hvordan befolkningen i Telemark har blitt oppfattet i historisk

---

¹ Sørensen 2001: 17 – 21.

² Christensen 1998: 51, Sørensen 1998: 49.

³ Bø 1998: 113 – 114, Christensen 1993: 53, 82 – 84 og 1998: 67.

⁴ Orning 2015: <https://www.norgeshistorie.no/senmiddelalder/1015-de-voldelige-telemarksbondene.html> (hentet 01.04.22)

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

sammenheng, med henvisning til Peder Claussøn Friis beskrivelse av telemarskbøndene på 1500-tallet som «onde, ugudelige, haarde, vilde oc oprørske folk».⁷ Perspektivene presentert i Ornings artikkel og Sandnes arbeid, er interessante med tanke på hvordan bønder i andre landsdeler har blitt oppfattet, eller hvordan man har sett på nordmenn som gruppe. *Patriot, patriotisme, nasjonalkarakter*, samt *nasjonal identitet* og *nasjonalisme*, er alle sentrale begreper jeg vil forklare nærmere i oppgavens andre kapittel.

1.1 Problemstilling, forskningsspørsmål og avgrensning

Hovedmålet for denne masteroppgaven er å belyse dyrkingen av nordmenns karaktertrekk blant norske patrioter i perioden ca. 1770 – 1814. Jeg vil også undersøke hvordan patriotenes bilde av det norske sto i forhold til det danske, og hvilken betydning defineringen av det norske fikk for det nasjonale selvbildet. Problemstillingene jeg søker å besvare er formulert i følgende spørsmål: Hvordan definerte norske patrioter nordmenns karaktertrekk og hvilken betydning fikk dette for defineringen av det særegent norske i forhold til det danske? Hva betydde dette for norsk nasjonsforståelse?

Fra et mer overordnet perspektiv kan man se på den norske patriotismen som en del av en større europeisk sammenheng. Den norske patriotismen og nasjonale bevegelser i Norge før 1814, kan i denne sammenhengen bli sett på som et eksempel på fremvekst av åndsstrømninger i Europa på 1700-tallet, hvor bevisstgjøring av det nasjonale og utviklingen av nasjonale identiteter er sentrale elementer.⁸ Relevante forskningsspørsmål denne masteroppgaven kan bidra til å belyse er: Hvordan kan de norske patriotenes beskrivelser av nordmenn og deres karaktertrekk settes i sammenheng med en fremvoksende nasjonalisme?

Opplysningstiden og den norske patriotismen er åndsstrømninger som er avgjørende for valg av tidsramme i denne undersøkelsen. Periodisering av oppgaven og dens avgrensning, med ca. 1770 som startpunkt, er også i stor grad knyttet til historikeren Gerhard Schønings betydningsfulle arbeid om Norges historie og nordmennenes opprinnelse. Det viktigste av Schønings Norgeshistoriske tekster ble skrevet på slutten av 1760-tallet og tidlig på 1770-tallet.⁹ Schønning var tydelig inspirert av de franske opplysningsfilosofenes forestillinger om nordboere og det

---

⁷ Sandnes 1990: 16.

⁸ Lunden 1992: 9, Storsveen 1997: 140 – 141, Sørensen 2001: 17 – 21.

⁹ Schønning 1769, 1771 og 1773.

naturnære mennesket. Hans fremstilling av Norges fortid og nordmennenes forfedre ble av stor betydning og til inspirasjon for videre undersøkelser av det norske og patriotisk diktning.¹⁰ At de norske patriotenes nasjonsbyggingsprosjekt blir særlig synlig på begynnelsen av 1770-tallet, under Johann Struensees såkalte trykkefrihetstid, er nok ikke tilfeldig, da trykkefriheten åpnet både for norsk selvhevd og kritikk av det danske styret.¹¹ Når det kommer til valg av kildemateriale som denne oppgaven er basert på, så er dette avgrenset til historiske arbeider av Gerhard Schøning, den norske topografiske litteraturen, samt sanger, viser, dikt og andre skjønnlitterære tekster skrevet av norske diktere. Denne masteroppgaven har med andre ord hovedsakelig undersøkt det nasjonale innholdet i den norske patriotismen hos norske og til dels danske embetsmenn – i all hovedsak prester. Den har ikke undersøkt det nasjonale selvbildet fra den norske allmuens perspektiv i skillingsviser og annet kildemateriale fra folkekulturen.

Den norske patriotismens behov for norsk selvhevd og nasjonal identitetsbygging innenfor den dansk-norske Helstatens rammer, samt å fremme egne norske institusjoner, gjør 1814 til et logisk endepunkt for denne undersøkelsen. Den norske patriotismen i perioden ca. 1770 – 1814 er definert av å vokse frem innenfor Helstatens rammer. Norske patrioter søkte å definere det norske innenfor disse rammene, derfor begynner vi å se endringer i den norske patriotismen i årene etter 1814, og inn på 1820- og 1830-tallet, som utover 1800-tallet får et sterkere nasjonalistisk preg.¹² Samtidig blir fremstillingen av det norske og bondeidealiseringsen utover 1830-årene mer farget av romantiske forestillinger, som for alvor gjør seg gjeldende fra 1840-tallet da opplysnings-patriotismens tankekart gradvis blir erstattet av åndsstrømmingen vi gjerne kaller nasjonal-romantikken.¹³

1.2 Forskningsfeltet

Forskningsfeltet som gransking av den norske patriotismen, samt norsk nasjonal identitet og nasjonalisme kan plasseres innenfor, er et stort felt, men den forskningslitteratur som har utført undersøkelser av norske patrioters dyrking av nordmenns karaktertrekk i perioden ca. 1770 – 1814, behandler ofte denne tematikken som en del av en større sammenheng, eller som et lite, men ikke ubetydelig, aspekt ved nasjonsbyggingsprosjekter på 1700- og 1800-tallet. Deler av

---

¹⁰ Christensen 1998: 62, 68 – 70.

¹¹ Christensen 1998: 59 – 61, Sørensen 1998: 23 – 24 og 2001: 24 – 26.

¹² Storsveen 1997: 186 – 187.

¹³ Sørensen 1998: 26 – 28.

litteraturen har også behandlet den norske patriotismen i perioden ca. 1770 – 1814 som en forløper til norsk nasjonalisme og nasjonalromantikken senere på 1800-tallet. Denne litteraturen går ikke i dybden i sin gransking av patriotenes forestillinger om nordmenns karaktertrekk. Den kan likevel gi et innblikk i Gerhard Schønings fremstilling av nordmennes forfedre og hvordan hans bilde av det norske bidro til å inspirere samtidens patriotiske diktning.¹⁴ Det er en bred historisk litteratur og skjønnlitteratur som er relevant for denne oppgavens tematikk, samt teoretiske perspektiver presentert i forskningslitteraturen, som er av stor betydning for tolkning av sentrale begreper. Dette er ikke en uttømmende gjennomgang av forskningsfeltet på tematikken norsk patriotisme, nasjonalisme og nasjonal identitet, men en oversikt over relevant forskningslitteratur skrevet i nyere tid, fra 1990-tallet og fremover.

Jeg mener det på grunn av omfanget av den relevante litteraturen og perspektivene presentert i denne, er behov for å gi en relativt bred presentasjon av det teoretiske rammeverket og forklaringer av sentrale begreper for seg selv, i et eget kapittel, hvilket jeg kommer til i denne oppgavens andre kapittel. Jeg har valgt å inndele den forskningslitteraturen jeg anser som relevant for min masteroppgaves tematikk i to hovedkategorier:

- Brede historisk litteratur: Litteratur som presenterer norsk patriotisme, nasjonalisme, nasjonal identitet og nasjonal identitetsbygging innenfor en relativt bred Norgeshistorisk ramme.
- Smalere historisk litteratur: Litteratur som har rettet søkelyset mot en smalere tematikk, som for eksempel idrettens rolle i nasjonsbygging og nasjonal identitetsbygging.

Brede historisk litteratur: I nyere tid, har historiker Kåre Lunden vært en av de mer sentrale personlighetene i norsk historieskriving innenfor tematikken norsk patriotisme, nasjonalisme og nasjonal identitet i perioden 1770 – 1814. Sentrale deler av Lundens bidrag til forskningsfeltet, ble skrevet i sammenheng med EU-striden, og i forkant av folkeavstemningen om Norges tilslutning til EU i 1994. I monografien *Norsk grålysning: Norsk nasjonalisme 1770 – 1814 på allmenn bakgrunn* (1992), analyserer Lunden den norske patriotismen i perioden 1770 – 1814, oppfatninger om det norske, med særlig fokus på norske diktere.¹⁵ Hos Lunden er særlig bildet

---

¹⁴ Lunden 1992, Christensen 1993 og 1998, Sørensen 1998 og 2001.

¹⁵ Lunden 1992.

av nordmenn som krigere sentralt.¹⁶ Lunden har også skrevet om norsk identitet og nasjonale bevegelser helt tilbake til høymiddelalderen og fremover, i monografien *Nasjon eller union? Refleksjoner og røynsler* (1993).¹⁷ Lundens arbeid kjennetegnes særlig av at han i stor grad benytter seg av nasjonalismeteoritiske perspektiver. Anthony D. Smith, Ernst Gellner og Benedict Anderson er nasjonalismeteoritikere som har en sentral plass i Lundens arbeid. I Lundens to monografier blir også oppfatninger av nordmenns karaktertrekk diskutert i en viss grad og gjør også rede for begreper som nasjonalisme og patriotisme.

Historiker Øystein Sørensen må også sies å være en av de mer sentrale personlighetene i norsk historieforskning på tematikken nasjonalisme og nasjonal identitet. Lunden og Sørensen representerer på sett og vis to ulike perspektiver på norsk nasjonalisme og nasjonal identitet innenfor norsk historieskriving. Sørensens forskningsarbeid gjør hovedsakelig rede for 1800-tallet og fremover, men han har også gjort rede for nasjonsbyggingsprosjekter på siste halvdel av 1700-tallet til en viss grad. Store deler av hans bidrag til forskningsfeltet, ble gjort i sammenheng med et større forskningsprosjekt på tematikken nasjonal identitetbygging i Norge på 1800-tallet, og antologien *Jakten på det norske: Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet* (1998), hvor Sørensen var medforfatter og redaktør.¹⁸ Sørensen har også bidratt til forskningsfeltet med seksbindsbokverket *Norsk idéhistorie*, hvor han var en av hovedredaktørene, og forfatter av *Bind III: Kampen om Norges sjel - 1770 – 1905* (2001).¹⁹ Sørensens arbeid har særlig fokusert på de ulike nasjonsbyggingsprosjektene og utviklingen av nasjonale ideer.²⁰ Hos Sørensen blir de norske patriotenes bidrag til nasjonsbygging og nasjonal identitetsbygging fremstilt som en del av et større perspektiv over elitenes nasjonsbyggingsprosjekter i perioden 1770 – 1945. Sørensen peker særlig på Gerhard Schønning og hans norgeshistoriske tekster, som betydningsfulle for utviklingen av en norsk nasjonal identitet fra siste halvdel av 1700-tallet og utover 1800-tallet, men går ikke i dybden når det kommer til innholdet i Schønning's arbeid.²¹ Schønning har en mer sentral plass hos folklorist Olav Christensen, som er en av de få som har gjort nærmere undersøkelser av Schønning's forestillinger

---

¹⁶ Lunden 1992: 76ff

¹⁷ Lunden 1993.

¹⁸ Sørensen 1998: 15.

¹⁹ Sørensen 2001.

²⁰ Sørensen 2001: 8.

²¹ Sørensen 1998: 24 og 2001: 26ff.

om nordmennenes forfedre og deres karaktertrekk, samt hvordan Schønings bilde av det norske har vært til inspirasjon for den patriotiske diktingen. Schønning og norske diktere har ofte hatt hovedfokus i forskningslitteraturen, og det gjelder også for Christensen, selv om han også viser til Schønings rolle som forbilde og veileder for forfattere av topografiske tekster.²² Christensen har også bidratt til samme forskningsprosjekt som Sørensen var en del av i sammenheng med arbeidet *Jakten på det norske: Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, hvor han har skrevet om nasjonsbyggingsprosjekter og uttrykk for norsk selvhevd og nasjonale bevegelser i Norge før 1814.²³ Andre som bør nevnes i sammenheng med «Jakten på det norske» og det store forskningsprosjektet som denne var en del av, inkluderer historikerne Ivar Sagmo og Anne-Lise Seip. Sagmo har skrevet om reisebeskrivelser av europeere på besøk i Norge.²⁴ Seip har skrevet om den kulturelle dimensjonen ved norsk nasjonalisme.²⁵ Litteraturviter Gudleiv Bø var også en del av «Jakten på det norske»-prosjektet, og har skrevet om norske diktere og deres rolle i utviklingen av en nasjonal identitet på 1700- og 1800-tallet, hvor han behandler mye av den samme tematikken som Sørensen og Christensen har gjort.²⁶ Historikeren Odd Arvid Storsveen var også en del av dette forskningsprosjektet, men det er hovedsakelig hans forskningsarbeid på den norske patriotismen, og monografien *Norsk patriotisme før 1814* (1997) som er av interesse for denne oppgavens tematikk. Storsveens har, i likhet med Kåre Lunden, i stor grad basert sitt arbeid på nasjonalismeteorologi, og utfører grundige undersøkelser i forklaringen av sentrale begreper – hovedsakelig patriotisme og nasjonalisme.²⁷ Storsveen er samtidig noe kritisk til Lundens tolkning av enkelte begreper og måten han har anvendt deler av Smiths nasjonalismeteorologiske perspektiv.²⁸

I sin monografi, *Komme til orde: politisk kommunikasjon fra 1814 – 1913* (2019) har sosialantropolog Anders Johansen skrevet om politisk retorikkhistorie i Norge fra 1814 og fremover.²⁹ Johansens arbeid gir derfor et godt innblikk i den patriotiske retorikken i Norge under siste del av perioden jeg undersøker i denne oppgaven. I første del av Johansens

---

²² Christensen 1993: 48.

²³ Christensen 1998.

²⁴ Sagmo 1998: 74ff.

²⁵ Seip 1998: 95ff.

²⁶ Bø 1998: 112ff.

²⁷ Storsveen 1997.

²⁸ Ibid: 141.

²⁹ Johansen 2019.

monografi, fremhever han særlig Johan Nordahl Brun og hans taler. Nordahl Brun er en av de sentrale personlighetene jeg skal undersøke i denne oppgaven. Historikeren Jens Johan Hyvik har skrevet om den såkalte «tokkulturlæren» i Norge på 1800-tallet. Tankekartet bak tokkulturlæren tok for alvor form på midten av 1800-tallet, men i *Tokkulturlæra i norsk historie* (2016) skriver Hyvik om at det også var en oppfattelse blant norske patrioter, allerede på begynnelsen av 1800-tallet, at det fantes to ulike kulturer i Norge, hvorav én var mer genuint norsk og den andre hadde sine røtter i utlandet, da hovedsakelig Danmark.³⁰

Den topografiske litteraturens bakgrunn og utvikling på 1700-tallet har blitt skrevet om av historiker Steinar Supphellen i hans artikkel, *Den historisk-topografiske litteraturen i Noreg i siste halvdel av 1700-talet, regionalisme eller nasjonalisme?* (1979).³¹ Her tematiserer Supphellen også bevegelser som patriotisme og nasjonalisme. Supphellen var også medforfatter av teksten *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab: ein kort presentasjon*.³² Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab var opprinnelig kalt Det Trondhjemske Selskab da det ble stiftet i 1760, av blant andre Gerhard Schøning, før det byttet navn i 1767.³³

Smalere historisk litteratur: I sin monografi, *Skiidrett før Sondre: Vinterveien til et nasjonalt selvbilde* (1993), har Olav Christensen skrevet om idrettens rolle i nasjonal identitetsbygging, og retter særlig søkelyset mot skiidretten, samt vinter, fjell og skiløping i tilknytning til dannelsen av en norsk nasjonal identitet på 1700- og 1800-tallet.³⁴ Folklorist Thor Gotaas har skrevet mye skihistorie, og i likhet med Christensen, knytter også han skiidretten til det norske selvbildet med henvisninger til Gerhard Schøning, patriotisk diktning og topografisk litteratur i flere av sine bøker. Blant disse er *Først i løypa: Historien om langrenn i Norge* (2010) og *Skibygd Trysil: Slit og glede* (2017).³⁵ Idrettshistorikeren Matti Goksøyr har skrevet mye om skiidrett i Norge, og generelt om norsk idrettshistorie og den historiske utviklingen av norsk idrett i *Historien om norsk idrett* (2008).³⁶ Goksøyr har også skrevet om idrettens rolle i nasjonsbyggingsprosesser, og idrett i tilknytning til nasjonalisme og nasjonal identitet i flere av sine artikler, blant annet

---

³⁰ Hyvik 2016.

³¹ Supphellen 1979.

³² Sørvik og Supphellen 1992: 3, Christensen 1993: 48.

³³ Ibid.

³⁴ Christensen 1993.

³⁵ Gotaas 2010 og 2017.

³⁶ Goksøyr 2008.

«Nasjonal identitetsbygging gjennom idrett og friluftsliv» (1994), og «Opplevde fellesskap og folkelig nasjonsbygging: Norge og idretten 1905 – 1940» (2000).³⁷ På grunn av denne masteroppgavens avgrensning, har jeg ikke inkludert forskningslitteratur som undersøker det nasjonale selvbildet fra den norske allmuens perspektiv, eller omhandler norsk folkekultur eller det nasjonale innholdet i norsk folkekultur. Forskningslitteratur som kunne vært relevant for en bredere undersøkelse av norsk nasjonal identitet og dyrking av nordmenns karaktertrekk, inkluderer antologien, *Skillingsvisene i Norge 1550 – 1950: Studier i en forsømt kulturarv* (2021).³⁸ Dette arbeidet er resultatet av et nyere forskningsprosjekt, og et samarbeid mellom litteraturviterne Siv Gøril Brandtzæg og Karin Strand, med bidrag fra hele 17 forskere. Arbeidet undersøker innholdet i norske skillingstrykk i perioden 1550 – 1950, samt skillingsvisenes rolle og betydning i den nasjonale kulturen.

I forskningslitteraturen har Både Lunden og Christensen gjort rede for fremstillinger av Norge og nordmenn hos norske diktere. Hos Lunden er det særlig lagt fokus på krigerske fremstillinger av nordmenn, mens Christensen i særlig grad har rettet søkelyset mot fjell, vinter og skiløping som en del av det norske selvbildet. Med denne oppgaven ønsker jeg å gi en mer fullstendig syntese av norske dikteres fremstilling av nordmenns karaktertrekk. Jeg mener mitt viktigste bidrag til forskningsfeltet med denne masteroppgaven, er knyttet til mine undersøkelser av den topografiske litteraturen, som ofte blir oversatt i forskningslitteraturen. Christensen og Supphellen, er blant de få som har skrevet om hvilken rolle den topografiske litteraturen har spilt i dannelsen av en norsk nasjonal identitet, men ingen av disse utfører noen dypere undersøkelser av innholdet i de topografiske tekstene, og ser ikke på hva forfatterne av tekstene sier om nordmenns karaktertrekk.

Mitt bidrag til forskningsfeltet med denne masteroppgaven, vil forhåpentligvis være å medvirke til kunnskapen om den norske patriotismen, og dyrkingen av nordmenns karaktertrekk i perioden ca. 1770 – 1814. Med denne oppgaven mener jeg å bidra til kunnskapen om Gerhard Schønings fremstilling av nordmennenes forfedre. Olav Christensen, som kanskje er den som har skrevet mest om Schønings bilde av det norske og nordmenns karaktertrekk, har hovedsakelig fokusert på innledningen til første bind av hans *Norges Riiges Historie I – III* (1771 – 1781). I denne

---

³⁷ Goksøyr 1994 og 2000.

³⁸ Brandtzæg og Strand 2021.

oppgaven, har jeg utført en utvidet undersøkelse av hele Schønings historiske arbeid, og bildet han skapte av nordmennenes forfedre med sin fremstilling, og forhåpentligvis gitt en mer fullstendig presentasjon av hans forestillinger om nordmenns karaktertrekk. Jeg mener også at jeg med denne oppgaven, i større grad enn hva som har blitt gjort i tidligere forskningslitteratur, retter oppmerksomhet mot Schønings tidligere arbeid, *Afhandling om de Norskes og endeel andre nordiske Folkes Oprindelse, som Indledning til den norske Historie, med et Anhang om Tiids-Regningen i den gamle nordiske Historie til Harald Haarfagers Tiider* (1769). Dette arbeidet har til dels blitt oversatt i forskningslitteraturen, men gir et viktig innblikk i forståelsen av Schønings teorier om nordmennenes opphav og eldste historie utenfor Norden, og hans forestillinger om deres karaktertrekk. Her kan man spore teorier og ideer som Schønning senere videreutvikler i *Norges Riiges Historie I – III* (1771 – 1781).

1.3 Kilder og metode

Kildematerialet denne oppgaven bygger på er hovedsakelig Gerhard Schønings historieskriving, topografisk litteratur og patriotisk diktning fra perioden ca. 1770 – 1814. Jeg har valgt å fordele kildene i tre følgende hovedkategorier:

- Gerhard Schønning
- Topografisk litteratur og reisebeskrivelser
- Norske diktere

Arbeidet med denne oppgaven består i all hovedsak av et kvalitativt kildearbeid. Den metodologiske tilnærmingen til kildematerialet er basert på nærlesing av kildene, tolkning og forståelse av kildenes innhold. Ved bruk av kvalitative metoder søker man å finne ut hvorvidt noe fantes, hva det var og hva det betydde, og det er selve teksten, samt det å forstå tekstens innhold som er det viktigste.³⁹ Hos Knut Kjeldstadli beskrives kildekritikkbegrepet som et sett av håndverksregler som sier noe om hvordan man som historiker skal behandle kilder for ikke å forvrenge den informasjonen man anskaffer seg i arbeidet med et materiale – man gransker kilden for å se hva man kan finne i den, men kritiserer ikke innholdet i største allmenhet.⁴⁰

---

³⁹ Kjeldstadli 1999: 183ff.

⁴⁰ Ibid: 169.

Kjeldstadli mener kildekritikkens håndverksregler i all hovedsak består av systematisert sunn fornuft.

1.3.1 Gerhard Schøning

Når det kommer til historiske fremstillinger og forestillinger om nordmenns karaktertrekk fra perioden ca. 1770 – 1814, kan Gerhard Schønings tekster beskrives som skjellsettende.

Schønings *Afhandling om de Norskes og endeel andre nordiske Folkes Oprindelse, som Indledning til den norske Historie, med et Anhang om Tiids-Regningen i den gamle nordiske Historie til Harald Haarfagers Tiider* (1769), og *Norges Riiges Historie* i tre bind (1771 – 1781) er verk som er sentrale for defineringen av nordmenns karaktertrekk i perioden ca. 1770 – 1814, men også lenger ut på 1800-tallet.⁴¹ Ottar Dahl har omtalt Gerhard Schøning som grunnleggeren av en særnorsk historieforskning og mener hans historiske arbeider var av stor betydning for samtidens forståelse av den eldste norske historie.⁴² Schønings arbeid på slutten av 1700-tallet ble også meget betydningsfullt for senere historieforskning, og hans teorier om de første nordmennenes innvandring til den skandinaviske halvøy fra nord og øst, ble videreført av historikere som Rudolf Keyser og P. A. Munch på 1800-tallet.⁴³

1.3.2 Topografisk litteratur

I Norge begynte man å skrive topografiske tekster allerede på slutten av 1500-tallet. Noen tidlige eksempler på topografisk litteratur er Absolon Pedersön Beyers tekst, *Om Norgis Rige*» (1567) og Erik Hansen Schønnebøls «*Lofotens og Vesteraalens beskriffuelse* (1591).⁴⁴ Topografisk litteratur var altså ikke noen ny sjanger i Norge på 1770-tallet, men det kan hevdes at den fikk et nytt omfang i løpet av siste halvdel av 1700-tallet.⁴⁵ Formålet med å skrive denne typen tekster var først og fremst å beskrive lokalsamfunn og regioners geografi, næringsveier og kommunikasjoner, naturressurser og dyreliv, befolkningsforhold, lokalhistorie og tradisjoner.⁴⁶ For Kongen og statsadministrasjonen i Danmark var topografisk litteratur et viktig redskap for å anskaffe nødvendig kunnskap om det uoversiktlige og langstrakte landet Norge, samt dets

---

⁴¹ Schøning 1769, 1771, 1773 og 1781, Sørensen 2001: 28 – 29.

⁴² Dahl 1970: 15.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Storm 1895.

⁴⁵ Supphellen 1979: 198.

⁴⁶ Christensen 1998: 60.

ressurser. Samtidig ble den topografiske litteraturen en mulighet for forfatterne av disse tekstene til å prise sin nasjon og sitt hjemsted.⁴⁷ Forfatterne av den topografiske litteraturen i Norge var ofte prester, men det var også andre slags embetsmenn som kom med sine bidrag til sjangeren. Den norske bondens rolle i disse tekstene kan beskrives som selve råmaterialet i den patriotiske konstruksjonen av det norske selvbildet.⁴⁸

Topografisk litteratur og reisebeskrivelser utgjør viktige deler av kildematerialet denne oppgaven er basert på. Utvalg av tekster er delvis begrunnet av forfatternes tilknytning til Gerhard Schøning gjennom hans arbeid i Det Norske Videnskabers Selskab, som blant annet veileder for forfattere av topografisk litteratur og andre slags tekster med norske emner. Forfattere som har mottatt veiledning eller oppmuntring fra Schøning i sitt arbeid inkluderer blant andre, Johan Michael Lund, Hans Strøm, Marcus Schnabel og Jacob Nicolai Wilse.⁴⁹ Johan Michael Lund var utdannet jurist, og har blant annet skrevet en beskrivelse fra Øvre Telemark, *Forsøg til Beskrivelse over Øvre-Tellemarken i Norge* (1785).⁵⁰ Prest og naturforsker, Hans Strøm, har skrevet *Physisk-Oeconomisk Beskrivelse over Eger-Præstegæld i Aggershuus-Stift i Norge; tilligemed et geographisk Kort over samme, af Hans Strøm* (1784).⁵¹ Strøm har også bidratt til Marcus Schnabels beskrivelse av Hardanger, *Udkast til en Beskrivelse over Hardanger*, utgitt i 1781.⁵²

Andre topografiske tekster og reisebeskrivelser som vil utgjøre kildematerialet for denne masteroppgaven inkluderer Hans Jacob Willes *Beskrivelse over Sillejords Præstegield i Øvre-Tellemarken i Norge tilligemed et geographisk Chart over samme* (1786) og *Indledningen til Reisen igiennem Thellemarken i Norge 1786* (1799).⁵³ Wille, som var prest i Seljord, beskriver både befolkningen der, og ellers i Øvre Telemark. Her har jeg også inkludert to beskrivelser skrevet av presten Rejer Gjellebøl, *Naturlig og oeconomisk Beskrivelse over Hølands Præstegield i Aggershuus-Stift i Norge* (1771) og *Beskrivelse over Sætersdalen i Christiansands stift* (1777).⁵⁴ Gjellebøls beskrivelse av Setesdal ble belønnet med en premie fra det kongelige

---

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Sørensen 1998: 17.

⁴⁹ Bull 1916: 207, 210 – 211, Christensen 1993: 48.

⁵⁰ Lund 1785.

⁵¹ Strøm 1784.

⁵² Schnabel 1781.

⁵³ Wille 1776 og 1799.

⁵⁴ Gjellebøl 1771 og 1777/1800.

danske landhusholdningsselskap i 1780.⁵⁵ Det interessante med Gjellebøl, er at han beskriver befolkninger i to ulike landsdeler, hvilket gir oss et innblikk i eventuelle likheter og ulikheter i måten han beskriver disse og karaktertrekkene han velger å fremheve. Å inkludere tekster som beskriver ulike deler av Norge, har også vært en avgjørende faktor når det kommer til valg av kilder i kategorien topografisk litteratur og reisebeskrivelser. Fra Østfold har vi en tekst av den danskfødte presten, Jacob Nicolai Wilse, *Physisk, oeconomisk og statistisk Beskrivelse over Spydeberg Præstegield og Egn i Aggershuus-Stift udi Norge, og i Anledning deraf adskillige Afhandlinger og Anmerkninger deels Norge i Almindelighed, deels dens Østre-Kant i Særdeleshed vedkommende, med nødvendige Kobbere og Bilager, efter 10 Aars egne Undersøgninger forfattet af J.N. Wilse Mag. Phil. Sognepræst sammesteds* (1779).⁵⁶ Fra Trysil har jeg valgt en tekst av presten Axel Christian Smith, *Beskrivelse over Trysild Præstegjeld i Aggershuus Stift i Norge* (1784).⁵⁷

1.3.3 Norske diktere

Denne kategorien inkluderer sanger, viser og dikt, samt skuespill og andre slags skjønnlitterære tekster skrevet av norske diktere i perioden ca. 1770 – 1814. Et utvalg av patriotiske sanger, viser dikt og skuespill, fra perioden ca. 1770 – 1814, vil utgjøre noen av de mer sentrale delene av kildematerialet som arbeidet med denne oppgaven er basert på. Der det er hensiktsmessig vil jeg også inkludere annet materiale, som for eksempel dedikasjoner. Felles for alle disse tekstene er bruken av nasjonale motiv. Valg av kildemateriale i kategorien patriotiske sanger, viser og dikt, er i stor grad begrunnet av forfatterens tilknytning til Det Norske Selskab. Store deler av den patriotiske diktingen som blomstret frem fra 1770-årene og fremover ble skrevet av personer med tilknytning til Det Norske Selskab. Selskapet ble dannet i København i 1772 av Ove Gjerløw Meyer, og fungerte som samlingssted for norske studenter ved Universitetet i København, og et senter for de unge patriotenes litterære aktivitet.⁵⁸ En meget sentral personlighet ved selskapet i den første perioden var dikterpresten Johan Nordahl Brun. Sanger, viser, dikt og skuespill av Nordahl Brun som jeg vil benytte som kildemateriale for oppgaven vil inkludere skuespillet, *Einer Tambeskielver: et sørgespil i fem optog til brug for den Kongelige*

---

⁵⁵ Gjellebøl 1777/1800.

⁵⁶ Wilse 1779.

⁵⁷ Smith 1784/1895.

⁵⁸ Winsnes 1924: 7ff.

Danske Skueplads (1772) og dikt hentet fra *Samling af Johan Nordahl Bruns mindre Digte* (1791).⁵⁹ Jeg vil også benytte tekster av Claus Frimann, som var prest og en fremtredende skikkelse blant norske diktere i perioden. Arbeid av Frimann har jeg hentet fra hans diktsamlinger *Poetiske arbeider ved Claus Frimann, Sognepræst til Davigs Kald i Bergens Stift: Første samling* (1788), og *Almuens Sanger* (1790) og *Udvalg af Claus Frimanns Digte* (1851).⁶⁰ Jens Zetlitz tilhørte en yngre generasjon enn Nordahl Brun og Frimann, men var en fremtredende personlighet ved Det Norske Selskab. Utvalgte dikt av Jens Zetlitz er hentet fra *Poesier: Første samling* (1789) og *Sange for den norske Bonde-Stand* (1795).⁶¹ Mitt valg av diktere her er også delvis basert på deres tilknytning til Gerhard Schøning. Nordahl Brun var tidligere elev av Gerhard Schøning, og en stor beundrer av hans historiske arbeid.⁶² Frimann hadde også lest Schøning og latt seg inspirere av hans historiske fremstilling av nordmennenes eldste forfedre, og bildet han konstruerte av det norske.⁶³ Zetlitz, som var en del yngre, ble ikke direkte påvirket av Schøning på samme måte, men ble i stedet introdusert for den nasjonale diktingen av Schøning-eleven, Nordahl Brun, som både videreførte Schønings bilde av det norske, og var en mentor for Zetlitz.⁶⁴

1.4 Oppgavens struktur

Denne oppgaven er inndelt i åtte kapitler, hvorav det første er et innledningskapittel, etterfulgt av et teorikapittel, og fem kapitler som er empiri- og analysekapitler, samt et konklusjonskapittel.

Oppgavens andre kapittel – teorikapittelet – har som formål å presentere det teoretiske rammeverket for oppgaven, og forklare teoretiske perspektiver presentert i forskningslitteraturen, og sentrale begreper som *Patriot*, *patriotisme*, *nasjonalkarakter*, samt *nasjonal identitet* og *nasjonalisme*. Det teoretiske rammeverket bygger i stor grad på Øystein Sørensen og Kåre Lundens perspektiver på norsk patriotisme, nasjonalisme og nasjonal identitet, i perioden ca. 1770 – 1814, og er delvis basert på arbeid med min forskningsoppgave, «Norsk nasjonalisme og nasjonal identitet: En historiografisk undersøkelse, og en analyse av modernisme og

---

⁵⁹ Brun 1772 og 1791.

⁶⁰ Frimann 1790 og 1851.

⁶¹ Zetlitz 1789 og 1795.

⁶² Lunden 1992: 82, Christensen 1993: 63 og 1998: 68.

⁶³ Winsnes 1924: 254 – 255, Christensen 1993: 55.

⁶⁴ Breen 1990: 16.

primordialisme i norsk historieskriving».⁶⁵ Forklaringer av sentrale begreper er basert på begrepsforklaringer og definisjoner i den relevante forskningslitteraturen og nasjonalismeteorisk litteratur.

Tredje kapittel har som formål å presentere forestillinger og åndsstrømninger knyttet til den europeiske opplysningstiden, som danner bakgrunnsteppe for den norske patriotismen i perioden ca. 1770 – 1814, og opplysningstidstanker om nordboere som inspirasjon for patriotenes bilde av nordmenns karaktertrekk. Her vil jeg også se på de norske patriotenes fremstilling av nordmenn i sammenheng med en større europeisk kontekst, gjennom å undersøke oppfatninger av nordmenn og det norske fra et europeisk opplysningstids-perspektiv, presentert i reisebeskrivelser skrevet av andre europeere på besøk i Norge.

Det fjerde kapittelet har som formål å presentere mine funn i granskingen av Gerhard Schønings arbeider. Dette kapittelet bygger hovedsakelig på Gerhard Schønings historiske fremstilling av nordmennenes forfedre og deres karaktertrekk. Her blir det også gjort rede for Schønings forbilder og hvilke opplysningstidstanker som har inspirert hans fremstilling, og betydningen av hans Norgeshistoriske arbeid for norsk historieforskning. Deretter skal denne undersøkelsen se nærmere på Schønings kildebruk og hans teori om nordmennenes innvandring til Norden. Videre skal jeg analysere Schønings bilde av nordmennenes forfedre og deres karaktertrekk i forhistorisk tid, vikingtid og høymiddelalder, samt Schønings forestillinger om nordmenn i samtiden. Avslutningsvis gjøres det rede for hvilken betydning Schønings historiske fremstilling av nordmennenes forfedre fikk for norsk patriotisme i perioden ca. 1770 – 1814, og patriotenes forestillinger om det norske, samt nasjonal identitetsbygging.

Femte kapittel har som formål å presentere mine funn i granskingen av den topografiske litteraturen, og dens fremstilling av norske bønder. Her analyserer jeg de topografiske tekstenes forestillinger om nordmenns karaktertrekk og bruken av Schønings historiske fremstilling av nordmennenes forfedre hos utvalgte forfattere. Det blir også i noen grad gjort rede for Schønings og hans arbeiders betydning for forfatterne av den topografiske litteraturen, som veileder og inspirasjonskilde. Her har jeg også sett på den topografiske litteraturens rolle i norsk nasjonal

---

⁶⁵ Lid 2021.

identitetsbygging, og dens tiltenkte hensikt med å innsamle og forøke kunnskapen om Norge og landets ressurser på vegne av kongen og statsadministrasjonen i Danmark.

Sjette kapittel har som hensikt å presentere mine funn i granskingen av sanger, viser, dikt og andre slags tekster skrevet av norske diktere. Her gjøres det rede for fremstillinger av nordmenns karaktertrekk i den nasjonale dikting som blomstret frem fra ca. 1770-årene og fremover. Her undersøker jeg forestillinger om nordmenns karaktertrekk hos norske diktere, gjennom analyse av sanger, viser og dikt, samt skuespill og andre tekster av utvalgte diktere. Det blir også gjort rede for hvilken betydning Schønings historiske fremstilling av nordmennenes forfedre, hadde som inspirasjon for den nasjonale diktingen i perioden ca. 1770 – 1814.

Syvende kapittel er oppgavens siste empiri- og analysekapittel, og har som formål å gjøre rede hvilken betydning de norske patriotenes definisjon av nordmenns karaktertrekk hadde for norsk nasjonal identitetsbygging, og analysere hvilken betydning dyrkingen av nordmenns karaktertrekk hadde i sammenheng med en fremvoksende nasjonal bevegelse og norsk nasjonsforståelse frem mot 1814. Denne analysen bygger på gransking av kildene og perspektiver presentert i relevant forskningslitteratur.

Kapittel åtte er oppgavens konklusjonskapittel, hvor formålet er å besvare oppgavens problemstilling og gi en sammenfattet presentasjon av hvordan de norske patriotene definerte nordmenns karaktertrekk, hvilken betydning dette fikk for defineringen av det særegent norske i forhold til det danske og det betydde for norsk nasjonsforståelse.

2. Teoretisk rammeverk og begrepsforklaring – patriot og patriotisme, nasjonalkarakter, nasjonalisme og nasjonal identitet

Forskningslitteraturen og forklaringer presentert i deler av den nasjonalismeteoriske litteraturen, er med på å danne grunnlaget for oppgavens teoretiske rammeverk, samt de teoretiske perspektivene som jeg har basert min forståelse av sentrale begreper på. Begreper som er særlig sentrale for oppgavens tematikk inkluderer *patriot*, *patriotisme* og *nasjonalkarakter*. Det er derfor nødvendig å undersøke innholdet i disse begrepene nærmere. I en analyse av begreper som patriot og patriotisme, mener jeg det også er et behov for å si noe om *nasjonalisme* og *nasjonal identitet*, og hvordan disse begrepene forholder seg til hverandre, da det er snakk om begreper med svært nærliggende betydninger og en god del felles innhold. Begrepet nasjonal identitet har også flere berøringspunkter med begrepene *nasjonalkarakter* og *folkekarakter*. Nasjonalkarakter og folkekarakter er begreper som ofte har blitt brukt om hverandre i deler av forskningslitteraturen, og kan mer eller mindre tolkes som synonymbegreper – det er også slik jeg kommer til å tolke disse begrepene videre i denne oppgaven.⁶⁶ De norske patriotene konstruerte en forbindelse mellom samtidens nordmenn og deres forfedre ved å rette oppmerksomhet mot fortiden, særlig vikingtid og høymiddelalder – «storhetstiden» – men også lengre tilbake i tid. Derfor mener jeg det også er behov for å avslutte med å si noe om historiebruk og identitetsbygging i denne delen av oppgaven. Det teoretiske rammeverket, samt begrepsforklaringer, er også delvis basert på arbeidet med min egen forskningsoppgave, levert ved UIA vårsemesteret 2021, «Norsk nasjonalisme og nasjonal identitet: En historiografisk undersøkelse, og en analyse av modernisme og primordialisme i norsk historieskriving».⁶⁷ I denne forskningsoppgaven hvor jeg undersøkte hvordan nasjonalisme og nasjonal identitet har blitt fremstilt i norsk historieforskning, fra et modernistisk perspektiv, representert av Øystein Sørensen, og fra et primordialistisk perspektiv, representert av Kåre Lunden.

2.1 Teoretisk rammeverk

Innenfor norsk historieskriving fremstår Øystein Sørensen og Kåre Lunden som to av de mer sentrale personlighetene når det kommer til forskningsfeltet som inneholder tematikk som norsk

---

⁶⁶ Begrepene nasjonalkarakter og folkekarakter blir brukt som synonymbegreper hos Storsveen, Bø og Seip (se Storsveen 1997: 28 – 29, 45, 185 og 194, Bø 1998: 114 – 118, Seip 1998: 99).

⁶⁷ Lid 2021.

patriotisme, nasjonalisme og nasjonal identitet i perioden ca. 1770 – 1814. Samtidig representerer Sørensen og Lunden to ganske forskjellige perspektiver på de norske nasjonsbyggings-prosjektene på 1700- og 1800-tallet.⁶⁸ Hos Sørensen fremstilles nasjonsbygging i stor grad som en sosial konstruksjon, der det nasjonale selvbildet konstrueres – både bevisst og ubevisst – hvor visse personer har rollen som konstruktører.⁶⁹ I perioden ca. 1770 – 1814, er det de norske patriotene som spiller rollen som konstruktører og elementer fra Norgeshistorien og den norske bondekulturen utgjør «byggesteinene». Sørensen har selv kalt den norske patriotismen i tiden 1770 – 1814 «det patriotiske prosjektet før 1814».⁷⁰ Hos Sørensens fremstår patriotenes idealisering av den norske odelsbonden på 1700- og 1800-tallet i store trekk som et bearbeidet og konstruert glansbilde – en klisjepreget stereotype – dog med visse røtter i virkeligheten.⁷¹ Bøndene selv er redusert til rollen som råstoffet i patriotenes fremstilling av det norske på 1700- og 1800-tallet, i det Sørensen har valgt å kalle «elitenes nasjonsbyggingsprosjekter».⁷²

Hos Lunden spiller den norske bonden en langt viktigere rolle i hans tolkning av norske nasjonsbyggingsprosjekter på 1700- og 1800-tallet. Lunden er for eksempel, i større grad enn Sørensen, opptatt av å se på det faktiske grunnlaget for «det norske sjølvskrytet», og hvilke realiteter de norske patriotene i perioden ca. 1770 – 1814 baserte sitt idealiserte bilde av norske bønder, og nordmenns karaktertrekk på.⁷³ Lunden viser særlig til de norske bøndenes særstilling i den dansk-norske Helstaten, som han mener er helt unik i europeisk sammenheng, og kan beskrives som nærmest en lavadel med tilhørende funksjoner.⁷⁴ Lunden hevder det særlig er deres deltakelse i forsvar av landet som er grunnlaget for å betegne den norske bonden som en «adelsmann i det små», da det er adelen som tradisjonelt har vært den standen som deltar i forsvaret i europeisk historie.⁷⁵ Hos Lunden er bildet av Norge som en krigernasjon, og de norske bondesoldatenes elitepreg, en sentral del av hvordan nordmenn oppfattet seg selv, hvilket

---

⁶⁸ Lid 2021: 9ff

⁶⁹ Sørensen 1998: 17 og 24.

⁷⁰ Sørensen 1998: 23.

⁷¹ Sørensen 2001: 7ff, Lid 2021: 16.

⁷² Sørensen 1998: 17, Lid 2021: 16.

⁷³ Lunden 1992: 102ff.

⁷⁴ Ibid: 104ff.

⁷⁵ Ibid.

hovedsakelig kommer til uttrykk hos norske diktere i samtiden.⁷⁶ Lunden viser at bildet av nordmenn som krigere, ikke bare var en del av det norske selvbildet, men var også grunnleggende for hvordan nordmenn ble oppfattet av ikke-norske i samtiden.⁷⁷ Hos Lunden fremstår samtidig de norske bøndene som friere enn bøndene i Danmark, og bønder i Europa for øvrig.⁷⁸ Lunden viser også til det han mener var en utnyttelse og urettferdig behandling av den norske bondestanden, under det danske styret.⁷⁹

2.2 Patriot og patriotisme

I norsk sammenheng har begrepene patriot og patriotisme blitt analysert av både Kåre Lunden, Yngve Skjæveland og Odd Arvid Storsveen.⁸⁰ Øystein Sørensen har behandlet innholdet i den norske patriotismen og dens ideer fra et idéhistorisk perspektiv.⁸¹ Hos Skjæveland blir begrepet patriot definert som en person som først og fremst viser kjærlighet til eget land og vil verne det, uten at det innebærer krav om politisk eller kulturelt selvstyre for den nasjon eller etniske folkegruppe personen tilhører.⁸² Sørensen beskriver de norske patriotene som et mindre elitesjikt av en gruppe intellektuelle nordmenn løselig forbundet i mer eller mindre organiserte miljøer med norske særinteresser og norsk selvhevd i fokus.⁸³ De som selv identifiserte seg som patrioter i perioden ca. 1770 – 1814, var hovedsakelig embetsmenn, og da i særlig stor grad prester, men deres egen oppfattelse av patriotismebegrepet var at enhver nordmann som handlet til det beste for landet, kunne regnes som en god patriot, også en som selv ikke hadde noen forståelse av hva det ville si å være patriot, men var en god samfunnsborger og elsket fedrelandet.⁸⁴ Også personer født i utlandet, men bosatt i Norge kunne være engasjert i norsk patriotisme.⁸⁵ Storsveen har vist at ikke-norske embetsmenn – hovedsakelig danske og tyske – engasjert i patriotisk aktivitet, hadde en positiv innvirkning, og da særlig på det nasjonale innholdet i den norske patriotismen.⁸⁶ Den danskfødte presten, Jacob Nicolai Wilse er et eksempel på nettopp dette. Både Lunden og

---

⁷⁶ Lunden 1992: 76ff.

⁷⁷ Ibid: 105 – 108.

⁷⁸ Ibid: 109ff.

⁷⁹ Lunden 1993: 131.

⁸⁰ Lunden 1992, Skjæveland 1996, Storsveen 1997.

⁸¹ Sørensen 1998 og 2001.

⁸² Skjæveland 1996: 43.

⁸³ Sørensen 1998: 23 – 24.

⁸⁴ Storsveen 1997: 122 – 124.

⁸⁵ Ibid: 126 – 129.

⁸⁶ Ibid: 128 – 129.

Storsveen har i stor grad basert sine fortolkninger av patriotismebegrepet på definisjoner og forklaringer av Jacob Rosted og Hans Arentz.⁸⁷ Hos både Rosted og Arentz blir patriotisme definert som kjærlighet til fedrelandet – fedrelandskjærlighet – og selve fedrelandet defineres som det landet man er født i.⁸⁸

Den norske patriotismen kjennetegnes av tanken om at kjærligheten til fedrelandet skulle markeres av god borgerånd og handlinger som var til gode for nasjonen og av allmeninteresse. Det var ikke nok å erklære sin kjærlighet til fedrelandet – gode norske patrioter måtte handle deretter. Sentralt for den norske patriotismen var dannelsen av selskaper og organisasjoner som drev med vitenskapelig aktivitet, folkeopplysning eller hadde andre allmenntilgode formål – som Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab (1760) og Selskabet for Norges Vel (1809) – samt krav om egne, særnorske institusjoner innenfor den dansk-norske Helstaten, som for eksempel, eget universitet, en nasjonal bank og en særnorsk høyesterett.⁸⁹ Et annet sentralt element ved den norske patriotismen, som er nærmere knyttet til denne oppgavens tematikk, er de norske patriotenes forestillinger om en særnorsk nasjonalkarakter, eller folkekarakter, som i stor grad var inspirert av opplysningstidens forståelse av *klimateorien*, eller *miljøteorien*.⁹⁰

2.3 Nasjonalkarakter

Begrepet nasjonalkarakter, og det nært beslektede begrepet folkekarakter, har tidligere vært vanlig å bruke for å beskrive forestillinger om arvemessige, geografiske og kulturelle elementer knyttet til befolkningen i en bestemt nasjon – hvilket inkluderer, men ikke er avgrenset til, skikker, tradisjoner, normer og verdier, kunst og andre former for kulturytringer, samt gjenstander (artefakter) og livsførsel.⁹¹ Nasjonalkarakter kan beskrives som et viktig element i nasjonalismens forestillinger om det nasjonale fellesskapet, hvor følelsen av fellesskap og lojalitet til gruppen er basert på gruppens bevissthet om en felles og *distinktiv* karakter – altså en nasjonalkarakter.⁹² Sentrale elementer med symbolsk funksjon som bidrar til den nasjonale bevisstheten om en felles karakter, kan være knyttet til landskapet og dets særtrekk, folkehelter,

---

⁸⁷ Lunden 1992: 53ff, Storsveen 1997: 32ff.

⁸⁸ Arentz 1787: 9 – 12 Lunden 1992: 55 – 58.

⁸⁹ Lunden 1992: 58, Storsveen 1997: 12, Sørensen 1998: 23 – 24.

⁹⁰ Storsveen 1997: 194, Bø 1998: 113 – 116, Sagmo 1998: 79.

⁹¹ Østerud 1994: 64.

⁹² Lunden 1992: 19.

sagn og eventyr, byggeskikk og håndverk, kunst, tradisjonsmat og bordskikk, rettsregler – som den norske odelsretten – samt rettsvesen.⁹³

2.4 Nasjonalisme og nasjonal identitet

I denne oppgaven har jeg hovedsakelig basert min fortolkning av begrepene *nasjonalisme* og *nasjonal identitet* på arbeidet til de tre sentrale nasjonalismeteorikere, Anthony D. Smith, Ernest Gellner, og Benedict Anderson. Blant disse nasjonalismeteorikere, er Smith den mest sentrale for min tolkning av nasjonalisme og nasjonal identitet. Viktige deler av hans teoretiske perspektiver som jeg har benyttet i arbeidet med denne oppgaven, er presentert i tre av hans arbeider, hvilke er: *The Ethnic Origins of Nations* (1986), *National Identity: Ethnonationalism in Comparative Perspective* (1991) og *Nationalism: Theory, Ideology, History* (2001).⁹⁴ For å oppnå en balansert og informert analyse, har jeg også benyttet meg av Gellners arbeid, *Nasjonalisme* (oversatt av Pål Eitheim, 1998), samt Andersons, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (revidert utgave, 2016).⁹⁵ Disse tre teoretikernes perspektiver er viktige for forklaring og definisjoner av sentrale begreper i denne oppgavens andre kapittel. Smith, Gellner og Anderson, har alle sin unike forståelse av nasjonalisme-begrepet, dog med flere berøringspunkter.

Hos sosiologen Anthony D. Smith kan nasjonalismebegrepet oppsummeres i fem punkter. Disse fem punktene beskriver det Smith anser som de viktigste måtene nasjonalismebegrepet blir brukt på i dag: 1) en prosess der nasjoner dannes eller vokser frem, 2) en forestilling eller bevissthet om tilhørighet til nasjonen, 3) nasjonalspråk og –symboler, 4) en sosial og politisk bevegelse på vegne av nasjonen, 5) en nasjonal doktrine og/eller ideologi.⁹⁶ Smith identifiserer samtidig det han ser på som nasjonalismens generaliserte hovedformål, hvilke det er tre av: nasjonal selvråderett, nasjonalt samhold og nasjonal identitet.⁹⁷ I Smiths fortolkning av begrepet *nasjonal identitet* og dets innhold er særlig ideen om et felles historisk hjemland (*homeland*) et element som er av stor betydning.⁹⁸ Hjemlandet er både et bestemt og avgrenset geografisk territorium,

---

⁹³ Smith 1991: 77, Lunden 1993: 48.

⁹⁴ Smith 1986, 1991 og 2001.

⁹⁵ Gellner 1998, Anderson 2016.

⁹⁶ Smith 2001: 5 – 6, Lid 2021: 6.

⁹⁷ Smith 2001: 9.

⁹⁸ Smith 1991: 9ff, Lid 2021: 6.

og samtidig et symbolsk opprinnelsessted – en «nasjonens vugge» – hvor landet og folket har hatt en gjensidig påvirkning og formet hverandre.⁹⁹ Visse geografiske landemerker kan være av særlig viktig betydning, og kan til og med ha status som helligdom for landets befolkning.¹⁰⁰ Hos Smith vektlegges også elementer som felles myter og historisk minne som særlig viktige ingredienser i dannelsen av nasjonale identiteter.¹⁰¹

Filosof, sosialantropolog og sosiolog, Ernest Gellners nasjonalismeteorologi skiller seg fra Smith, ved at han har valgt å vektlegge andre elementer i nasjonalismebegrepet. I motsetning til Smith, som forholder seg mer nøytral til nasjonalisme som ideologi, er Gellner veldig kritisk i sin analyse. Hos Gellner beskrives nasjonalismens forestillinger, fra det han mener er nasjonalistenes eget perspektiv, som «et universelt, tidløst og iboende – selvinnlysende – gyldig prinsipp».¹⁰² Gellner mener at det ifølge dette prinsippet, er helt naturlig for mennesker å ville leve blant sine egne folk, og at de derfor også nødvendigvis, vil motsette seg å leve med folk som tilhører en annen kultur, og fremfor alt, kjempe imot å bli styrt av fremmede kulturer.¹⁰³ For Gellner blir selve kjerneideen i nasjonalismen at *kun* medlemmene av den bestemte kulturen kan oppnå tilhørighet i det nasjonale fellesskapet, og at *samtlig*e medlemmer nødvendigvis må slutte seg til fellesskapet for at det skal overleve.¹⁰⁴ Gellners synspunkt på en ekstrem nasjonalistisk ideologi, er at den vil ha feilet, dersom det nasjonale fellesskapet mislykkes i foreningen av samtlige medlemmer, og hvis man aksepterer et visst antall fremmedkulturelle innenfor de nasjonale grensene. Hos Gellner finner man en fortolkning som beskriver nasjoner som «forestilte» fellesskap, eller som «oppfinnelser».¹⁰⁵ Gellners synspunkt er at, fordi nasjoner og nasjonale tradisjoner er konstruerte, «forestilte» eller «oppfunnet», betyr dette at de som fellesskap er mindre genuint.¹⁰⁶

Statsviteren Benedict Anderson har tatt en viss avstand fra Gellners perspektiver, og kritiserer hans synspunkt på nasjoner som forestilte fellesskap. Han mener at Gellners konklusjon med at dersom nasjoner er «forestilte» eller «oppfunnet» betyr det at det dermed er noe fabrikkert og

---

⁹⁹ Smith 1991: 9, Lid 2021: 6.

¹⁰⁰ Smith 1991: 9.

¹⁰¹ Smith 1991: 14, Lid 2021: 6.

¹⁰² Gellner 1998: 21.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Gellner 1998: 17 – 18, Lid 2021: 6 – 7.

¹⁰⁵ Smith 1986: 10, Calhoun 1994: 9 – 10, Gellner 1998: 23 – 27, Anderson 2016: 5 – 6.

¹⁰⁶ Calhoun 1994: 9 – 10, Anderson 2016: 6, Lid 2021: 7.

falskt over dem, er feilaktig.¹⁰⁷ Andersons definerer nasjonen som et «forestilt politisk fellesskap» – og forestilt som et iboende avgrenset og selvstyrt fellesskap.¹⁰⁸ Anderson beskriver nasjoner som *forestilte fellesskap*, fordi de fleste medlemmene av fellesskapet aldri vil kjenne, eller overhode møte hverandre, men det finnes likevel en delt forestilling om felles tilhørighet til samme nasjon.¹⁰⁹

2.5 Historiebruk og identitetsbygging

Nasjonsbygging og utviklingen av en nasjonal identitet, kan beskrives som et historisk konstruksjonsarbeid, hvor man – enten bevisst eller ubevisst – velger hvilke elementer ved nasjonen og dens historie som skal brukes til å danne grunnlaget for en nasjonal identitet. «Den offentlige historiebruken har hatt ett hovedmål som er sterkere enn noe annet: å utvikle *nasjonal identitet*.»¹¹⁰ *Myten* er også et sentralt element i den identitetsbyggende historiebruken og konstruksjonen av nasjonen. Myter kan i denne sammenhengen beskrive historier som ikke nødvendigvis prøver å gi seg ut for å være realhistorie, men som likevel kan oppfattes som virkelighetsbeskrivelser – gjerne hvordan det nasjonale fellesskapet velger å huske en særlig viktig historisk hendelse.¹¹¹ Historiebrukens identitetsbyggende funksjon kan også foregå gjennom såkalte overleverte historier fra eldre generasjoner, samt kollektive historier delt av medlemmene i gruppen, eller nasjonen.¹¹² I den norske patriotismen er den identitetsbyggende historiebruken en viktig del av patriotenes nasjonsbygging, ved å konstruere en forbindelse mellom samtidens nordmenn og det gamle Norge i vikingtid og høymiddelalder, som symboliserer en «storhetstid». I denne typen nasjonsbyggende konstruksjonsarbeid kan vi se at de norske patriotene spilte rollen som konstruktører ved å skape forbindelser mellom fortid og samtid. Francis Sejersted har skrevet om historieforskning – og skriving i tilknytning til fremskrittstro og til fremveksten av nasjonalstaten.¹¹³ Sejersted mener historieskrivingens viktigste sosiale funksjon har vært å bidra til å skape en nasjonal identitetsfølelse.¹¹⁴

---

¹⁰⁷ Anderson 2016: 6, Calhoun 1994: 9 og 2016: 12, Lid 2021: 7.

¹⁰⁸ Anderson 2016: 6, Lid 2021: 7.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Bøe og Knutsen 2013: 95 – 97.

¹¹¹ Ibid: 99.

¹¹² Ibid: 124.

¹¹³ Sejersted 2000: 18.

¹¹⁴ Ibid.

3 Norsk patriotisme og europeisk opplysningstid

Fremveksten av norsk patriotisme må ses på som en del av et større europeisk fenomen preget av opplysningstidens åndsstrømninger, samt fremveksten av nasjonale bevegelser i flere europeiske land fra andre halvdel av 1700-tallet. I dette kapittelet vil jeg undersøke nærmere hvilke oppfatninger man hadde om Norge og nordmenn i andre europeiske land, og om det europeiske perspektivet på det norske kunne bidra til de norske patriotenes forestillinger om nordmenns karaktertrekk. Jeg har tidligere vist at de personene vi kan regne som patrioter, hovedsakelig bestod av en gruppe embetsmenn, i stor grad prester, som hadde studert ved Universitetet i København.¹¹⁵ Det er sannsynlig at norske patrioter, som Schønning, kom i kontakt med og lot seg prege av opplysningstidstanker og samtidens åndsstrømninger under sin studietid i København. Som jeg tidligere har vist, hevder Storsveen at ikke-norske embetsmenn kunne bidra til den norske patriotismen og at de hadde en særlig positiv innvirkning på det nasjonale innholdet i patriotismen.¹¹⁶

Hvilke forestillinger hadde man egentlig om nordmenns karaktertrekk ellers i Europa? De franske opplysningsfilosofenes tanker om nordboere var særlig viktige for dannelsen av det bildet europeere hadde av folk i nord, og var i tillegg en sterk påvirkning på det norske selvbildet.¹¹⁷ Blant de franske opplysningsfilosofene man leste i Norge, var kanskje Jean-Jacques Rousseau den mest populære blant norske patrioter, og økte særlig i popularitet fra ca. 1760 og fremover.¹¹⁸ Rousseaus kulturkritiske fremstilling av det opprinnelige «naturmennesket» videreførte forestillingen om «den edle ville» – og tanken om at denne skikkelsen ikke bare kunne finnes i Nord-Amerikas ville skoger, men også i utkantene av samtidens Europa, i dype bortgjemte dalstrøk i Alpene, det skotske høylandet og i det høye Nord.¹¹⁹ «Den edle ville» er en litterær skikkelse som kan beskrives som et symbol på det edle naturnære menneskets grunnleggende uskyldighet og godhet, ubesudlet av det moderne, utviklede samfunnets kultur og sivilisasjon.¹²⁰ Selve begrepet «den edle ville» har sitt opphav i slutten av 1600-tallet, og ble tatt mer i bruk på 1700- og 1800-tallet, men beskriver forestillinger man har hatt om mennesker som

---

¹¹⁵ Se kapittel 2, underkapittel 2.2 i denne oppgaven.

¹¹⁶ Se kapittel 2, underkapittel 2.2 i denne oppgaven og Storsveen 1997: 128 – 129.

¹¹⁷ Bø 1998: 113 – 114, Christensen 1998: 56 – 58, Sørensen 2001: 28.

¹¹⁸ Bull 1916: 34, 192 og 235.

¹¹⁹ Christensen 1993: 60, Sagmo 1998: 76.

¹²⁰ Christensen 1993: 58 og 1998: 54 – 64.

lever i utkanten, og særlig i nordligere områder, også lengre tilbake i historien. Hos romerske kilder fra antikken, deriblant Tacitus og Mela, finner vi særlig beskrivelser av de keltiske og germanske stammene fra områdene nord for grensene til Romerriket, som kan tolkes som tidlige eksempler på å plassere folk i Nord-Europas utkanter innenfor et «edel vill»-narrativ.

Videre i denne oppgaven skal jeg vise hvordan norske patrioter lot seg inspirere av Rousseaus kulturkritikk og forestillinger om det edle, naturnære mennesket, og hvordan de konstruerte et bilde av det norske og nordmenn innenfor en «edel vill»-ramme. Patriotenes romantiske bilde av det norske landskapet og de norske bøndene, virker i sterk grad å være påvirket av franske opplysningstanker, og særlig en Rousseau-inspirert romantikk. De norske patriotene var nok i mindre grad inspirert av den tyske romantikkens impulser.¹²¹ Francis Bulls undersøkelser av boksamlinger fra 1700- og tidlig 1800-tallet, viser at det var svært liten tilstedeværelse av tyske romantikere i norske bokhyller på denne tiden.¹²² Det er likevel ikke dermed sagt at den tyske romantikken var fullstendig ubetydelig for utviklingen av den patriotiske åndsstrømningen i Norge mot slutten av 1700-tallet eller tidlig på 1800-tallet, men det er liten tvil om at de franske opplysningsfilosofenes ideer gjorde større inntrykk på patriotenes bilde av det norske og deres forestillinger om nordmenns karaktertrekk.

En annen fransk opplysningsfilosof som bør nevnes er Charles Montesquieu og hans såkalte klimateori, også kalt miljøteorien – ideen om at alle folkegruppers særpreg, deres karaktertrekk og væremåte, er formet av deres tradisjonelle hjemland og dets naturforhold.¹²³ Klimateorien ble derfor en forestilling som preget hvordan europeere oppfattet ulike etniske grupper – også folk i nord. I Montesquieus klimateori hevdes det at folk i nordlige strøk, som i Nord-Europa generelt, men særlig i Norden, er sterkere og mer hardføre enn folk fra sørligere strøk, på grunn av det kaldere klimaets påvirkning på menneskenes fibre, som skal bli kraftigere og sterkere som følge av tilpasning til kulden.¹²⁴ Hos Montesquieu er forestillingen om nordboernes styrke, også knyttet til ideen om folk i nord som friere, da de som følge av deres overlegne styrke er vanskeligere å undertrykke enn folk i sør.¹²⁵ I denne oppgaven viser jeg hvordan norske

---

¹²¹ Stang 1955: 12 – 13.

¹²² Bull 1916: 233 – 238.

¹²³ Bø 1998: 113.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Christensen 1998: 56.

patrioters oppfattelse av nordmenns særegne karaktertrekk var preget av Montesquieus klimateori, og særlig egenskaper knyttet til klimateoriens forestillinger om folk i nord, som styrke, hardførhet og frihetstrang.

Også ellers i Europa ble oppfattelsen av Norge og Norden, preget av de franske opplysningsfilosofenes forestillinger, og fra midten av 1700-tallet og fremover ble det i tillegg vanligere for europeiske turister å besøke Norge.¹²⁶ Norge lå i den nordlige utkanten av Europa, og landets ville landskap, med store fosser og høye fjell, gjorde det til et eksotisk reisemål for det europeiske borgerskapet. De reisende som strømmet til Norge fra Sentral- og Sør-Europa, skrev ofte ned sine opplevelser og utga dem som reisebeskrivelser. Beskrivelsene av Norge og nordmenn i flere av disse reisebeskrivelsene går i tråd med de franske opplysningstankene om folk i nord, og kan ha bidratt til det norske selvbildet og patriotenes forestillinger om nordmenns karaktertrekk. Gerhard Schøning skal ha vært blant de patriotene som arbeidet med å oversette tekster som kunne bidra til å bygge opp et positivt bilde av Norge og nordmenn.¹²⁷

En av reisebeskrivelse skrevet av utlendinger ble utgitt i 1779, av vitenskapsmannen Johann Christian Fabricius, som reiste til Norge for å undersøke landets statistiske forhold og naturhistorie med støtte fra den danske regjeringen.¹²⁸ I sin innledning, konstruerer Fabricius et bilde av nordmennene som har preg av en Rousseau-inspirert romantikk: «Norges innvånere hører ennu til de få lykkelige i Europa. Avsondret fra andre land ved ugjennemtregelige fjellegner, lever de i en glad ensomhet, fjernt fra de nyere tiders utsvevelser og laster».¹²⁹ Fabricius' beskrivelse av nordmennenes ufordervede livsførsel kan samtidig ses på som uttrykk for en slags kulturkritikk. Fabricius mener nordmennene, som følge av denne ufordervede livsførsel, i stor grad har bevart sine forfedres dyder: «ærlighet, gjestfrihet, tapperhet, måtehold og som følge derav legemlig kraft og muntert sinn». Dette er egenskaper som Fabricius mener gjør nordmenn særlig «skikket til store handlinger».¹³⁰ En av de mer kjente reisebeskrivelsene vi har av Norge fra et europeisk perspektiv, ble skrevet av den berømte engelske feministen, Mary Wollstonecraft, som besøkte Norden på slutten av 1700-tallet og utga senere teksten, *Letters*

---

¹²⁶ Christensen 1998: 56. Sagmo 1998: 74. Sørensen 1998: 49

¹²⁷ Christensen 1993: 48.

¹²⁸ Huitfeldt 1932: 91.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Ibid.

written during a short residence in Sweden, Norway, and Denmark (1796). Wollstonecrafts oppfattelse av de norske bøndene er i stor grad positiv. Hun beskriver dem som gjestfrie folk, og de frieste menneskene hun har sett: «the norwegians appear to me to be the most free community I have ever observed».¹³¹ Franskmannen Jacques-Louis de La Tocnaye besøkte Norge og Sverige i 1798 – 1799, og utga en beskrivelse av sine reiser i 1801.¹³² I sine reiser, besøker de La Tocnaye flere byer i Norge, deriblant Christiania, Bergen og Trondheim. Om bøndene på østlandet, hovedsakelig landsbygda utenfor Christiania, sier de La Tocnaye at «landbefolkningen er fødte soldater».¹³³ Oppfattelsen av nordmenn som særlig egnet for det militære var nokså utbredt blant andre europeere. Som Kåre Lunden har vist, var det bildet man hadde av Norge og nordmenn i Europa for øvrig, i stor grad knyttet til forestillingen om nordmenn som et krigersk folk, som kunne regnes blant de aller beste soldater og matroser.¹³⁴ Også Ernst Sars har skrevet om hvordan nordmenn ble sett på som soldater av andre europeere. I *Norge under Foreningen med Danmark* (1858), viser Sars til Fredrik II av Preussens tanker om de norske soldatene i den danske hæren: «Han (kongen av Danmark) kan stille 30 000 mand landfolk i marken, hvoraf nordmændene regnes for de bedste».¹³⁵

I dette kapittelet har jeg vist hvordan åndsstrømninger i Europa og oppfatninger av det norske fra et ikke-norsk perspektiv, kunne bidra til å prege det norske selvbildet og patriotenes forestillinger om nordmenns særegne karaktertrekk. I neste kapittel vil jeg vise hvordan Gerhard Schøning med sine tekster, hovedsakelig hans *Afhandling om de Norskes og endeel andre nordiske Folkes Oprindelse, som Indledning til den norske Historie, med et Anhang om Tiids-Regningen i den gamle nordiske Historie til Harald Haarfagers Tiider* (1769) og *Norges Riiges Historie* i tre bind (1771 – 1781), konstruerte et bilde av nordmenn og nordmennes forfedre, som ble særlig betydningsfull for den norske patriotismens forestillinger om nordmenns karaktertrekk. Jeg vil samtidig vise at det bildet Schøning konstruerte – og Schøning selv – i stor grad var preget av europeiske åndsstrømninger – ikke minst fransk opplysningsfilosofi og spesielt Rousseau.

---

¹³¹ Wollstonecraft 1796: 76.

¹³² Huitfeldt 1932: 117.

¹³³ Ibid: 120.

¹³⁴ Lunden 1992: 106 – 108.

¹³⁵ Sars 1858: 170.

4 Gerhard Schøning

Jeg har tidligere i denne oppgaven snakket om hvordan nasjonsbyggingsprosjekter kan oppfattes som konstruksjoner, hvor enkelte personer kan ses på som konstruktører.¹³⁶ I denne delen av oppgaven skal jeg granske nettopp en slik konstruktør – Gerhard Schøning. Schønings konstruksjon er basert på visse «byggesteiner», og det er noen av disse «byggesteinene» jeg skal undersøke nærmere i dette kapitlet.¹³⁷ Schønings fremstilling av nordmenneses eldste forfedre ble på mange måter definerende for de norske patriotenes forestillinger om nordmenns nasjonalkarakter og det genuine norske.¹³⁸ I denne delen av oppgaven vil jeg undersøke hvilke forestillinger om nordmenn og det norske som kommer frem hos Schøning i hans historiske fremstilling av nordmenneses forfedre – deres opphav og deres eldste historie, samt deres karaktertrekk og levemåte. Her er jeg ute etter å finne ut hvilken betydning Schønings fremstilling av nordmenneses forfedre fikk for den norske patriotismens forestillinger om nordmenns karaktertrekk og det norske.

4.1 Gerhard Schøning – Studier ved Universitetet i København, forbilder og inspirasjonskilder

Før jeg går videre til undersøkelsen av Schønings historiske fremstilling av nordmenneses forfedre, mener jeg det er behov for å se nærmere på hans lange studietid i København og hvile åndsstrømninger og inntrykk han kom i kontakt med i løpet av disse årene. Her vil jeg også se på noen av Schønings forbilder og inspirasjonskilder, samt hvilken betydning hans arbeider har hatt for norsk historieforskning og -skrivning. Gerhard Schøning ble født i 1722, og begynte allerede i tiårsalderen å gå i lære for å beherske latin, gresk og hebraisk.¹³⁹ I tillegg behersket han tysk og fransk, og ville senere i livet også lære seg engelsk, islandsk og italiensk og dermed bli en meget språkkyndig mann.¹⁴⁰ Schøning tilbrakte ni år som student ved universitetet i København (1742 – 1751), i en tid hvor det ble gjort store fremskritt i den dansk-norske historieforskningen ved universitetet under Hans Gram.¹⁴¹ Grams fremskritt i dansk historieforskning, var særlig i sammenheng med forståelsen av kildekritikk, og tanken om at historien hovedsakelig hviler på

---

¹³⁶ Se kapittel 2, underkapittel 2.1 og 2.5 i denne oppgaven.

¹³⁷ Se kapittel 2, underkapittel 2.1 i denne oppgaven.

¹³⁸ Christensen 1993: 47ff og 1998: 62ff, Sørensen 1998: 24 og 2001: 26 – 29.

¹³⁹ Daae 1880: 1 – 2.

¹⁴⁰ Schøning 1781: Fortalen (s. 4), Daae 1880: 24, Bull 1916: 147.

¹⁴¹ Daae 1880: 9 – 10.

kildenes vitnesbyrd.¹⁴² Gram skal særlig ha vært påvirket av Gottfried Leibniz' arbeid og metode.¹⁴³ For sitt arbeid innen historiefaget, blir Gram ofte regnet som den kritiske historieforskningens far i Danmark.¹⁴⁴ I 1742 – samme år som Schøning begynte sin studietid i København – ble Gram en av grunnleggerne av Det Kongelige Danske Videnskabers Selskab, og 1758 ble Schøning selv utvalgt til medlem ved selskapet.¹⁴⁵ Blant Schønings forbilder, bør også Ludvig Holberg nevnes, da Schøning valgte nettopp Holberg som sin *privatpræceptor* – en rådgiver eller veiledende professor.¹⁴⁶ Schøning var en flittig student som begynte å studere filologi samtidig som han forberedte seg til teologisk eksamen, og i løpet av sine ni år ved universitet hadde han anledning til å studere en rekke andre fagfelt, hvilket inkluderte fysikk, matematikk, jus og filosofi.¹⁴⁷ Det var likevel nordisk historie som skulle bli Schønings store interesse, og i særlig grad norsk historie.¹⁴⁸ Ottar Dahl mener Gerhard Schøning med rette kan oppfattes som grunnleggeren av en særnorsk historieforskning.¹⁴⁹ Schønings historiske arbeider var av stor betydning for samtidens forståelse av den eldste norske historie, men var også betydningsfull for senere historieforskning. Hans teorier om de første nordmennenes innvandring til den skandinaviske halvøy fra nord og øst, ble videreført av Rudolf Keyser og P. A. Munch på 1800-tallet med den såkalte *innvandringsteorien*.¹⁵⁰ Ottar Dahl mener Schønings teori må ha vært såpass kjent blant historikere på 1830-tallet at det er utenkelig at Keyser og Munch ikke kjente til denne, selv om det ikke er antydning noe kjennskap til Schønings teori hos verken Keyser eller Munch i deres arbeider.¹⁵¹ I Keyser og Munchs innvandringsteori hevdes det at forfedrene til de norrøne folkegruppene skal ha innvandret til Norden fra nord-øst, delvis fra området nord for Den botniske bukt til Finnmark, og delvis ved å krysse Ålandshavet inn i Svealand, hvorfra de skal ha spredd seg sørover.¹⁵² Sør-Sverige og Danmark skal opprinnelig ha vært befolket av gotere, som Keyser og Munch betegner som en ikke-nordisk germansk stamme, som de nordiske

---

¹⁴² Daae 1880: 9 – 10.

¹⁴³ Daae 1880: 9, Bull 1916: 147.

¹⁴⁴ Daae 1880: 9.

¹⁴⁵ Schøning 1781: Fortalen (s. 8 – 9), Daae 1880: 9 – 10.

¹⁴⁶ Bull 1916: 146.

¹⁴⁷ Schøning 1781: Fortalen (s. 3), Bull 1916: 147.

¹⁴⁸ Bull 1916: 147.

¹⁴⁹ Dahl 1970: 15.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid: 48.

¹⁵² Ibid: 47.

folkene fordrev eller underla seg.¹⁵³ Store deler av Keyser og Munchs innvandringsteori kan man kjenne igjen hos Schønings egne teorier, som vi skal komme tilbake til.

I sine Norgeshistoriske verk søkte ikke Schøning kun å gjengi historiske begivenheter, men ønsket å beskrive nordmennesenes forfedres fulle liv og virke – deres skikker, deres religion og deres væremåte. Schønings historiske arbeider virker i særlig grad å ha vært påvirket av datidens tidsstrømninger og forestillinger om nordboere kjennetegnet av klimateorien og det naturnære mennesket knyttet til de franske opplysningsfilosofene, som Montesquieus og Rousseaus.¹⁵⁴ I Schønings historiske arbeider kan man finne forestillinger i tråd med de franske opplysningsfilosofenes kulturkritikk, i form av ønske om å ta avstand fra det han anser som en korrupsjon av den opprinnelige, naturnære og gode levemåten nordmennene tradisjonelt hadde hatt, og motstand mot fremmed innflytelse: «Vi spiise med indianer og mohrer; vi drikke med chineser og araber; vi klæde oss med franske, spanske, italienerne; vi leve næsten alle sammen, og næsten i alle ting, ei meere som innbyggere af Norden, men som beboere af en ganske anden himmel-egn».¹⁵⁵ Det synspunktet Schøning gir uttrykk for her kan ses i lys av den kulturelle forfallsteorien som man finner hos blant andre Rousseau, som Schøning skal ha vært inspirert av.¹⁵⁶ Betydningen av Schønings historiske fremstilling for dannelsen av en nasjonal identitet, kan ses i sammenheng med Sejersteds teoretiske perspektiv på historieskrivingens sosiale funksjon – å skape en nasjonal identitetsfølelse.¹⁵⁷ Historiker Kåre Lunden har rettet søkelyset mot Schøning som den norske historieskrivingens far, og hans perspektiv på Norge som en egen, særskilt nasjon.¹⁵⁸

I 1760, mens han var rektor ved Katedralskolen i Trondheim, dannet Schøning sammen med biskop Johann Ernst Gunnerus og etatsråd Peter Fredrik Suhm, «Det Trondhjemske Lærde Selskab».¹⁵⁹ Fra 1767 byttet selskapet navn til «Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab».¹⁶⁰ Selskapets hovedmål var å fremme vitenskapene i Norge, og søkte å stimulere til fremveksten av en rekke vitenskaper – deriblant poesi, historie, naturhistorie og fysikk, økonomi, psykologi og

---

¹⁵³ Dahl 1970: 47.

¹⁵⁴ Se kapittel 3 i denne oppgaven.

¹⁵⁵ Schøning 1771: 19.

¹⁵⁶ Bull 1916: 192.

¹⁵⁷ Se kapittel 2, underkapittel 2.5 i denne oppgaven og Sejersted 2000: 18.

¹⁵⁸ Lunden 1992: 68.

¹⁵⁹ Sjøvik og Supphellen 1992: 3, Christensen 1993: 48 og 1998: 61.

¹⁶⁰ Sjøvik og Supphellen 1992: 3.

ikke minst jordbruk – gjennom å arrangere foredrag, demonstrasjoner og diskusjoner om vitenskapelige emner, samt publisering av vitenskapelige tekster.¹⁶¹ Schøning var selv aktiv både i arbeidet med egne tekster, samt oversettelser av fremmedspråklige tekster om Norge og nordmenn. Samtidig veiledet og oppmuntret Schøning andre som på en eller annen måte arbeidet med særnorske emner – hvilket inkluderte skriving av topografisk litteratur. I 1774 ble Schøning utnevnt til hederstittelen *justisråd* av kongen.¹⁶²

4.2 Schønings kilder og hans teori om nordmennes opphav og eldste historie

I sine historiske arbeider er Schøning særlig opptatt av å fremstille nordmenn som en av de eldste folkegruppene i verden. Schøning har i stor grad benyttet seg både av kilder fra antikken, og norrøne kilder som kildemateriale. Sammen med inntrykkene fra fransk opplysningsfilosofi, danner disse kildene «byggsteinene» som Schønings konstruksjon av det norske er basert på. Når det kommer til kildene som danner grunnlaget for Schønings fremstilling av nordmennes opphav utenfor Norden, deres innvandring til Norden, samt nordmennes karaktertrekk, mener jeg man kan dele disse i tre hovedkategorier:

- Bibelske tekster
- Greske og romerske tekster
- Norrøne tekster

Bibelske tekster utgjør en sentral del av kildematerialet, særlig når det gjelder Schønings fremstilling av nordmennes fjerne forfedre i den eldste historien, og det er hovedsakelig snakk om tekster fra det gamle testamentet. Schøning med sin bakgrunn innen teologi, hadde god kunnskap til Bibelen og kristen-jødisk mytologi og tradisjon, og vi kan se at han henviser til flere tekster fra det gamle testamentet, deriblant mosebøkene og Esekiels bok.¹⁶³ Når det gjelder de bibelske tekstenes beretninger og deres troverdighet, finner man få spor av kildekritikk hos Schøning: «uden de vigtigste aarsager og tilstrækkelige grunde, bør eller kan man ei, i saa gamle ting, om hvilke man ellers intet tilforladeligt eller vissere har, viige fra et saa gammelt og troeværdigt skrift, som bibelen er».¹⁶⁴

---

¹⁶¹ Sjøvik og Supphellen 1992: 4, Christensen 1998: 62.

¹⁶² Schøning 1781: Fortalen (s. 14).

¹⁶³ Schøning 1769: 18.

¹⁶⁴ Ibid: 9.

Schøning har i stor grad brukt både greske og romerske reisebeskrivelser, samt beskrivelser av ulike etniske grupper som har bebodd områdene nord for greske og romerske bosetninger i antikken, særlig nomadefolkene fra de eurasiske steppene og Kaukasus, som skytere og alanere, samt stammefolkene i Germania og Skandinavia.¹⁶⁵ De greske og romerske kildene Schøning har brukt inkluderer tekster av Herodot, Phyteas, Plinius den eldre, Tacitus og Mela.¹⁶⁶

Den norrøne sagalitteraturen og andre norrøne tekster, utgjør også deler av kildematerialet. Her må Snorres kongesagaer, *Heimskringla*, inkludert *Ynglingesagaen*, samt annen sagalitteratur med ukjent opphav, ansees som særlig viktige.¹⁶⁷ Schøning har også brukt norrøne og anglosaksiske krønikere, som Saxo Grammaticus og hans *Gesta Danorum*, eller «Danmarks krønike», og historien om Ottar fra Hålogaland, hentet fra kong Alfred den stores Angelsaksiske krøniker.¹⁶⁸ Schøning er særlig kritisk til Saxo, som han anser som mindre troverdig, og er til tider nok så spydig i sine bemerkninger av Saxo: «og det har han (Saxo) vist nok ei digtet af sin egen hiærne, skiønt han efter sædvane, har løbet vild i visse omstændigheter».¹⁶⁹ Schønings fortolkning av de norrøne kildenes beretninger om Odin og andre norrøne guder, er at disse beskriver virkelige historiske personer og hendelser, som over tid, og gjennom overdrivelser, har endret karakter og fått preg av det mytologiske og overnaturlige.

I Schønings teori om nordmennenes eldste opphav, er det en av Noahs sønner, Jafet og hans etterkommere, som skal være selve opphavsmannen og forfaren til nordmennene og alle de nordiske folkenes eldste opprinnelse.¹⁷⁰ Schøning sporer menneskets utbredelse fra Babels tårn, i tiden etter syndfloden.¹⁷¹ Derfra mener Schøning også å kunne spore nordmennenes og andre nordiske folks opphav til et område i Sentral-Asia, og med dette som utgangspunkt regner han ut hvor lang tid det må ha tatt Jafets etterkommere å nå de ytterste kanter av de nordiske landene – så langt som til Nordkapp.¹⁷² På denne måten etablerte Schøning forestillingen om at nordmennene – og andre nordiske folk – var blant de eldste folkegruppene i verden. Hos

---

¹⁶⁵ Jeg kommer til å gå nærmere inn på de relevante nomadefolkene senere i dette underkapittelet, og germanske stammer i underkapittel, 4.3.

¹⁶⁶ Schøning 1769: 19, 38, 50, 54 og 128.

¹⁶⁷ Schøning: 1771: 21 og 176ff.

¹⁶⁸ Schøning 1771: 15ff, og 1773: 184.

¹⁶⁹ Schøning 1773: 219.

¹⁷⁰ Schøning 1769: 16.

¹⁷¹ Ibid: 14.

¹⁷² Ibid: 25ff.

Schøning er Odin en sentral figur i historien om den tidlige innvandringen til Norden.¹⁷³ Odin, eller noen av hans etterkommere skal ifølge Schøning ikke ha bodd i selve Norden, i hvert fall ikke opprinnelig, men ha kommet dit fra området mellom elvene Don (Tanais) og Volga i Russland.¹⁷⁴ Schøning tolker da den norrøne mytologien som beretninger om de nordiske folkenes eldste historie i sitt opprinnelige hjemland utenfor Norden.¹⁷⁵ Schøning mener en stor del av folkene, om ikke de aller fleste, som skal ha bodd i dette området, må ha vært skytere – et dels nomadisk folkeslag med opphav i Sentral-Asia som blir mye omtalt i Schønings kilder – og at deler av den nordiske stammes forfedre derfor må ha tilhørt dette folkeslaget, eller i det minste ha vært forbundsfeller med *skyterne* som bosatte denne regionen.¹⁷⁶ Schøning konkluderer dog med at Nordens første innbyggere må ha vært en særegen gruppe.¹⁷⁷ *Budini* – en stamme omtalt av Herodot – er et av folkene som har bodd i tidligere omtalte den delen av Skytien som ligger mellom Don og Volga, adskilt fra den skytiske folkegruppen.¹⁷⁸

Schøning mener denne stammen i stor sannsynlighet har vært blant Odins første følgere, og kan med stor sannsynlighet ha vært blant de nordiske folkenes eldste stamfedre.¹⁷⁹ Schøning trekker særlig frem beskrivelser av budinifolkets fysiske utseende, med blå øyne og rødt eller blondt hår – hvilket han mener er typisk nordiske karaktertrekk – som bevis på et slektskap med den nordiske befolkningen.¹⁸⁰ *Alanerne* er et annet nomadisk folkeslag fra de Eurasiske steppene Schøning mener kan være forfedre eller slektninger av Nordens eldste stemmefedre.¹⁸¹ Alanerne blir beskrevet som et stort, mektig og stridbart folk, høye av vekst med gult eller lyst hår – karaktertrekk som hos Schøning bekrefter en slags forbindelse med de nordiske folkene. Videre hevder Schøning at Nordens første innbyggere må ha innvandret til Skandinavia fra nord-øst, gjennom Finland og Russland i området på nordsiden av den Botniske bukt.¹⁸² Helt nord-øst, i det gamle Bjarmeland, hevder Schøning at befolkningen er av blandet herkomst, med delvis finsk og delvis norrønt opphav, og «tale vel alle det finske sprog, men have næsten allesammen

---

¹⁷³ Ibid: 76ff.

¹⁷⁴ Schøning 1769: 95. Schøning bruker det gamle navnet Tanais når han omtaler elven Don.

¹⁷⁵ Ibid: 102.

¹⁷⁶ Ibid: 96.

¹⁷⁷ Ibid: 206.

¹⁷⁸ Ibid: 44 og 87.

¹⁷⁹ Ibid: 109.

¹⁸⁰ Ibid: 110.

¹⁸¹ Ibid: 117 – 118.

¹⁸² Ibid: 127.

rødt haar og blaaeaktige øine, liige derudi vor Nordens ældste indbyggere». ¹⁸³ For Schøning bekrefter denne befolkningens blandende herkomst, at nordmennesenes forfedre innvandret til Skandinavia fra nord-øst.

Schøning mener også at Nordens første og opprinnelige innbyggerne skal ha vært etterkommere av *jotner* – «vore joter» – fra norrøn mytologi, og at disse skal ha vært samme opphav som germanske folkegrupper nevnt i både norrøne og anglosaksiske kilder, deriblant gotere, gauter og guttoner, og gitt opphav til ulike stedsnavn i Skandinavia, deriblant Gotland og Jemtland. ¹⁸⁴ Den gotiske befolkningen skal dog på et tidspunkt i den tidlige historien, før innvandringen til Skandinavia, ha blitt adskilt fra jotnene, og dermed dannet grunnlaget for to hovedgrupper – jotner og gotere – hvorav jotnene er den gruppen som først har ankommet til Norden, og er derfor den eldre halvdel av den opprinnelige folkegruppen i Norden. ¹⁸⁵ Jotnene skal, som tidligere nevnt, ha vandret inn i Norge fra nord-øst, hvorfra de spredde seg sørover og etablerte seg over hele den skandinaviske halvøy. ¹⁸⁶ Goterne skal så i senere tider har innvandret fra sør-øst via Østersjøen til Sør-Finland og derfra ha spredt seg videre til Danmark og Sverige, samt tilhørende øyer, før de omsider ankom Norge, hvor de spredte seg langs kysten og opp i dalstrøkene. ¹⁸⁷ I Norge, skal goterne ha blandet seg med befolkningen – jotnene – og igjen ha blitt én stamme og Nordens første befolkning. ¹⁸⁸ Det er særlig her vi kan se forskjellene mellom Schønings teori, og Keyser og Munchs innvandringsteori, da de, som jeg tidligere har vist, anså goterne som en ikke-nordisk germansk stamme. ¹⁸⁹

Hos Schøning sprer da Nordens eldste befolkning seg fra Nord-Norge sørover langs Kjølen – grensefjellene mellom Norge og Sverige – og senere inn i Sør-Finland, Danmark og Sør-Sverige via Østersjøen. På denne måten, ved å etablere den første innvandringen til Skandinavia via Nord-Norge, gjør Schøning nordmennene til den eldste befolkningen i Norden. Schøning mener navnet *Jotunheim* i eldre tider har blitt brukt som benevnelse på hele Norge – fra Finnmark i nord, helt ned til Viken i sør, og at den opprinnelige befolkningen her var «saadanne kiemper»

---

¹⁸³ Ibid: 145.

¹⁸⁴ Schøning 1769: 124ff og 1771: 18ff

¹⁸⁵ Schøning 1771: 32.

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Ibid: 32 – 33.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Se kapittel 4, underkapittel 4.1 i denne oppgaven og Dahl 1970: 47.

og «mennesker af udsædvanlige legems kræfter, førlighed, haardførhed og størrelse».¹⁹⁰ Schøning bidrar dermed til å skape bildet av Norge som kjempers fødeland – et bilde som ville gjøre seg gjeldende for den patriotiske åndsstrømningen i Norge. Schøning anslår at den opprinnelige nordiske befolkningen som var etterkommere av jotnene som spredde seg til Skandinavia fra nord-øst, og goterne som ankom fra sør-øst, må ha vært av langt eldre opphav enn den tysktalende folkegruppen.¹⁹¹ Dette til tross for at Schøning ikke bare anser tyskerne som de nordiske folkenes nærmeste nabofolk i sør, men i tillegg en av de folkegruppene som de var nærmest beslektet med, og den de kanskje delte flest fellestrekk med. Schøning mener likevel at tyskerne fra gammelt av har vært en særegen folkegruppe adskilt fra den nordiske selv før innvandringen til henholdsvis Tyskland og Norden, og hevder at til tross for det nære slektskapet, har den tyske befolkningen helt tilbake til de eldste tider vært et mindre utviklet og i sitt levesett, et mer primitivt folk, enn sine naboer i nord, da særlig politisk og kulturelt.¹⁹² Som vi kan se er det viktig for Schøning å understreke den nordiske befolkningen sitt særpreg og urgamle opphav.

4.3 Nordmennesenes forfedre – Schønings «kjempe-art»

Vi har sett at Schøning knyttet nordmennesenes opphav til visse folkegrupper i oldtiden og antikken på grunnlag av karaktertrekk han mener bekrefter et slektskap mellom disse. Samtidig mener han å fastslå de nordiske folkene som noen av verdens eldste folkegrupper og etablerer nordmennene som den eldste grenen av den nordiske folkestammen. Videre skal vi se hvordan Schøning beskriver nordmennesenes forfedre – deres levemåte og særegne karaktertrekk. Schøning fastslår at nordmennesenes eldste forfedre – «vore joter» – hvilke han hevder er Nordens opprinnelige befolkning, må ha vært enormt store, sterke, hardføre og godt egnet for det norske klimaet og landets bratte fjellandskap: «hvilke karle vore joter vare, som vi her have at bestille med, store, stærke, haardføre, tarvelige, fornøide med livet, af natur og vanedannede eller hærdede til vor Norden, til dens klipper, til dens kulde».¹⁹³ Her er Schøning tydelig påvirket av Montesquieus' såkalte klimateori, og tanken om at nordboere var av overlegen styrke da de – som følge av kulden – var skapt av sterkere fibere. Barn var ikke eldre enn at de nettopp hadde

---

¹⁹⁰ Schøning 1769: 140 og 159.

¹⁹¹ Ibid: 206 og 209.

¹⁹² Ibid: 209 – 210.

¹⁹³ Schøning 1771: 18 og 25.

blitt født før de ble dynket i snøen eller i en iskald elv.¹⁹⁴ Den kalde snøen ble ofte seng og hodepute for disse hardføre barna, som kun hadde et uberedt skinn som eneste beskyttelse mot den skarpeste kulde. I denne ekstreme kulden, løp Schønings nordmenn nesten nakne rundt og drev legemsøvelser av alle slag:

som alle sigtede til at gjøre dem sterke, hurtige, smidige, uforfærdede, saasom ved at skyde, svømme, springe, kaste bold, kaste med haand-saxer, spyde, bestige de steileste klipper, brydes eller spænde bælte, løbe på skier over sneen, eller over isen på been, bundne under fødderne.¹⁹⁵

Blant nordmennenes mange idretter, trekker Schønning særlig frem skiløping som han sier ble «regnet blandt de fornemste kunster i de ældre tiider».¹⁹⁶ I sin behandling av Schønings historiske arbeider, har folklorist Olav Christensen også rettet søkelyset mot hans bilde av nordmennenes idretter, med hovedfokuset på skiløping.¹⁹⁷ Som følge av deres frie og naturnære levemåte, skal ungdommens kropp ha blitt herdet til den høyeste grad av hardførhet, og så godt som gjort dem til fullvoksne menn i en alder da man på Schønings egen tid fortsatt var å regne som barn, og enda fortsatte de å vokse i størrelse, styrke og førlighet til de nådde voksenalder.¹⁹⁸ Schønning hevder at hvis kjemper eller mennesker av «kjempe-art», virkelig har eksistert, så må det ha vært i Nordens fortid: «har derfor folk af kiæmpe-art nogensinde eller nogensteds været til, maae de have været i de eldste tiider at finde i vor Norden».¹⁹⁹ Schønings beskrivelser av nordmennenes forfedre er tydelig preget av romerske beskrivelser av de germanske stammene, deriblant Tacitus, som hevder at rasen i Germania «ikke er blitt ødelagt ved samgifte med noen fremmede folk», og at alle har det samme utseende: «barske, blå øyne, rødlig hår og en svær kropp».²⁰⁰ Schønings fremstilling av nordmennene forfedre og deres levemåte, er også basert på deler av Pompanius Melas beskrivelser av stammene i Germania: «Innbyggerne er like modige som de er kraftig bygget, og foruten sin medfødte villskap trener de sitt mot i krig og sin kropp ved å venne seg til utholdenhet, framfor alt til å tåle kulde.»²⁰¹

---

¹⁹⁴ Schønning 1771: 20.

¹⁹⁵ Ibid: 20 – 21.

¹⁹⁶ Ibid: 20.

¹⁹⁷ Christensen 1993: 52ff og 1998: 64.

¹⁹⁸ Schønning 1771: 21.

¹⁹⁹ Ibid: 23.

²⁰⁰ Ibid: 21 og 125, Stang 1967: 16 (Fra Tacitus' Germania).

²⁰¹ Stang 1967: 11 (Fra Pomponius Melas Geografi).

Schøning setter nordmennesenes forfedre – den gamle «kjempe-arten» – inn i en «edel vill»-ramme når han beskriver deres naturnære levemåte. Denne tilsynelatende ideelle befolkningen levde enkle og lykkelige liv i den nordiske villmarken, hvor de livnærte seg av jakt og fiske, og var frie for bekymringer, hat, legemssvakheter og ikke minst sinnslidelser, som «saa meget vanære vore saa kaldte polerede tiider».²⁰² Schønings bilde av nordmennene forfedre er tydelig preget av en Rousseau-inspirert romantikk, med et kritisk blikk rettet mot samfunnsutviklinger han ser i sin egen samtid. Christensen har også skrevet om Schønings bilde av nordmennesenes forfedre og deres naturlige levemåte, med inspirasjon fra fransk opplysningsfilosofi, som en del av det nasjonale selvbildet.²⁰³ Ved siden av sinnslidelser, som han vektlegger som et onde ved det moderne samfunnet, advarer han også særlig mot drukkenskap og dens påvirkning på fremtidige generasjoner: «det fordærlige brændeviin især, denne dødelige forgivt, hvis skadelighed vi enten ikke kunne eller ei, ville indsee... denne brug vil med tiiden gjøre vore efterkommere til dverge».²⁰⁴ Schønings Rousseau-inspirert bilde av nordmennesenes forfedre er her sterkt påvirket av en slags kulturell forfallsteori, hvor man søker tilbake til en mer opprinnelig levemåte i pakt med naturen.²⁰⁵ Schøning sammenligner samtidig nordmennesenes levemåte i forhistorisk tid med hvordan han mente samer og grønlandere i samtiden levde:

Nordens første indbyggere, især bemeldte Joter, levede omtrent som vore lapper og grønlandere nu omstunder, hist og her adspredde, hvor en elv eller aae var, en søe, en bæk, en skov, som Tacitus siger om de tydske, hvor de fant leilighed til et slags boepæl for sig.²⁰⁶

Schøning hevder at nordmennene videreutviklet sin medfødte styrke ved å leve nært på naturen og drive de mange legemsøvelser som jeg tidligere har nevnt, men også gjennom et enkelt og næringsrikt kosthold: «Noget sammenløben mælk, et støkke fisk, et støkke af en sælhund eller hval, fangen eller opkastet paa stranden, en portion kiød, raadt til dels, eller speket».²⁰⁷ Nordmennene slukket tørsten med kaldt fjellvann fra «den nærmeste elv, bæk eller søe».²⁰⁸ I

---

²⁰² Schøning 1771: 20 og 25.

²⁰³ Christensen 1993: 58 og 1998: 63.

²⁰⁴ Schøning 1771: 19.

²⁰⁵ Se kapittel 3 i denne oppgaven og Christensen 1993: 60, Sagmo 1998: 76.

²⁰⁶ Schøning 1769: 129.

²⁰⁷ Schøning 1771: 23 og 27 – 28.

²⁰⁸ Ibid: 27.

klesdrakten var nordmennes forfedre nesten like enkle som i kostholdet, da denne kun besto av dyreskinn og bark.²⁰⁹ Schøning understreker viktigheten av et sunt kosthold og en aktiv tilværelse, særlig for barn og unge – noe han mener blir forsømt i sin egen samtid, og oppmuntrer sine landsmenn til å følge sine forfedres eksempel: «I tapperhed, i et høit mod, i kiærlighed til fædrenelandet, i at legge vind på allehaande legems øvelser».²¹⁰ Selv sørget Schøning for å leve et aktivt liv, nesten frem til sin død, og vi får høre av hans gode venn Peter Frederik Suhm, at han var «meget behændig og skicket til legems øvelser», før han ble rammet av dårlig helse.²¹¹ Dette skriver Suhm i Fortalen til tredje og siste bind av Schønings *Norges Riiges Historie* (1781), utgitt etter hans død.

I likhet med Montesquieu, knytter Schøning de nordiske folkene, og særlig de norske, til frihet i større grad enn andre folkegrupper: «De elskede selv frihed over alt» og hadde en «hærskende smag for frihed, og avskye for al slags tvang».²¹² På grunn av deres kjærlighet for sin egen frihet, skal nordmennes gudsdyrkelse også ha gjenspeilet dette og foregått i den frie naturen under åpen himmel, og ikke i noe tempel, hvor guddommen ville blitt innestengt av vegger og murer, hvilket ville stride mot naturen og «det høieste væsens frihed».²¹³ Schøning hevder solen og ilden – selve lyset – må ha vært blant de fremstå guddommene i deres trossystem, og viser til den lange mørketiden i nordområdene som begrunnelse for denne hypotesen.²¹⁴

4.4 En skrekk for sine naboer – Schønings bilde av nordmenn som krigere

Allerede i hans fremstilling av nordmennes eldste forfedre, kan man spore Schønings forestillinger om de nordiske folkene, og særlig nordmenn, som mer krigerske enn andre. Nordmennes eldste forfedre skal ha vært fryktede krigere: «denne utvungne og afpassede levemaade opvoredede de til den størrelse, den førlighed, som gjorde dem til en skræk, end ogsaa for deres naboer, og til saadanne karle, som de mere sydlige og polerede folk, ei uden gysen kunde ansee.»²¹⁵ Men Schønings bilde av nordmenn som større krigere enn andre folkeslag, ble for alvor utviklet i hans behandling av vikingtiden – hvor vi også kan finne et større fokus rettet

---

²⁰⁹ Schøning 1771: 28 – 29.

²¹⁰ Ibid: 23 og 1773: Fortalen (s.3).

²¹¹ Schøning 1781: Fortalen (s.16).

²¹² Se kapitte 3 i denne oppgaven og Schøning 1771: 29 og 123.

²¹³ Ibid: 29.

²¹⁴ Ibid: 30.

²¹⁵ Ibid: 21.

mot nordmenn som en særegen gruppe, ofte i væpnet konflikt med andre nordiske folk.²¹⁶ I Schønings beretning om det berømte slaget ved Hjørungavåg, hvor den danske kongen Svein Tjugeskjegg hadde engasjert de beryktede jomsvikingene, fremstilles de benevnte jomsvikingene som en særdeles farlig kampstyrke med en «ugemeen dristighed, fyrighed, styrke og efertryk, men især tilføiede deres fiender megen skade...»²¹⁷ At jomsvikingene møtte sine overmenn ved Hjørungavåg, mener Schøning kun skyldes det faktum at det var nordmenn de sto overfor på slagmarken, og «at holde ud mod dem» (jomsvikingene), skulle «neppe have været mueligt for andre, end for nordmænd...»²¹⁸ I tillegg til å være overlegne krigere, hevder Schøning at nordmennenes krigslyst, i større grad enn dansker og andre nordiske folk, drev dem til å reise ut på vikingtokt, eller bedrive «søerøveri». ²¹⁹ Schøning hevder at det å drive med sjørøveri er et mer utbredt fenomen blant nordmenn enn hva det er hos dansker og svensker: «de norske, hvilke endnu, liigesom i de forige, de ældre tiider, vare frem for andre nordiske folk, hengivne til søerøverier». ²²⁰ Blant nordmennene, mener Schøning at særlig telemarkingene utmerket seg som krigere: «De thelemarkiske, eller thilerne, som de gamle kaldte dem, have til alle tiider været at ansee for et haardt, stridbart folk, og for tappere indtil innbyrdes mord og nederlag, end ogsaa alleene for leeg og tiids-fordriv». ²²¹

I sitt bilde av nordmenn som et krigerfolk, konstruerer Schøning samtidig en forbindelse mellom nordmennenes forfedre, og den norske bondebefolkningen i egen samtid. I sin *Reise gjennom Gudbrandsdalen* (skrevet i 1775), hevder Schøning at også samtidens nordmenn har de samme krigerske egenskapene som han mener å finne hos deres større forfedre: «Den ild og varme, det mood og den taperhed, som gjorde de norske, i gamle dage, til en skræk, næsten for hele Europa, endnu ulmer i de norske bønders bryst». ²²² Beviset for dette, mener Schøning å finne i de norske bøndenes seier over de skotske soldatene i det såkalte Sinclair-toget, eller «Skottetoget» ved Kringen i 1612. ²²³ Ved å knytte de norske bøndenes krigerske egenskaper til sin historiske fremstilling av nordmennenes forfedre som overlegne krigere, konstruerer

---

²¹⁶ Lunden 1992: 80.

²¹⁷ Schøning 1781: 264.

²¹⁸ Ibid: 265.

²¹⁹ Ibid: 365.

²²⁰ Ibid.

²²¹ Schøning 1771: 254.

²²² Schøning 1775/1926: 85.

²²³ Ibid: 85 – 86.

Schønning en bro mellom fortid og nåtid, som kan knyttes an til teorier om historiebruk og identitetsbygging.²²⁴ Schønings historiske fremstilling av nordmennenes forfedre, og hans bruk av historiske hendelser for å si noe om den norske nasjonalkarakteren, med det såkalte «Skottetoget» som eksempel, kan samtidig knyttes an til Anthony D. Smith nasjonalismeteoriske perspektiv på *nasjonal identitet*, hvor historisk minne er et viktig element i dannelsen av nasjonale identiteter.²²⁵ Benedict Andersons beskrivelse av nasjoner som *forestilte fellesskap*, hvor medlemmene av fellesskapet deler en forestilling om felles tilhørighet til samme nasjon, til tross for at flesteparten aldri vil kjenne hverandre, kan knyttes an til forestillinger i Schønings fremstilling av Norge og nordmenn i sine historiske arbeider, hvor man finner en bevissthet om Norge som en egen nasjon, og nordmenn som et eget folk med særegne karaktertrekk.²²⁶ Dette er også et aspekt ved Kåre Lundens behandling av Schønings rolle i den nasjonale bevisstheten, hvor han skriver om Schønings perspektiv på Norge som en egen nasjon og nordmenn som et eget folk med sine særegne karaktertrekk.²²⁷ Schønings bilde av nordmenn som et særlig krigersk folk, er ikke en tematikk som har blitt behandlet i noen særlig grad i forskningslitteraturen, heller ikke hos Christensen.

4.5 Nordmenns karaktertrekk hos Schønning – konklusjon

Før jeg går videre til min undersøkelse av den topografiske litteraturen, vil jeg gi en sammenfatning av hvilke karaktertrekk og egenskaper som kjennetegner det bildet Schønning konstruerte av nordmennene og deres forfedre, i sine tekster. Deler av Schønings bilde av nordmennenes forfedre har tidligere blitt behandlet av Olav Christensen, som har satt søkelys på nordmennenes naturnære livsførsel og idrettsliv. I min presentasjon har jeg rettet oppmerksomhet mot flere elementer i Schønings fremstilling av nordmenns karaktertrekk og det særegent norske i forhold til det danske. Ut ifra min undersøkelse av Schønings historiske fremstilling av nordmennenes forfedre, mener jeg man kan oppsummere hans forestillinger om nordmennenes karaktertrekk i fire hovedkategorier.

---

²²⁴ Se kapittel 2, underkapittel 2.5 i denne oppgaven.

²²⁵ Se kapittel 2, underkapittel 2.4 i denne oppgaven og Smith 1991: 14, Lid 2021: 6.

²²⁶ Se kapittel 2, underkapittel 2.4 i denne oppgaven og Anderson 2016: 6, Calhoun 1994: 9 og 2016: 12, Lid 2021: 7.

²²⁷ Se kapittel 4, underkapittel 4.1 i denne oppgaven og Lunden 1992: 68.

For det første var nordmennene et særlig hardført folk. Schønings fremstilling av nordmennenes karaktertrekk er tydelig sterkt inspirert av Montesquieus klimateori, noe vi særlig kan se i hans beskrivelser av nordmennenes tilpasning til Norges klima og geografi. Schønings nordmenn var mer hardføre enn andre folkeslag, og særlig egnet for å tåle kulde og det Norges fjellandskap. Nordmennene levde harde liv uten bekvemmeligheter, hvor kun de sterkeste overlevde og selv nyfødte barn skulle settes på prøve ved å bli dynket i en kald snøfonn eller kastet i en elv. Nordmennenes hardførhet henger sammen med Schønings beskrivelser av deres naturnære livsførsel.

For det andre var Schønings nordmenn veldig store og sterke mennesker av «kjempe-art». Til tross for at Schønning beskriver nordmennene i forhistorisk tid som veldig storvokste og sterke folk, var de samtidig også raske, smidige og førlige. Fra ung alder av måtte nordmennene utvikle sin styrke, hurtighet og smidighet, og vise sine ferdigheter ved å kunne mestre alle slags idretter som testet deres fysiske egenskaper. Av de mange idrettene Schønning nevner, vektlegger han særlig skiidretten som han ikke bare regner som en idrett, men en fornem kunst. Dette er også en sentral del av Schønings bilde av nordmennenes forfedre hos Christensen.

For det tredje var nordmennene et særlig krigersk, tappert og modig folk. Schønings beskrivelser av nordmennenes krigerske egenskaper henger sammen med deres fysiske karaktertrekk, som han mener gjorde dem særlig fryktet blant andre folkeslag, men det er også snakk om en krigersmentalitet. Nordmennenes forfedre var ofte i konflikt, både med andre folk og seg imellom. For Schønings nordmenn, særlig befolkningen i Telemark, var krig og nærkamp – som «beltespenning» – å regne som lek eller tidsfordriv. Hos Schønning finner man også en forestilling om at det er visse forskjeller mellom nordmenn og dansker. Han hevder blant annet at nordmenn i større grad enn andre nordiske folk, hadde en sterk trang til å dra på vikingtokt og drive med sjørøveri. Schønning beskriver nordmennenes forfedre som et særlig modig og tappert folk, og hevder dette er egenskaper som fortsatt lever videre i samtidens norske bondebefolkning, med henvisning til «Skottetoget» i 1612 som et bevis på dette.

For det fjerde var Schønings nordmenn et ufordervet folk som levde enkle naturnære liv og elsket frihet over alt annet. I Schønings historiske arbeider kan man finne flere elementer som går i tråd med de franske opplysningsfilosofenes kulturkritikk, og forestillinger som kan ses i lys av den kulturelle forfallsteorien og det naturnære, ufordervede mennesket, eller «den edle ville»,

som man kan finne hos blant andre Rousseau. Forestillingen om nordmenn som særlig frihetselskende, kan knyttes til Montesquieus climateori, og tanken om at nordboere på grunn av det kalde klimaet har utviklet en overlegen styrke, og derfor er vanskeligere å undertrykke og har en sterkere frihetstrang. Schønning hevder nordmennenes sterke forkjærlighet for frihet var en del av deres religion. Nordmennene, og særlig deres forfedre, var et ufordervet folk, som til alle tider hadde vært frie fra de plagene Schønning mente preget det moderne samfunnet i sin egen samtid, som drukkenskap, sinnslidelser og innflytelse fra fremmede kulturer.

Som grunnleggeren av en særnorsk historieforskning, var Gerhard Schønings historiske arbeid av stor betydning for norsk historieforskning og -skrivning, og mest sannsynlig til inspirasjon for senere Norgeshistoriske arbeid, som Keyser og Munchs innvandringsteori. Hovedforskjellen mellom Schønings teori om nordmennenes innvandring til Skandinavia og Keyser og Munchs innvandringsteori, ligger i hvordan goterne passer inn i de to ulike teoriene. Hos Schønning blir goterne ansett som en forgreining av den opprinnelige nordiske befolkningen, mens de hos Keyser og Munch blir betraktet som en ikke nordisk germansk stamme. I Schønings teori er nordmennene den eldste og mest opprinnelige befolkningen i Norden, da han hevder de nordiske folkene ankom til Skandinavia fra nord-øst, og vandret sørover fra Nord-Norge.

Schønings historiske arbeider, ikke minst hans fremstilling av nordmennenes forfedre ble også til inspirasjon for forfatterne av den topografiske litteraturen, som jeg skal undersøke i neste kapittel, samt den patriotiske diktingen fra 1770-årene og fremover, som jeg kommer til i sjette kapittel. Schønings bilde av nordmennenes forfedre ville på mange måter representere et idealisert bilde av nordmanns karaktertrekk som i stor grad blir definerende for patriotenes forestillinger om den norske nasjonalkarakteren, og videreføres av en rekke forfattere. Schønings historiske fremstilling av nordmennenes forfedre kan ses i sammenheng med teoretiske perspektiver på historiebruk og identitetsbygging og Sejersteds perspektiv på historieskrivningens rolle i dannelsen av en nasjonal identitetsfølelse, og Smiths perspektiv på historisk minne som et element i dannelsen av nasjonal identitet. Kåre Lunden blir Schønings arbeider som viktige for bevisstheten om Norge som en egen nasjon og nordmenn som et eget folk.

5 Nordmenn som en del av det norske landskapet – den topografiske litteraturen

I dette kapitlet skal jeg hovedsakelig granske topografiske tekster og reisebeskrivelser fra ulike deler av Norge, for å finne ut hvordan nordmenns karaktertrekk har blitt fremstilt i den topografiske litteraturen fra perioden ca. 1770 – 1814.²²⁸ Selv om deler av forskningslitteraturen har behandlet den topografiske litteraturen som en del av den norske patriotismens bilde av Norge, og til dels sett på Schønings rolle som veileder for forfattere av topografiske tekster, mener jeg disse tekstenes beskrivelser av de norske bøndenes karaktertrekk er en tematikk som ikke har blitt behandlet i forskningslitteraturen, men i stedet blitt oversett. Med denne masteroppgaven ønsker jeg særlig å bidra til å belyse den topografiske litteraturens beskrivelser av norske bønder, og denne litterære sjangerens rolle i den norske patriotismens bilde av Norge og patriotenes dyrking av nordmenns karaktertrekk. I 1700-tallets topografiske litteratur har den norske landsbygda og naturen – særlig fjellandskap – ofte blitt beskrevet på en idealisert måte, og de norske bøndene som bor der, tett på naturen, fremstilles samtidig som en ideell befolkning – nordmenn blir på sett og vis en del av selve landskapet. I fjerde kapittel viste jeg hvordan Gerhard Schønning med sine historiske arbeider konstruerte et bilde av nordmennenes forfedre og deres karaktertrekk, og at Schønning gjennom «Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab», bidro som veileder for forfattere av en rekke topografiske tekster.²²⁹ Selskapets hovedmål var å fremme vitenskapene i Norge, blant annet gjennom publisering av vitenskapelige tekster, inkludert topografisk litteratur. I denne delen av oppgaven vil jeg derfor også undersøke hvorvidt Schønings fremstilling av nordmennenes forfedre – mennesker av «kjempe-art» – videreføres i den topografiske litteraturen. I 1791 ble «Det Corresponderende Topographiske Selskab for Norge» stiftet. Selskapets formål var «at samle udbrede en nøjere kundskap om Norge, end man hidintil har om samme».²³⁰ Selskapet videreførte da mye av det samme arbeidet «Det Kongelige Norske Videnskapers Selskab» hadde drevet med tidligere, men skjerpet fokuset rettet mot den topografiske litteraturen og kunnskapen om landet. Selskapet hadde som mål å samtidig effektivisere innsamlingen av kunnskap, og mente å kunne «beqvemeligen oppnaae denne

---

²²⁸ Se kapittel 1 i denne oppgaven, underkapittel 1.3. Kilder: 1.3.2 Topografisk litteratur og reisebeskrivelser.

²²⁹ Sjøvik og Supphellen 1992: 3.

²³⁰ Berg 1791: 1.

hensigt ved patriotisksindede medlemmers forenede bestræbelser».²³¹ Spørsmål jeg vil søke å besvare i denne delen av oppgaven er: Var beskrivelsene av norske bønder i den topografiske litteraturen preget av Schønings bilde av nordmennes forfedre? Hvordan blir nordmenns karaktertrekk beskrevet hos forfatterne av den topografiske litteraturen?

5.1 Beskrivelser av norske bønder i den topografiske litteraturen

Mye av den topografiske litteraturen skrevet i perioden fra ca.1770 og fremover, inneholder de typiske beskrivelsene av landskap, naturforhold, næringsliv og folkeliv som særlig definerer sjangeren, men har i tillegg til dette også et historisk perspektiv. Historiker Steinar Supphellen har hevdet at dette i særlig grad skyldes utgivelsen av Gerhard Schønings historiske arbeid *Norges Riiges Historie* (1771 – 1781).²³² Selv vil jeg hevde at man også bør peke på tidligere arbeid av Schønning, særlig hans *Afhandling om de Norskes og endeel andre nordiske Folkes Oprindelse, som Indledning til den norske Historie, med et Anhang om Tiids-Regningen i den gamle nordiske Historie til Harald Haarfagers Tiider* (1769). Her behandler Schønning mye av den samme tematikken og flere av de samme ideene som han senere videreutvikler i første bind av sitt Norgeshistoriske arbeid, *Norges Riiges Historie. 1: Første Deel, indeholdende Riigets ældste Historie fra dets Begyndelse til Harald Haarfagers Tiider* (1771). Den topografiske litteraturens historiske innslag, må ses i sammenheng med teoretiske perspektiver på historiebruk og identitetsbygging, både når det kommer til den påvirkningsgraden Schønings historiske arbeider har i de topografiske tekstene, og når det gjelder forfatterens forsøk på å skape en forbindelse mellom Schønings bilde av nordmennes forfedre, eller fortid i vikingtid og høymiddelalder og samtidens bønder.²³³ Supphellen har stilt spørsmål om hvorvidt det idealiserte bildet man finner av det norske landskapet og norske bønder i den topografiske litteraturen er et uttrykk for regionalisme eller nasjonalisme.²³⁴ I denne delen av oppgaven viser jeg at beskrivelsene av norske bønder i de topografiske tekstene ofte knyttes an til forfatterens forestillinger om en felles norsk nasjonal karakter. I tillegg til det historiske perspektivet i de topografiske tekstene, finner man samtidig beskrivelser av lokalbefolkningenes karaktertrekk, som er det jeg hovedsakelig skal se på videre i dette kapitlet. Flere av de topografiske

---

²³¹ Ibid: 1 – 2.

²³² Supphellen 1979: 198.

²³³ Se kapittel 2, underkapittel 2.5 i denne oppgaven.

²³⁴ Supphellen 1979: 198.

beskrivelsene jeg skal se nærmere på videre i dette kapitlet bærer preg av en Rousseau-inspirert romantikk, og forestillinger knyttet til Montesquieus klimateori.²³⁵ Beskrivelser av norske bønder i den topografiske litteraturen kan også knyttes til teoretiske perspektiver hos Anthony D. Smith. Hos Smith finner man ideen om et felles historisk hjemland (*homeland*) som et sentralt element i dannelsen av en nasjonal identitet.²³⁶ En del av Smiths perspektiver på «hjemlandet» er forestillingen om at landet og folket har hatt en gjensidig påvirkningskraft og formet hverandre.²³⁷

5.1.1 Johan Michael Lund – Øvre Telemark

Johan Michael Lund var utdannet jurist og var i en periode lagmann på Færøyene. Lund var blant de som skal ha mottatt veiledning fra Gerhard Schønning i arbeidet med norske emner. Det er derfor av særlig interesse for denne oppgavens tematikk å se nærmere på Lunds beskrivelse av Øvre Telemark, og hvorvidt det er noe å spore av Schønning's innflytelse. Hos Lund får vi høre om telemarkingenes veldige «stridbarhed» og «haardførhed», hvilket alle beretninger om Telemarks gamle innvånere, fra krøniker og historier om Norge, kan vitne om.²³⁸ Lund beskriver bøndene i Telemark som et veldig voldelig folkeferd, og hevder det har vært vanlig når telemarkingene kommer sammen til gjestebud, brylluper og den slags, at det oppstår uenigheter. Hos Lund ser vi en oppfatning av telemarksbøndene som kan knyttes an til Hans Jacob Ornings artikkel, «De voldelige telemarksbøndene», hvor han kritiserer det historiske bildet av telemarkingene som en rest av en eldgammel krigerkultur, som staten og kirka ikke hadde klart å utrydde eller fullstendig sivilisere.²³⁹ Lund hevder det har vært en skikk blant menn i Øvre Telemark, å avgjøre uenigheter seg imellom, ved å binde seg fast i hverandres belter, for deretter å hugge løs på hverandre med sine store tollekniver frem til en av dem sa seg fornøyd, eller til enten én eller begge hadde mistet så mye blod at de ikke lenger evnet å fortsette.²⁴⁰ Skikken Lund beskriver her – såkalt «beltespenning» – kan vi kjenne igjen fra Schønning's beskrivelser av nordmennes idretter.²⁴¹ Lund hevder denne skikken var så utbredt i Øvre Telemark, at når

---

²³⁵ Se kapittel 3 i denne oppgaven.

²³⁶ Se kapittel 2, underkapittel 2.4 og Smith 1991: 9ff.

²³⁷ Se kapittel 2, underkapittel 2,4 i denne oppgaven og Smith 1991: 9ff, Lid 2021: 6.

²³⁸ Lund 1785: 142.

²³⁹ Orning 2015.

²⁴⁰ Lund 1785: 142.

²⁴¹ Schønning 1771: 20.

kvinnene skulle være med på gjestebud, var de forberedt på at ektemennene kunne miste livet, og skal derfor hatt for vane å ta med seg likskjorter og lik-klede når man skulle komme sammen i større forsamlinger, i tilfelle sammenkomsten skulle føre til et dødelig utfall.²⁴² Lund var en av de som skal ha mottatt veiledning eller oppmuntring fra Schøning. Jeg har vist at Schøning selv beskrev telemarkingene som et særlig hardt og stridbart folk, som uten å nøle kunne begå mord seg imellom, og det gjerne bare for lekens skyld eller som et tidsfordriv.²⁴³ Lund mener å finne en rekke åndelige egenskaper hos telemarkingene, som han hevder også kjennetegner nordmenn i alminnelighet: «Troeskab hos mandfolkene og kyskhed hos fruentimmerne ere almindelige dyder blandt dem, og ærekierhed, godgiørenhed og giestfrihed ere egenskaber, som de have felleds med den hele nation».²⁴⁴ Lund ser særlig på de som bor mer avsidesliggende, og gjerne høyt til fjells, som edlere enn andre mennesker: «De øverst til fields og mest affsides boende finder man ellers en oprigtig og utvungen eenfoldighed, som ere et sikkert beviis paa rene og uforfalskede siele».²⁴⁵ Her kan man se at Lund delvis plasserer telemarkingene innenfor en «edel vill»-ramme, og man kan spore en viss Rousseau-inspirert romantikk.²⁴⁶

5.1.2 Hans Strøm og Marcus Schnabel – Eger prestegjeld og Hardanger

Hans Strøm var prest og naturforsker, og har skrevet flere topografiske beskrivelser, og andre slags tekster. Strøm skal, i likhet med Lund ha mottatt veiledning, eller oppmuntring fra Schøning i noe av sitt arbeid. Schøning skal særlig ha interessert seg for Strøms forsøk på å stadfeste historiske hendelser.²⁴⁷ Om Schønings bidrag sier Strøm: «næst disse har jeg ingen mere at takke, end Hr. Rector Schøning, som har viist sig sær beredvillig i at meddele adskillige til min hensigts befordring tiende historiske efterretninger».²⁴⁸ Kan vi da se noe av Schønings innvirkning på Strøm og hans topografiske arbeid, hvis vi ser nærmere på hans beskrivelser av befolkningen i Eger prestegjeld? Om befolkningen i Eger, kan Strøm fortelle oss at det er «mange høie, stærke og anseelige personer, i hvilke man straks øiner en levning af den gamle kiempe-art ...»²⁴⁹ Her ser vi altså en direkte referanse til Schønings bilde av nordmennenes

---

²⁴² Lund 1785: 142

²⁴³ Se Kapittel 4, underkapittel 4.4 i denne oppgaven og Schøning 1771: 254.

²⁴⁴ Lund 1785: 143.

²⁴⁵ Ibid: 143 – 144.

²⁴⁶ Se kapittel 3 i denne oppgaven.

²⁴⁷ Bull 1916: 207.

²⁴⁸ Ibid: 208.

²⁴⁹ Strøm 1784: 226.

forfedre, som han beskrev som «folk af kiæmpe-art», som jeg har vist i denne oppgavens fjerde kapittel.²⁵⁰ Strøm mener også å se en rest av «den gamle kiempe-art» hos kvinnene i Eger prestegjeld, som er av alminnelighet «mere stærke og mandige end bløde og fine».²⁵¹

Strøm har også bidratt til Marcus Schnabels utkast til Hardangers beskrivelse, som samlet og utga Schnabels etterlatte papirer, da Schnabel selv døde før han fikk fullført teksten.²⁵² Schnabel var kapellan i Hardanger på tidspunktet han skrev utkastet, og ble oppmuntret av Schøning, som særlig lot seg engasjere av Schnabels studier av forholdet mellom det gamle norrøne språket og norske dialekter.²⁵³ Om bøndene i Hardanger og deres karaktertrekk, hevder Schnabel at disse skal ha vært kjent for å være usedvanlig tapre og modige, både i samtiden, men også langt tilbake i tid «under de gamle næsse-konger (småkonger)».²⁵⁴ De utskrevne bøndene fra Hardanger, skal særlig ha vist stort mot og egnethet som soldater, og ville alltid «søge og paastaae som en ret, at gaae foran, og anføre troppen» i strid.²⁵⁵

5.1.3 Jacob Nicolai Wilse – Spydeberg prestegjeld

Vi finner også eksempler på topografiske tekster der beskrivelsen av befolkningen ikke nødvendigvis stemmer overens med det patriotiske bildet av nordmannen. Den danske presten Jacob Nicolai Wilse har med oppmuntring fra Schøning, skrevet en topografisk beskrivelse av Spydeberg prestegjeld og befolkningen her.²⁵⁶ I sammenligning med den gamle «kjempe-art», fremstiller Wilse bøndene i Spydeberg nærmest som en blek skygge av sine større og sterkere forfedre:

Skiønt de fleeste bønder her nedstamme fra hiine kæmper, som så nær kløvede hverandre ihiel og slæbte så store steene over hverandre efter døden, (hvortil kommer deres endnu brugelige navne af Thor og Asbjørn, samt flere Bjørne-navne), saa er dog hiines legemes og sinds haardhed i disse meget forsvunnen.²⁵⁷

---

²⁵⁰ Se kapittel 4, underkapittel 4.3 i denne oppgaven og Schøning 1771: 23.

²⁵¹ Strøm 1784: 226.

²⁵² Schnabel 1784: 5.

²⁵³ Ibid: 5, Bull 1916: 207.

²⁵⁴ Schnabel 1781: 35 – 36.

²⁵⁵ Ibid: 36.

²⁵⁶ Bull 1916: 210.

²⁵⁷ Wilse 1779: 406.

Selv om Wilses beskrivelse av befolkningen i Spydeberg, ikke er i tråd med det idealiserte bildet av nordmenn, kan vi likevel spore Schönings påvirkning i Wilses beskrivelser av «hiine kjemper» i fortiden. Årsaken til at befolkningen i Spydeberg mangler sine forfedres størrelse og styrke til sammenligning med fjellfolk i mer høyereliggende strøk, mener Wilse at delvis må skyldes klimatiske forhold og geografi. Wilse hevder at «bergbeboerne» gjerne overgår «beboerne af sletterne» og at det «findes større folk i oplandene end her».²⁵⁸ Wilse skrev også om nordmennesenes munterhet og frimodighet, og mente at nordmenn hadde mer varme i sjelen enn dansker, men sier også at i forhold til andre deler av landet har bøndene i Spydeberg ikke bare mistet mye av sine forfedres størrelse og styrke, men også deres muntre vesen og hurtighet: «Den munterhed, hurtighet og styrke, som i udvortes anseende udmerkede de ældste forfædres og endnu haves levninger af i indvaanerne længere op i landet, merkes sielden her».²⁵⁹

5.1.4 Hans Jacob Wille – Seljord prestegjeld og Øvre Telemark

Hans Jacob Wille, som var prest i Seljord fra 1766, har beskrevet Øvre Telemark. I likhet med Johan Michael Lund, har Wille videreført forestillingen om telemarkingene som et særlig krigersk folk.²⁶⁰ Wille beskriver karaktertrekk han mener har kjennetegnet telemarkingene gjennom historien, da de alltid har vært å regne som «et stort og stærkt, men tillige haardt og stridbart folk, hvis fornemste lyst og tidsfordriv haver bestaaet i krig og nederlag».²⁶¹ De skal ha vært kyndige krigere som kunne håndtere alle slags stridsvåpen og skyte piler med «saadan færdighed og styrke, at intet skiold kunde udholde dem».²⁶² Om telemarkingenes tapperhet skriver Wilse at deres «mod og tapperhed gjorde dem næsten uovervinnelige».²⁶³

Telemarkingene i Willes egen samtid beskriver han som et hardført fjellfolk bestående av veldig store og sterke mennesker: «Jo høiere til fields, jo større og stærkere er folket.»²⁶⁴ Her skriver han hovedsakelig om befolkningen i Seljord prestegjeld. Noe som stadig kommer frem i den topografiske litteraturen er en forestilling om at nordmenn i eldre tider (jamfør Schönings «kjempe-art»), har vært mer storvokste og sterkere enn hva de er i forfatternes egen samtid, men

---

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ Ibid: 407 – 408, Storsveen 1997: 48.

²⁶⁰ Wille 1799: 76ff.

²⁶¹ Ibid.

²⁶² Ibid.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ Ibid: 229.

at man fortsatt kan finne mennesker som minner om forfedrenes størrelse og styrke i de mer avsidesliggende delene av landet – og da særlig høyt til fjells. Dette er tankegods man også kan knytte an til samtidens forestillinger om «den edle ville» – og tanken om at denne skikkelsen fortsatt var å finne i dype bortgjemte dalstrøk i Europas utkanter.²⁶⁵ Willes beskrivelse av folkene i de høytliggende fjellbygdene i Øvre Telemark, viser at han mener at en rest av de gamle kjempene fortsatt er å finne her: «I det øverste annex har man endnu birkebener af 72 tommer, og skioldmøer av 66 tommers høide.»²⁶⁶ Han beskriver seljordingene som veldig store og sterke folk med «brede skuldre, grove knogler, store hænder, brede fødder og tykke lægge».²⁶⁷ De har avlange ansikter med gulbrun hud, lyseblå øyne og som oftest langt og tykt blondt hår som vanligvis faller ned i pannen. Selv om man finner «meget saa smukke fruentimmere», er seljordingene i alminnelighet ikke særlig pene mennesker, men er i stedet desto mer hardføre og herdede mot kulde, særdeles storvokste og er dessuten godt egnet til tungt fysisk arbeid.²⁶⁸ Her kan man spore forestillinger knyttet til Montesquieus klimateori.²⁶⁹ Som vi kan se gjelder Willes beskrivelser også kvinnene – hans såkalte «skioldmøer». Kvinnene i Seljord er nesten like grovt bygget som mennene og «den kunst at behage, er dem for det meste ubekjendt».²⁷⁰ Derimot kan de løpe på ski og har «kiempekræfter» nok til å kunne måle seg med mannfolkene i skisporet og til og med vinne over dem.²⁷¹ Wille beskriver bøndene i Seljord og Øvre Telemark ellers, som et meget robust folk, og hevder dessuten at telemarksbøndene kan måle seg med sine forfedre i størrelse og styrke: «Have tellerne i fordum dage gjort sig navnkundige ved deres styrke, og afgivet saa mange tapre birkebener, da er deres nuværende efterkommere ikke så vanslægtede, at de jo, hvad en stor del angaaer, turde have leveret dem en kamp».²⁷² Wille nevner særlig en viss «Sterke-Nils», som hadde utmerket seg med sine kjempekrefter: «Endu veed ingen høiden av hans kræfte, dog skal dette være et af hans fornemste prøvestykker, at han paa engang bar 3 tønner salt 500 skridt, uden at hvile».²⁷³

---

²⁶⁵ Se kapittel 3 i denne oppgaven.

²⁶⁶ Wille 1786: 229.

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Se kapittel 3 i denne oppgaven.

²⁷⁰ Ibid.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² Wille 1786: 230.

²⁷³ Ibid.

Hos Wille finner man også forestillingen om de norske bøndene som friere enn bøndene i Danmark: «Det er den, de norske fortrinlige, frihed, der gjør dem vittigere end den Siælandske bonde».²⁷⁴ Wille mener dog at telemarksbøndenes åndelige egenskaper i alminnelighet er mindre skjerpede enn folk som bor nærmere kjøpstedene og oftere omgås fremmede, men til tross for dette, er det likevel mange «opvakte hoveder» blant dem, som ved andre omstendigheter kunne ha blitt «store mænd i staten».²⁷⁵ Wille priser de norske bøndenes frihet, men mener denne også har medført en stolthet og selvklokskap som kjennetegner den norske nasjonalkarakteren generelt, og har sløvet nordmennesens intellekt. De norske bøndenes frihet er dog ikke en forestilling som er et veldig sentralt element i den topografiske litteraturens bilde av nordmenn.

5.1.5 Rejer Gjellebøl – Høland prestegjeld og Setesdal

Fra presten Rejer Gjellebøl har vi to beskrivelser. Den første teksten vi skal se på er hans beskrivelse over Høland prestegjeld. Gjellebøl mener Hølands befolkning, som følge av stedets fjerne beliggenhet, i svært liten grad er preget av påvirkninger utenfra, og beskriver dem som et meget vennlig og hjelpsomt folk – spesielt ovenfor fremmede: «...de fleste af dette stæds indvaanere have baade conserveret den saa kaldede gamle ærlighed og oprigtighet, som ogsaa den gamle tarvelighed og simple levemaade ... Intet kan være dem angemennere, end at tiene enhver, som og især at hielpe fremmede ...»²⁷⁶ Samtidig beskriver Gjellebøl hølendingene som slåsskjemper, som heller vil gjøre opp uenigheter seg imellom med nevne fremfor å løse saker i retten.²⁷⁷ Det er sjelden et gjestebud eller større samlinger, hvor det ikke oppstår stridigheter, og da ender det som oftest med blodsutgytelse.²⁷⁸ Gjellebøl understreker at dette tross alt er til stor forbedring fra tilstandene i gamle dager da slike stridigheter ble avgjort ved at man bandt seg fast til hverandre og kjempet med kniver til en eller begge omkom.²⁷⁹ «Beltespenning» – skikken Gjellebøl beskriver – kjenner vi igjen både fra Lunds beskrivelser av Øvre Telemark, og fra Schönings gjengivelse av nordmennesens idretter og andre aktiviteter, som jeg har vist i kapittel fire. Gjellebøl beskriver hølendingene som et krigersk folk med særlig anlegg for det militære: «Til det militaire og krigstienesten have de fleste en stor tilbøyelighed, ja de have tit saa stor lyst

---

²⁷⁴ Ibid.

²⁷⁵ Ibid: 230 og 234.

²⁷⁶ Gjellebøl 1771: 324 – 325.

²⁷⁷ Gjellebøl 1771: 325.

²⁷⁸ Gjellebøl 1771: 326.

²⁷⁹ Ibid.

til krigsvæsenet, at de ligesom kappes om, hvem der først kan blive engageret i samme».²⁸⁰ Høland har derfor mange gamle soldater, og attpåtil noen dragoner i blant dem, hvilket har ført til at det militære har fått en særlig viktig posisjon i lokalsamfunnet – faktisk såpass viktig at «ingen af dem er gierne agtet, uden at han enten har gjort krigstieneste, eller endnu gjør».²⁸¹ Gjellebøl mener Hølands befolkning – og nordmenn generelt – er særlig egnet for krigføring og er «skikkede til gode soldater», da de er utrustet med både smidighet og mot, samt den kongetroskap som alle nordmenn er født med. Gjellebøl understreker at bønder fra Høland ved flere anledninger har bevist sine krigerske egenskaper i strid, ikke minst mot svenske styrker.

Gjellebøl har også skrevet en beskrivelse over Setesdal i Agder. Gjellebøl beskriver setesdølene som ærlige og troverdige folk, og hevder det «findes oprigtighed hos dem i stor grad», og «hvad de love, det søge de og at holde».²⁸² Men Setesdølene kunne også være temperamentsfulle folk, som ved flere anledninger truet de med å forlate kirken midt under gudstjenesten, og ved ett tilfelle var det prat om å hindre presten å utføre sitt embete ved å stenge ham ute av kirken.²⁸³ Bakgrunnen for disse truslene var at Gjellebøl hadde bebreidet setesdølene for deres laster.²⁸⁴ Han mente deres skikker og tankemåte var syndige.²⁸⁵ Gjellebøl tok setesdølenes trusler på alvor, da han visste om en prest i Valle som hundre år tidligere hadde blitt drept med kniv like utenfor kirkedøra av en lokal bonde. I likhet med bøndene i Høland, hevder Gjellebøl at også setesdølene foretrakk å gjøre opp saker på sin egen måte. Menigheten jaget drapsmannen et lite stykke vekk fra kirken, hvor de så det på sin plass å steine ham til døde uten rettergang.²⁸⁶ Hos Setesdølene mener Gjellebøl å finne en feil, som manifesterer seg i form av en iboende mistenkelighet eller fremmedfiendtlighet: «de bære en slags foragt for alle fremmede; thi alle de, som ere klædte annerledes end de selv, blive af dem kaldte fanter».²⁸⁷

---

²⁸⁰ Ibid.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Gjellebøl 1799/1800: 28.

²⁸³ Ibid: 34.

²⁸⁴ Ibid.

²⁸⁵ Ibid: 38.

²⁸⁶ Ibid: 39 – 40.

²⁸⁷ Ibid: 40.

5.1.6 Axel Christian Smith – Trysil Prestegjeld

Den topografiske beskrivelsen vi har fra Trysil er skrevet av stedets prest, Axel Christian Smith, i 1784, som mener bøndene her er av middelmådig størrelse, som mangler sine forfedres størrelse og styrke – Schønings gamle «kjempe-art: «Ellers bliver der vist nok en sandhed, at folket ikke nu har den højde eller de legems kræfter, som fædrene hadde».²⁸⁸ Smith mener likevel å at tryslingene er blant de seigeste og mest hardføre folkene man kan finne: «der findes ikke mange, mere taelige og haardføre, end mine trysildere».²⁸⁹ Smith mener befolkningens lave vekst og mindre styrke, i sammenligning med sine forfedre, skyldes et levesett med hardt og strabasiøst arbeid i kombinasjon med uregelmessig kosthold, uten faste måltider, fra svært tidlig alder. På et underlig vis klarer tryslinger på én og samme tid, både å være overmåte langsomme samtidig som de er overmåte hurtige – stive som stokker, men samtidig også utrolig smidige.²⁹⁰ Tryslingen viser gjerne frem sine kroppslige ferdigheter når sjansen byr seg, og I likhet med flere beskrivelser av norske bønder i den topografiske litteraturen, har Smiths bilde av bøndene i Trysil, og deres skibruk, et sterkt preg av en Rousseau inspirert romantikk:

I daglig omgang forekommer de saa ubøjelige, at man ikke skulde troe, de kunde hoppe over en kjep. De ere langsomme i deres gang, de sidde med en krum ryg og med bøjet hoved. Men, vi ville see dem i et vædde-løb, en leeg, et bryllups-selskab eller anden morende samling, og den tunge og stive trysilder gjør bøjen og vendinger som en theater-danser; han kaster sig med hurtighed over en høj stang, han klyver op efter træernes stamme, han kaste stene og rammer på et haar, han springer efter løse tømmer-stokke, medens de flyde i vandet, og viser hundrede flere prøver af sine lemmers smidighed.²⁹¹

Som jeg har vist i kapittel fire, var skiløping en av idrettene som særlig fremheves hos Schøning, og var ikke bare en av nordmennes idretter, men ble ifølge han ansett som en kunst man skulle mestre.²⁹² Vinterne i Trysil – som i andre deler av landet – gjorde det vanskelig å komme frem med hest og kjerre, og i Trysil, hvor skogbruket utgjorde en viktig næring, var man avhengig av å bruke ski som fremkomstmiddel.²⁹³ Familiens ve og vel var avhengig av menneskets ferdigheter

---

²⁸⁸ Smith 1784/1895: 290.

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Ibid: 292.

²⁹¹ Ibid: 292 – 293.

²⁹² Se kapittel 4, underkapittel 4.3 i denne oppgaven og Schøning 1771: 20.

²⁹³ Smith 1784/1895: 103.

som skiløper. Smith lot seg imponere av tryslingenes ferdigheter som skiløpere, og har skrevet mye om dette – han har attpåtil viet et helt kapittel i sitt topografiske verk til skibruken i Trysil.²⁹⁴ Tryslingenes skibruk var dog ikke bare i form av fremkomstmiddel i skogsarbeidet og på jakt, men også i veddeløp og skileik. Smith hevder de beste skiløperne kom fra Trysil: «Man troer, de østerdalske skier ere de bedste, og folket i dette fogderi de færdigste skieløbere; især indbyggerne i Reensdals præstegjeld og mine trysildere.»²⁹⁵ Smith fortsetter: «Hvilken kildrende fornøjelse at se den smidige trysilder jagende afsted paa sine skier,»²⁹⁶ Samtidig har Smith beskrevet tryslingene som pene mennesker: «Der findes mange smukke baade af mand- og qvinde-kjønnet».²⁹⁷

5.2 Topografisk litteratur – fri dikting eller virkelighetsbilde?

Når det kommer til beskrivelser av nordmenns karaktertrekk i den topografiske litteraturen bør man være bevisst på at det bildet man får av den norske landsbygda, naturen og nordmenn som folk, ofte kunne være et idealisert bilde av Norge, hvor den norske bonden blir tilskrevet visse foredlede egenskaper. Samtidig må man også ta i betraktning hva den topografiske litteraturens faktiske funksjon var. Disse tekstene skulle tilby leseren – og ikke minst kongen og statsadministrasjonen i Danmark – en sannferdig beskrivelse av forholdene i de aktuelle regionene, lokalsamfunnene og deres ressurser. De norske bøndene utgjorde en særdeles viktig ressurs for den dansk-norske Helstaten i form av arbeidskraft i matproduksjonen og andre næringer, som skattebetalere og ikke minst som soldater i hæren og matroser i flåten. Den norske hæren bestod av utskrevne bønder – ulikt det militærsystemet man hadde i Danmark og de fleste andre land.²⁹⁸ Kåre Lunden mener det at patriotene tilskrev den norske bonden egenskaper som tradisjonelt har blitt knyttet til adelen, delvis skyldtes at de norske bøndene i realiteten faktisk hadde visse adelsfunksjoner, først og fremst deltagelse i forsvar av landet, som i europeisk historie tradisjonelt har vært ansett som en sosial plikt knyttet til adelsstanden.²⁹⁹ Lunden mener derfor at Ludvig Holbergs kjente ord om den norske bonden, «en norske odelsmand er en

---

²⁹⁴ Ibid: 103ff.

²⁹⁵ Ibid: 105 – 106.

²⁹⁶ Ibid: 293.

²⁹⁷ Smith 1784/1895: 290.

²⁹⁸ Lunden 1992: 104 – 105.

²⁹⁹ Ibid: 104.

adelsmand i mignature», eller som Lund selv sier, «ein adelsmann i det små», ikke bare er en «patriotisk frase», men en sosiologisk virkelighet.³⁰⁰

Den norske hæren skal i forhold til folketallet også ha vært relativt stor. Lunden viser til en anonym avhandling fra London i 1814 som hevder at hver fjerde norske mann i aldersgruppen 20 – 40 år tjenestegjorde i hæren.³⁰¹ Norge hadde altså, ifølge denne avhandlingen, Europas største hær i forhold til folketall ved slutten av unionen med Danmark. Lunden hevder de norske soldatene hadde en viss elitekarakter, militært sett, og i krig mot Sverige gikk det som regel best på frontene til de norske styrkene sammenlignet med de danske.³⁰² Nordmenn utgjorde også en viktig del av det kongelige fellesforsvaret hvor livgarden utgjorde selve kjernen og bestod i all hovedsak av nordmenn – den ble opprettet i 1658 av først og fremst norske tropper, og bestod i 1771 fremdeles av et overveiende antall nordmenn – om lag 78 prosent.³⁰³ Nordmennenes betydning for den dansk-norske Helstatens forsvar, både til lands og til vanns, skal altså ikke undervurderes og er noe man bør være klar over når man analyserer den topografiske litteraturens beskrivelser av de norske bøndenes karaktertrekk, som ofte legger vekt på deres evner som krigere og soldater – både i samtiden og i historisk sammenheng. Noe annet som taler for den topografiske litteraturens sannferdighet, er at dens beskrivelser av norske bønder i stor grad samsvarer med den oppfatningen man hadde av nordmenn i andre europeiske land, slik denne oppfatningen har blitt presentert i reisebeskrivelser skrevet av europeere på reise gjennom deler av Norge.³⁰⁴

5.3 Nordmenns karaktertrekk i den topografiske litteraturen – konklusjon

Før jeg går videre til min undersøkelse av norske diktere, vil jeg gi en sammenfatning av hvilke karaktertrekk og egenskaper som kjennetegner det bildet forfatterne av den topografiske litteraturen konstruerte av norske bønder, med sine topografiske beskrivelser. Det historiske perspektivet og beskrivelsene av lokalbefolkningenes karaktertrekk man finner i mye av den topografiske litteraturen fra ca. 1770 og fremover, går ofte i tråd med det bildet Schøning konstruerte av nordmennenes forfedre, både i hensyn til beskrivelser av fysiske karaktertrekk

---

³⁰⁰ Holberg 1729: 533, Lunden 1992: 104.

³⁰¹ Lunden 1992: 105.

³⁰² Ibid: 107.

³⁰³ Ibid.

³⁰⁴ Se kapittel 3 i denne oppgaven.

som størrelse og styrke, samt egenskaper som mot, tapperhet og hardførhet. Det er også tekster innen den topografiske sjangeren hvor det historiske innslaget utgjør en langt mindre del, men også her finner man forestillinger om befolkningens karaktertrekk som på en eller annen måte knytter an til det bildet Schønning konstruerte av nordmennesenes eldste forfedre i sin historiske fremstilling. Jeg har vist at den topografiske litteraturens historiske innslag og bruk av elementer fra Schønning's fremstilling av nordmennesenes forfedre, kan ses i sammenheng med teoretiske perspektiver på historiebruk og identitetsbygging. Som vi har sett kan dette også innebære at befolkningens karaktertrekk blir satt i kontrast til det bildet Schønning konstruerte. Spesielt fra Telemark har vi sett at det er flere beskrivelser som kan minne om Schønning's fremstilling av nordmennesenes forfedre, samt Schønning's egne opptegnelser om telemarkingene i «de eldste tider». Jeg har vist at det også er skrevet topografiske tekster fra andre landsdeler hvor man finner beskrivelser av lokalbefolkningen som minner om Schønning's gamle «kjempe-art» – ikke minst Hans Strøms beskrivelse av befolkningen i Eger prestegjeld. Det er likevel også noen ulikheter som gjør at vi kan skille mellom den topografiske litteraturens fremstilling av norske bønder og deres særegne karaktertrekk, og det bildet Schønning konstruerte av nordmennesenes forfedre. Her sikter jeg særlig til den topografiske litteraturens forestilling om norske bønders troskap og ærlighet, som vi ikke finner hos Schønning. Flere av de beskrivelsene jeg har undersøkt i denne oppgaven, er i likhet med Schønning's bilde av nordmennesenes forfedre, preget av en Rousseau-inspirert romantikk, og Montesquieus klimateori. Vi har sett at fremstillingen av nordmennes karaktertrekk i den topografiske litteraturen kan variere noe ut ifra hvilken del av landet man befinner seg i, men det er likevel noen fellestrekk som gjentar seg, og i stor grad går i tråd med Schønning's bilde av nordmennesenes forfedre. Samtidig kan vi se at fremstillingen av norske bønders karaktertrekk i stor grad samsvarer med den oppfatningen man hadde av nordmenn i Europa for øvrig, presentert i reisebeskrivelser skrevet av europeere på reise gjennom deler av Norge. På bakgrunn av min undersøkelse av den topografiske litteraturen, har jeg valgt å organisere fremstillingen av de norske bøndenes karaktertrekk i fire hovedkategorier: For det første var norske bønder særlig hardføre folk. Bøndenes hardførhet mot kulde og tungt fysisk arbeid, er et gjennomgangstema i de topografiske tekstene. Hos Wille beskrives telemarksbøndene som et særlig hardført folkeferd, og Smith hevder befolkningen i Trysil er blant de mest hardføre folkene man kan finne. Jeg mener den topografiske litteraturens bilde av de norske bøndene som særlig hardføre, i stor grad var påvirket av Schønning's historiske

fremstilling av nordmennes forfedre og deres livsførsel, samt forestillinger knyttet til Montesquieus klimateori, hvor man kan se på nordmennes hardførhet som en følge av tilpasning til de klimatiske forholdene i Norge.

For det andre hadde norske bønder visse fysiske egenskaper. I topografiske beskrivelser blir ofte lokalbefolkningens legemlige størrelse og fysiske ferdigheter lagt særlig vekt på. I dette kapitlet har jeg også vist at i flere beskrivelser av norske bønders størrelse og styrke, blir de ofte sammenlignet med sine forfedre, eller rettere sagt et bilde av hvordan man mente forfedrene hadde vært, som jeg mener er inspirert av Schønings «kjempe-art». Hos både Lund og Wille hvor vi ser at styrke er en fysisk egenskap som særlig kjennetegner bøndene i Telemark. Jeg har vist at selv om beskrivelser av bøndenes fysiske størrelse kan variere fra sted til sted, blir de fortsatt sammenlignet med Schønings bilde av nordmennes forfedre. Dette kan vi se ved at bøndene kan beskrives som i stor grad ha å beholdt sine forfedres størrelse og styrke, som Willes «birkebenere» og «skioldmør», eller at de i stor grad har mistet denne, som i Wilses beskrivelse av Spydeberg prestegjeld. Vi ser at regionale og lokale forskjeller i størrelse og styrke gjerne blir forklart med forskjeller i klima og geografi som begrunnelse, i tråd med Montesquieus klimateori. Her finner man tanken om at fjellfolk gjerne overgår befolkningen i flatbygdene, og at nordmenn på samme måte generelt overgår dansker. Selv om vi ser variasjoner i beskrivelser av nordmennes størrelse og styrke, blir andre egenskaper som hurtighet, smidighet og spenstighet, regnet som kjennetegn på hele den norske nasjonen, og er gjerne beskrevet i sammenheng med idrett, særlig skiløping, jakt og annen aktivitet. Flere av disse beskrivelsene kan tolkes som uttrykk for en Rousseau-inspirert romantikk. Forestillingen om smidighet som et fysisk karaktertrekk som kjennetegner nordmenn finner vi både hos Gjellebøl og Smith.

For det tredje hadde norske bønder visse krigerske egenskaper og anlegg for det militære. I store deler av den topografiske litteraturen, ser vi at forfatterne skriver om de norske bøndenes egnethet som soldater. Her vektlegges hovedsakelig karaktertrekk som tapperhet og mot. I enkelte topografiske tekster kan vi se at det militære har en særlig viktig posisjon i lokalsamfunnet, som i Gjellebøls beskrivelse av Hølands prestegjeld. Vi ser også aspekter ved de topografiske beskrivelsene av nordmennes krigerske egenskaper som kan sies å beskrive en voldskultur, eller det Orning har beskrevet som en rest etter en krigerkultur, hvor man gjør opp uenigheter seg imellom. Det krigerske bildet av norske bønder ser vi særlig hos Lund og Wille i

deres beskrivelser over Øvre Telemark, men også hos Gjellebøl, som mener nordmenn er særlig egnet for krigføring, ikke bare på grunn av sine fysiske egenskaper, men også sitt mot, som han mener kjennetegner den norske nasjonen. Tapperhet og krigersk mot må sies å være en stor del av forestillingen om nordmenns anlegg for det militære, som vi også ser i Schnabels beskrivelser av bøndene i Hardanger som usedvanlig tapre og modige. Samtidig blir også fortiden og forfedrene en del av det topografiske bildet av nordmenn som et krigerfolk. Her inngår både fortiden i eldre historie i vikingtid og høymiddelalder, samt lokale skikker, som «beltespenning».

For det tredje ble norske bønder ansett som en ufordervet befolkning, med åndelige egenskaper som sterk troskap, ærlighet og gjestfrihet. Den topografiske litteraturens bilde av norske bønder som en ufordervet folkegruppe, har jeg knyttet an til forestillingen om «den edle ville» og en Rousseau-inspirert romantikk i tråd med Schønings fremstilling av nordmennes forfedre. Videre har jeg vist at bildet av norske bønder som ufordervede og rene sjeler, i større grad har blitt brukt for å beskrive folk høyt til fjells, eller i særlig avsidesliggende områder, enn i flatbygdene og områder nærmere kjøpstedene. De norske bøndenes troskap er en sentral del av den topografiske fremstillingen av nordmenn. Hos både Lund og Gjellebøl ser vi at troskap og gjestfrihet blir beskrevet som egenskaper som kjennetegner hele den norske nasjonen. Beskrivelser av bøndenes troskap kan være i sammenheng med deres forpliktelser overfor sine ektefeller og familie. Det kan også være snakk om troskap mot sannheten, eller det kan være snakk om kongetroskap. På dette punktet skiller den topografiske litteraturen seg noe fra Schønings historiske fremstillinger, hvor vi ikke finner den samme forestillingen om troskap som et karaktertrekk som særlig definerer nordmenn i samme grad.

6 Norske diktere om nordmenns karaktertrekk

I femte kapittel viste jeg hvordan Gerhard Schønings historiske arbeider, *Afhandling om de Norskes og endeel andre nordiske Folkes Oprindelse, som Indledning til den norske Historie, med et Anhang om Tiids-Regningen i den gamle nordiske Historie til Harald Haarfagers Tiider* (1769) og *Norges Riiges Historie I – III* (1771 – 1781), samt hans fremstilling av nordmennenes eldste forfedre, var til inspirasjon for forfatterne av den topografiske litteraturen. Schønings bilde påvirket måten man valgte å beskrive lokale befolkninger i ulike landsdeler i Norge – deres karaktertrekk og væremåte. Det bildet Schønning konstruerte av nordmennene forfedre og deres levemåte – samt hans behandling av vikingtid og høymiddelalder – gjorde også inntrykk på norske diktere. Det mener jeg særlig gjelder for den patriotiske diktingen som vokste frem fra 1770-årene. I dette kapittelet vil jeg derfor undersøke hvordan nordmenns karaktertrekk ble fremstilt i den bølgen av patriotiske sanger og dikt som vokste frem fra 1770-årene og fremover. Hvordan fremstiller norske diktere nordmenn og hvilke karaktertrekk tilskrives nordmenn? Brukte norske diktere Schønings historiske fremstilling av nordmennenes forfedre som råmateriale i sine sanger, viser og dikt? Hvordan valgte de å fremstille det særegent norske i forhold til det danske?

6.1 Det Norske Selskab

Personer med tilknytning til Det Norske Selskab i København sto for mye av den patriotiske diktingen som blomstret frem fra 1770-årene og fremover. Det Norske Selskab ble dannet i 1772 av Ove Gjerløw Meyer, og var både et samlingssted for norske studenter ved Universitetet i København, og et senter for de unge patriotenes litterære aktivitet.³⁰⁵ At denne typen uttrykk for norsk patriotisme skulle vokse frem i den danske hovedstaden kunne nok delvis skyldes de unge nordmennenes opplevelse av å være annerledes eller fremmede, som Olav Christensen har hevdet, hvilket kunne bidra til å forsterke deres trang til å beskrive sitt eget fedreland og sin egen bakgrunn fra et utpreget positivt perspektiv.³⁰⁶ Selv vil jeg hevde at fremveksten av patriotiske forestillinger og uttrykk for norsk fedrelandskjærlighet blant norske studenter i København, først og fremst skyldes at det ikke var et eget norsk universitet og at de unge nordmennene var preget

---

³⁰⁵ Winsnes 1924: 7ff.

³⁰⁶ Christensen 1993: 62.

av åndsstrømninger i samtiden, og ikke nødvendigvis en følelse av annerledeshet. Med andre ord, mener jeg at det ikke er noen grunn til at den slags patriotisk diktermiljø ikke også kunne ha oppstått blant studenter i Norge, dersom det hadde vært et eget universitet i landet. Dannelsen av Det Trondhjemske Selskab i 1760, understreker at patriotiske selskap med fokus på det norske, også kunne oppstå i Norge, uten at dette var som følge av et behov for å sette ord på følelsen av å være annerledes.

6.2 Johan Nordahl Brun og den norske nasjonalkarakteren

Prest, biskop og dikter Johan Nordahl Brun ble en sentral figur i Det Norske Selskab allerede ved dannelsen av foreningen i 1772. Nordahl Bruns sang, «Norges Skaal», ble fort populær blant de norske studentene i København. Sangen er også kjent under sin førstelinje som lyder «For Norge, Kiempers Fødeland». Denne linjen må tolkes som å være direkte inspirert av Schønings første bind av *Norges Riiges Historie* (1771), og hvordan han der fremstiller nordmennenes eldste forfedre som «folk af kiæmpe-art».³⁰⁷ «Norges Skaal» har ofte blitt kalt Norges første nasjonalsang.³⁰⁸ Jeg mener man også kan finne flere elementer i teksten til «Norges Skaal» som enten er hentet fra Schønings historiske fremstilling, eller er sterkt inspirert av denne, da særlig med blikket rettet mot det norske fjell-landskapet og vinteren – «Skaal for Norges fjeld, for klipper, snee og bakker!»³⁰⁹ Med denne drikkevisa – som det jo egentlig er – videreførte Nordahl Brun mye av de samme forestillingene om nordmenns karaktertrekk som jeg har belyst i min analyse av Schønning og den topografiske litteraturen.³¹⁰ Da er det blant annet snakk om forestillingen om nordmenn som et særlig modig og tappert folk – «Hver tapper helt blandt klipper fød» – og tanken om at nordmenn er født med en særlig sterk frihetstrang – «Og naar vi først faae blod på tand, vi sødt om frihet drømme; Dog vaagne vi vel op engang og bryde lænker, baand og tvang; ... Hver ærlig norsk, som lænker brød, skal elsket være!»³¹¹ Nordahl Brun har også latt seg inspirere av virkelige hendelser i egen samtid når han skrev «Norges Skaal». En av verselinjene lyder slik: «Den vrede livvagts vaabenbrag», og er en referanse til livgardens opprør under «juleaftensslaget» i København i 1771, som ifølge Nordahl Brun «Forklarer trolig

---

³⁰⁷ Schønning 1771: 23.

³⁰⁸ Stoltz 1944: 22 – 23.

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ Se kapittel 4 og 5 i denne oppgaven.

³¹¹ Stoltz 1944: 21.

nordmænds sag», da livgarden, som jeg tidligere har nevnt, hovedsakelig bestod av nordmenn (ca. 78 prosent i 1771).³¹² «Norges Skaal» ble fort en meget populær sang, men overlevde i stor grad gjennom muntlig tradisjon, da dens Norgespatriotiske innhold ble oppfattet som rebelsk og oppviglersk, hvilket gjorde det risikabelt å trykke den.³¹³ Sangen kom på trykk for første gang i Trondheim i 1784, og deretter i Kristiansand i 1785, hvor hele opplaget ble beslaglagt.³¹⁴ Først etter 1814 ble det mulig å trykke sangen uten å frykte konsekvensene. «Norges Skaal» har også i ettertiden blitt tolket som opprørsk mot kongemakt og dansk styre, men enkelte historikere, deriblant Anders Johansen, har også påpekt muligheten for at Nordahl Bruns rebelske sang egentlig var rettet mot kongens tyske livlege, Johann Friedrich Struensee, som i realiteten var enehersker i årene 1770 – 1772, og hadde avslått forslag om opprettelse av eget universitet i Norge, og utførte reformer som førte til at Nordahl Brun ble arbeidsløs grunnet for dårlige tyskkunnskaper.³¹⁵

Nordahl Bruns sørgespill om Einar Tambarskjelve ble også møtt med kvass kritikk da det kom ut i 1772. På samme måte som med «Norges Skaal», ble stykket oppfattet som oppviglersk, men også gjennomsyret av «blind» patriotisme eller nasjonalisme.³¹⁶ Det var tydelig elementer i stykket som kunne tolkes som fiendtlighet rettet mot Danmark: «Ved sværd jeg Dannemark skatskyldig gjøre skal og lære dem, som boe der paa de lave slætter, at man omsunst med os om herredømme trætter;»³¹⁷ Også her har Nordahl Brun hentet inspirasjon fra Schønings historiske fremstilling, med gamle norske sagahelter og kjemper i hovedrollene, men han utforsker samtidig andre motiver med dette stykket. Et sentralt tema er friheten – den gamle norske folkefriheten og nordmennenes frihetstrang. I dette stykket blir Einar Tambarskjelve forsvaren av nettopp den norske folkefriheten og utfordrer kong Harald Hardråde: «Siig Konge! Hvo dig gav en uindskrænket magt? Du veed den norske lov. Den bør det dig at lyde».³¹⁸ samtidig blir Tambarskjelve en patriotisk skikkelse: «Jeg taler for mit land».³¹⁹ Her kan man også tolke Nordahl Brun som kritisk til kongemakten. Innholdet i stykket ble møtt med sterke reaksjoner

---

³¹² Stoltz 1944: 23, Lunden 1992: 107.

³¹³ Winsnes 1924: 23, Stoltz 1944: 23, Thuesen 1958: 1, Lunden 1992: 82, Christensen 1993: 63.

³¹⁴ Stoltz 1944: 23, Thuesen 1958: 1 – 4.

³¹⁵ Johansen 2019: 189 – 190.

³¹⁶ Lunden 1992: 62, Christensen 1993: 63.

³¹⁷ Brun 1772: 27.

³¹⁸ Ibid: 29, Winsnes 1924: 23 – 24.

³¹⁹ Brun 1772: 29.

både fra Teateret i København og den danske pressen, og noen år senere skal Nordahl Brun ha formidlet at han trivdes best når det var så kaldt at en (dansk) journalist kunne fryse i hjel.³²⁰ I sammenheng med kritikken han mottok for sørgespillet om Einar Tambarskjelve, forsøkte Nordahl Brun å avfeie anklager om antidanske holdninger og oppvigleri ved å skrive *Til Nordmænd om Troeskab mod Kongen og Kierlighed til Fædrelandet: i Anledning af Einer Tambeskiælver* (opprinnelig trykt i 1773), hvor han forklarer at «Troeskab mod vor Allernaadigste Konge og kierlighed til fædrelandet er hos os det samme».³²¹ Her mener altså Nordahl Brun å kunne tale på vegne av hele Norge – «os» – samtidig som han tilskriver nordmenn en særlig sterk kongetroskap – kjærlighet til fedrelandet kan tilsynelatende ikke eksistere uten troskap til kongen. Nordahl Brun viderefører også ideen om nordmenn som et særlig hardført folk, da spesielt i sammenligning med dansken: «Den kulde, hvorved de danske forkiøles, hærder vore legemer, bekræfter vor sundhed».³²² Nordahl Bruns bilde av nordmenn som mer hardføre mot kulde er tilsynelatende delvis inspirert av Montesquieus klimateori.³²³

I flere av sine dikt har Nordahl Brun brukt den norske bonden og den norske naturen som motiv. Her konstruerer Nordahl Brun et bilde av den norske bonden som et særlig tappert menneske som lever tett på naturen og fremstår som en helt både på jakt og i krig. Hos Nordahl Brun tilskrives nordmenn karaktertrekk som krigersk mot og styrke, samt kongetroskap:

Nu viser du din Søn dit verk;
Med disse strede Nordmænds Fædre,
Vil du din Æt i Graven hædre,
Da bliv i Striden kiek og stærk,
Mod Biørnen med din rifle gaae,
Og lær at trodse Dødens farer;
Lad herremænd den konst forstaae,
At gjøre Jagt paa bange harer.³²⁴
I blodig krig, i kæmpedyst.

---

³²⁰ Lund 1992: 83, Christensen 1993: 64 og 84.

³²¹ Brun 1773/1945: 5.

³²² Ibid.

³²³ Se kapittel 3 i denne oppgaven.

³²⁴ Brun 1791: 40.

Sig til din Søn: Mens Grøde groer,
Lad Danner-Kongehuset mærke,
At helten end paa klippen boer,
At nordmænd ere troe og stærke.³²⁵

Nordahl Brun var sterk tilhenger av den norske odelsretten, hvilket han mente bandt folkets hjerter til landet og derfor styrket deres fedrelandskjærlighet.³²⁶ Nordahl Brun betraktet Norge som en krigernasjon, og odelsretten – «Norges største herlighed» – skulle sikre norske bønders rett til å kjøpe tilbake en gård når de kom hjem etter mange års krigføring i utlandet.³²⁷ Nordahl Nordahl Brun så på den norske odelsbonden som en slags adelsmann, en erstatning for den gamle norske adelen som hadde gått tapt, og sammenlignet odelsretten med de privilegiene som tradisjonelt har blitt knyttet til adelen.³²⁸

6.3 Claus Frimanns poetiske bilde av nordmenns særegne karaktertrekk

Claus Frimann ble en meget sentral figur blant norske diktere fra slutten av 1770-tallet og fremover, og var en fremtredende skikkelse i Det Norske Selskab.³²⁹ Som så mange av sine samtidige, var Frimann både prest og dikter, og i likhet med prestekollega Nordahl Brun, var Frimanns poetiske arbeid preget av Gerhard Schønings historiske fremstilling av nordmennenes eldste forfedre, og samtidens oppfatning av hva som særlig kjennetegnet det norske, med motiver som birkebeinere og fjell-landskap.³³⁰ Frimann leste Schønings *Norges Riiges Historie* (1771 – 1781), og lot seg særlig inspirere av hvordan han fremstilte nordmennenes hardførhet og krigerske egenskaper, samt deres enkle og naturnære levemåte. Forestillingen om nordmenn som barskere og mer hardføre enn andre folk kommer særlig frem i Frimanns dikt «En Birkebeenersang», hvor han viderefører Schønings bilde av det norske med sine beskrivelser av nordmenns karaktertrekk og væremåte: «Under duun at varme hvide bløde arme, var ei nordmands viis, bruge steen til hovedpude, naar han var i marken ude det var nordmands viis.»³³¹

---

³²⁵ Brun 1791: 56.

³²⁶ Storsveen 1997: 108.

³²⁷ Lund 1992: 84, Storsveen 1997: 109.

³²⁸ Storsveen 1997: 109.

³²⁹ Winsnes 1924: 238.

³³⁰ Ibid: 254 – 255.

³³¹ Frimann 1790: 119.

Her vekker Frimann assosiasjoner til Schønings fremstilling av nordmennes forfedre – som gjerne brukte den kalde snøen som sin hodepute – samtidig viderefører han bildet av nordmannen som en «edel vill»-skikkelse som lever et naturlig liv i nær kontakt med den norske villmarken – «drikke elv og kolde vande ... det var nordmands viis».³³² Hos Frimann finner man også allusjoner til den norrøne sagalitteraturen, som når han skriver at «Med en halv afhuggen hage sin venindes kys at tage, det var nordmands viis», hvor han referer til fortellingen om slaget ved Hjørungavåg i Sagaen om Jomsvikingene, hvor nordmennene slo tilbake de beryktede Jomsvikingene og den norske kjempen Torkjell Midlang hogg haka av Bue Digre, som deretter kunne melde at «No vert det vondt for danskekjella å kysse oss på Bornholm.»³³³

I Frimanns dikt kan vi også se at det foregår en komparasjon mellom norsk og ikke-norsk når han beskriver hva som er, og hva som ikke er «nordmands viis». Selv om Frimann ikke sier det eksplisitt, kan man tolke det som at det er dansker han sammenligner nordmenn med i sitt dikt, eller man kan si at det er snakk om en skikkelse som representerer generelt alle europeiske nasjonaliteter som Frimann og andre norske patrioter i samtiden kunne tolke som å være del av en mer dannet og polert hoffkultur enn det nordmenn flest var. I så fall ville danskene naturligvis uansett vært det nærmeste og mest observerte eksempelet for Frimann å kunne sammenligne med.

Hos Frimann finner vi en oppfatning om at nordmenn skilte seg fra andre folk på et helt grunnleggende nivå. Dette er en oppfatning vi ikke bare finner hos Frimann, men også hos andre diktere. I diktet «Den norske og den danske matros», fremstiller Frimann ulikhetene mellom nordmenn og dansker på en humoristisk måte, med en forestilt replikkveksling mellom matroser – en norsk og en dansk – hvor de to påpeker hver sine nasjoners fortrinn over den andres. Nordmannen håner Danmarks størrelse og flate landskap: «See nu til vore bjergtoppe! Naar vi på en af dem er oppe hvor liden da din Sjellands øe! Selv da dit Kiøbenhavn forsvinder – I Norge allting stort jeg finder».³³⁴ Frimann gir dog dansken siste ord i saken, men med en innrømmelse til nordmannen: «Hos dig jeg meer end gierne troer at folk og hvale ere kiæmper».³³⁵ At nordmenn og dansker skilte seg fra hverandre på avgjørende måter, er en

---

³³² Frimann 1790: 118.

³³³ Ibid: 119, Joleik 1931: 97.

³³⁴ Frimann 1851: 55.

³³⁵ Ibid.

forestilling vi finner hos flere norske patrioter, men også hos en del dansker på slutten av 1700-tallet og fremover, blant annet historikeren Tyghe Rothe.³³⁶ Frimanns bilde av nordmennene innenfor en «edel vill»-ramme, beskrev et meget hardført folkeslag, som levde enkle liv i nær kontakt med naturen, uten noen videre komfort eller luksus. Frimanns bilde av nordmennenes hardførhet og deres tilpasning til et kaldt klima, tyder på en viss inspirasjon fra Montesquieus klimateori.

Hos Frimann finner man også den gjentagende forestillingen om nordmenn som et folk med særlig sterk kongetro og lojalitet i diktet «En Birkebeenersang»: «hierte frem med haand at bære, ven og konge tro at være, det var nordmands viis» og i «En Nordmands sang»: «En nordmand var sin ven og konge troe».³³⁷ Jeg har vist at Frimann mener det er visse egenskaper som skiller nordmenn fra ikke-norske, og at dette særlig kommer frem i hans dikt «En Birkebeenersang». I «En Nordmands sang» kan vi se at Frimann har en oppfatning av at man som nordmann skal leve opp til et høyere ideal – «nordmann» er hos Frimann en ærestittel: «Men hvilken skam mit nordmands navn at bære, om nordmands siel i mig ei skulde boe».³³⁸ Hos Frimann kan man samtidig finne en oppfatning av nordmenn som et særlig stolt folkeslag, og at forestillinger om ære og skam er av stor betydning i den norske bondekulturen: «Hvis nogen vil mit navn og ære krænke – da vogt dig du, som gjør en nordmand vreed!».³³⁹ Innbakt i dette bildet, finner man også tanken om at man skal møte døden med mot og fryktløshet: «Ei nordmand skialv ved blottet sværd at skue... lad ærlig død kun komme, ei heller jeg da skiælver for min død».³⁴⁰ Sterk æresfølelse og fryktløshet, kan knyttes an til Frimanns fremstilling av Norge som en krigernasjon, som jeg mener er en betydelig del av det bildet han konstruerer av det norske i sine sanger og dikt. I diktet «Krigsfange», advarer Frimann de som «peeger lumsk, og tænker sviig mod Norges land», og minner dem på at «hvad nordmand var for hundred aar, han er endnu. Thi spøg ei med Norges løve!».³⁴¹ Forestillingen om at den samme krigersmentaliteten som kjennetegnet nordmennenes forfedre, finner vi også hos Schøning, som mener at de egenskapene som hadde gjort nordmennene til «en skræk, næsten for hele Europa»,

---

³³⁶ Storsveen 1997: 45 – 46.

³³⁷ Frimann 1788: 52 og 1790: 119.

³³⁸ Frimann 1788: 52.

³³⁹ Ibid: 53.

³⁴⁰ Ibid: 53.

³⁴¹ Frimann 1790: 106 og 108.

fortsatt «ulmer i de norske bønders bryst».³⁴² Flere viktige elementer ved det krigerske bildet Frimann skapte av nordmennene, sammenfattes i hans dikt «Nordmanden», med ordene: «Hvad nordmand var, det nordmand er, og blive skal; I brydekamp, i samlet hær, han viise æren var han kiær».³⁴³ Her trekker Frimann inn fortiden og forbindelsen med nordmennenes forfedre, som et aspekt ved bildet hans av nordmenn som krigere, og vektlegger samtidig nordmennenes ærekjærhet. Hos Frimann, kommer det tydelig frem at han var sterk tilhenger av den norske odelsretten: «For land og hiem og odel saa skal hundred tusend arme slaae som een».³⁴⁴

6.4 Jens Zetlitz – vinter og skiløping som en del av det norske selvbildet

Gerhard Schøning hadde vært til stor inspirasjon for en hel generasjon av diktere, ikke minst sin tidligere elev, Nordahl Brun, men Jens Zetlitz tilhørte en yngre generasjon, og var ikke dirkete preget av Schønings fremstilling av nordmennenes forfedre i like stor grad som Nordahl Brun og Frimann. For Zetlitz sin del var det snarere Nordahl Brun som skulle bli et forbilde og en farsfigur, da Zetlitz som 15 åring ble foreldreløs, etter å først ha mistet sin mor i 11 – 12-års alderen, og bare noen få år senere mistet stefaren.³⁴⁵ Det var under sitt opphold ved Katedralskolen i Bergen, at den foreldreløse Zetlitz stiftet bekjentskap med Nordahl Brun – det var starten på et langt og betydningsfullt vennskap. Nordahl Brun var én av flere embetsmenn og andre bemedlede borgere i Bergen som bidro til å forsørge byens trengende studenter, og slik ble det til at Zetlitz inntok måltider i hjemmet til Nordahl Brun ukentlig. Nordahl Brun ble en mentor for unge Zetlitz, og vekket hans interesse for den nasjonale diktingen. Med tanke på Nordahl Bruns forhold til Schøning, ville det vært naturlig om Zetlitz også ble påvirket av Schønings historiske fremstilling gjennom Nordahl Brun. Som student ved Universitetet i København, fulgte Zetlitz sin mentors fotspor og ble en av frontfigurene i Det Norske Selskab.³⁴⁶

Et fremtredende motiv i Zetlitz' tekster er idealiseringen av den norske vinteren, og de norske bøndenes friluftaktiviteter i vinterlandskapet – da er det særlig snakk om jakt og skiidrett. I flere av sine dikt knyttet Zetlitz vinteren til den norske nasjonalkarakteren. Hos ham blir vinteren den årstiden som mest symboliserer det norske og nordmenns nasjonalkarakter. Zetlitz fremstiller et

---

³⁴² Se kapittel 4 i denne oppgaven, underkapittel 4.4 og Schøning 1775/1926: 85.

³⁴³ Frimann 1790: 108.

³⁴⁴ Ibid: 110.

³⁴⁵ Winsnes 1924: 264, Breen 1990: 16.

³⁴⁶ Breen 1990: 17.

forskjønnnet bilde av vinteren, med preg av en Rousseau-inspirert romantikk. I diktet «En norsk vinter» (1789), kan vi særlig se den Rousseau-inspirerte romantikken, med kjærlighetsdrama mellom norske bønder – Signe og Torkild – som utspiller seg i det norske vinterlandskapet.³⁴⁷ Det gjentagende vintermotivet i Zetlitz' diktning, blir samtidig en måte for ham å knytte skiløping til den norske nasjonalkarakteren eller det norske selvbildet: «Paa glatte skie, de kjække nordmænd glide, og smilende de gaae i farens fjed; i haanden er den trygge styrestav, i bjørnens skind de sig mod kulden svøbe».³⁴⁸ Lignende motiver av heltedige nordmenn på ski finner vi i Zetlitz dikt «Vise for en norsk skytter»: «Paa glatte skie, fra bratte field, som mand af mod kun tør betræde».³⁴⁹ Hos Zetlitz kan vi også finne kvinnelige skihelter, og han fremstiller de norske kvinnene som like drevne skiløpere som mennene.: «Om nette fod selv Norges døttre spænde de glatte skie, og, stolt af helte-daad, fra høie fjeld til dybe dale rende».³⁵⁰ Det er også noe krigersk ved Zetlitz' bilde av norske kvinner: «Og faren nær, hun skred som amazone».³⁵¹

I Zetlitz diktning kan man samtidig finne direkte sammenligninger mellom nordmenn og dansker. Vi har sett at det på slutten av 1700-tallet fantes en oppfatning av det var en vesentlig forskjell på nordmenn og danskers karaktertrekk, og denne oppfatningen kan vi også spore hos Zetlitz: «Jagt er ei leeg i Norge – der det gjelder, at jægeren maa have krigers mod – naar slettens søn det feige daadyr fælder, i farlig kamp mod bjørne nordmand stod».³⁵² Deler av innholdet i Zetlitz' diktning, som for eksempel det at han tilskriver nordmenn en mer heltedig karakter enn dansker – «slettens søn» – kunne tolkes som uttrykk for en slags anti-dansk holdning, til tross for at Zetlitz selv hevdet å ikke være preget av noen form for «fornærmende nationalismus».³⁵³ Uansett hva som faktisk var tilfelle, ble tekstene hans møtt med sterk kritikk og ved flere anledninger opplevde han at det nasjonale innholdet i diktene hans kunne vekke negative reaksjoner fra dansk hold.³⁵⁴

Zetlitz har med sine Rousseau-inspirerte romantiske motiver av den kalde årstiden, muligens bidratt mer enn noen annen dikter til å knytte vinter og skiløping til den norske nasjonale

---

³⁴⁷ Zetlitz 1789: 3ff

³⁴⁸ Ibid: 11.

³⁴⁹ Zetlitz 1795: 29.

³⁵⁰ Zetlitz 1789: 11.

³⁵¹ Ibid.

³⁵² Ibid: 12.

³⁵³ Storsveen 1997: 21.

³⁵⁴ Lunden 1992: 65.

identiteten. Samtidig kan vi se at Zetlitz viderefører forestillingene om nordmenn som et krigersk folk – forestillinger vi gjentatte ganger har sett i den topografiske litteraturen og hos andre diktere. I sin «Sang for norske Krigere» hyller Zetlitz norske soldater som har kjempet i utlandet: «Med seier kom den norske helt tilbake fra fierne land, til elskte piges bryst».³⁵⁵ Et virkemiddel vi har sett at også Nordahl Brun og Frimann har brukt i sine dikt, og som Zetlitz benytter her, er å konstruere en forbindelse mellom samtidens nordmenn og det gamle norske riket – Norge før dansketiden: «I fordums tid ophøied normands navn, da gik den glatte søn ved skiegged faders side, og fuld av fædres mod kun ønskede at stride». Hovedfokuset i Zetlitz' «Sang for norske Krigere» er heltmodige norske menn, men også her har Zetlitz rettet mye av sin oppmerksomhet mot norske kvinner: «Hun mandig møder ham, og tæller heltens skrammer, som hos den norske møe oppuster elskovs flammer».³⁵⁶ Fremstillingen av norske kvinner hos Zetlitz, har blitt kommentert av både Kåre Lunden og Olav Christensen.³⁵⁷ Christensen beskriver Zetlitz' fremstilling av norske kvinner som noe av det mest bemerkelsesverdige ved hans diktning.³⁵⁸ Hva det er Christensen ser på som bemerkelsesverdig ved Zetlitz' bilde av kvinnelige skihelter, sies ikke eksplisitt, men det er sannsynlig å tenke at Christensen her sikter til at dette er en utypisk måte å fremstille kvinner på i samtiden. Christensen har dog kanskje overvurdert hvor bemerkelsesverdig Zetlitz kvinnesyn er, da hans fremstilling av norske kvinner slett ikke er uten sidestykke. Som jeg har vist i min analyse av den topografiske litteraturen, finner vi lignende fremstillinger av kvinner i beskrivelser av norske bønder i topografiske tekster, ikke minst hos Hans Jacob Wille i hans beskrivelser av kvinnene i Øvre Telemark.³⁵⁹ Zetlitz fremstiller norske kvinner som heltinneskikkelser – modige og like dyktige skiløpere som mennene – slik vi har sett at Wille også beskriver sine såkalte «skioldmøer» i Øvre Telemark. Det er likevel først og fremst norske menn som er hovedfokuset hos Zetlitz, særlig når det kommer til hans skildring av det krigerske. Selv om vinter og skiløping har en viktig posisjon hos Zetlitz, finner vi også fremstillingen av Norge som en krigernasjon i flere av hans tekster. Zetlitz' «Sang for den norske Arme» fremstiller nordmannen som en fryktløs og samtidig fryktinngytende skikkelse: «Døden kan ramme en nordmand, ei skam, han frygter intet, men alt frygter ham».³⁶⁰ Vi finner ikke

---

³⁵⁵ Zetlitz 1789: 299.

³⁵⁶ Ibid.

³⁵⁷ Lunden 1992: 97, Christensen 1993: 71.

³⁵⁸ Christensen 1993: 71.

³⁵⁹ Se kapittel 5 i denne oppgaven, underkapittel 5.1.4 og Wille 1786: 229.

³⁶⁰ Zetlitz 1789: 302.

forestillingen av nordmenn som en skikkelse man skal frykte hos Zetlitz forbilde, Nordahl Brun. Denne beskrivelsen tyder kanskje på at Zetlitz har latt seg inspirere av Schønings beskrivelse av nordmennes forfedre som «en skræk, end ogsaa for deres naboer» og «en skræk, næsten for hele Europa». ³⁶¹ Hos Zetlitz finner vi også forestillingen om den norske bonden som særlig frie, og han knytter denne friheten til nordmennes sterke kongetroskap, deres mot og sjelelige og fysiske styrke:

Den større grad af frihed, som bonden her, fremfor noget andet steds, nyder, er, om ikke den eeneste, dog sikkerligen den rigeste kilde til den fædrenelands-kierlighed, den klippefaste troeskab, det mands mod og den siels og legems kraft, som udmærker denne folkefærd. ³⁶²

6.5 Edvard Storm – Utenfor Det Norske Selskab

Det var også norske diktere i perioden ca. 1770 – 1814 som sto utenfor det norske selskap, men som likevel bidro til den bølgen av nasjonale sanger og dikt som vokste frem fra 1770-årene, og som er verdt å se nærmere på. En av disse var skolemannen Edvard Storm, som i 1781 skrev den såkalte «Sinclairvisen», eller Zinklars vise etter navnet på den skotske oberst Georg Sinclair, og basert på historien om de norske bøndene som overvant en skotsk styrke i slaget ved Kringen i Gudbrandsdalen, i 1612: «Herr Zinklar drog over salten hav, til Norrig hans cours monne stande, blant Guldbrands klipper han fandt sin grav». ³⁶³ For Storm og flere patrioter, deriblant Schønning, ble historien om «Skottetoget» i 1612 et eksempel på de norske bøndenes mot, taperhet og krigslyst: «Frem, bønder! Frem i norske mænd! Slaaer ned, slaaer ned for fode!» ³⁶⁴ Hos Storm blir bøndenes seier over skottene stående nærmest som en advarsel til andre som kunne tenke seg å angripe Norge: «Ei nogen levende siel kom hiem, som kunde fortælle, hvor farligt det er at besøge dem, der boe blandt Norriges fiælde». ³⁶⁵ Om Storm var inspirert av Gerhard Schønings fremstilling av «Skottetoget», eller Sinclair-toget», i *Reise gjennom Gudbrandsdalen* (1775), er uvisst, men det er tydelig at denne begivenheten var av særlig betydning for Storm og hans fremstilling av den norske bonden, da han også referer til slaget ved Kringen i «En Sang om

---

³⁶¹ Se kapittel 4 i denne oppgaven, underkapittel 4.4 og Schønning 1771: 21 og 1775/1926: 85 – 86.

³⁶² «Til Christopher Hiælnæs. Norges hæderligste bonde» dedikasjon i Zetlitz 1795.

³⁶³ Storm 1785: 142.

³⁶⁴ Schønning 1775/1926: 85, Storm 1785: 145.

³⁶⁵ Storm 1785: 145.

Jøndalen»: «O! Zinklar, før til alt det solgte hierte, fra nordmands sigte foer en braad som giennemtrængte dig med dødens beste smerte».³⁶⁶

6.6 Norges fjellandskap som nasjonalsymbol hos norske diktere

Hos Gerhard Schøning blir de norske fjellene en sentral del av hans bilde av nordmennenes forfedre, som var et fjellfolk, herdet til Norges fjellandskap, «til dens klipper, til dens kulde».³⁶⁷ Fjell ble også oppfattet som det mest dominerende karaktertrekket ved det norske landskapet hos ikke-norske forfattere. Erich Johan Jessen var en dansk embedsmann, historisk og topografisk samler og forfatter, som er kjent blant annet for sin beskrivelse av Norge. Om det norske fjellandskapet sier Jessen: «Den navnkundigste deel af Norge er dets bierge. Disse ere saa bekiendte, at de fleste ansee ikke Norge som et biergigt land, men som et vedvarende bierg og en steil klippe».³⁶⁸ I den topografiske litteraturen ser vi at det er særlig de norske bøndene i fjellbygdene som beskrives som en rest etter Schønings «kjempe-art».³⁶⁹ Det er dog særlig gjennom norske dikteres bruk av fjellandskap som motiv i den nasjonale diktingen som blomstret frem fra 1770-årene og fremover at fjell har blitt den landskapstypen som mest symboliserer det norske. Nordmenn ble ansett som et fjellfolk, og fjellandskapet fikk en særlig viktig betydning for det nasjonale selvbildet. Dette gjelder både for norske fjellandskap generelt, men det er også bestemte fjell og fjellområder som får en særlig viktig status hos norske diktere. Dovrefjell og Hornelen er kanskje de to fjellformasjonene som det har blitt skrevet mest om i sanger og dikt.³⁷⁰ Hos Hans Bull heter det: «Besøg dog Alper ei, og høie Pyrenæer, før Dovre dig har viist sit klippefulde hiem».³⁷¹ Hos Zetlitz symboliserer Dovrefjell styrken til den norske kongetroskapen: «Kongen Norge har kjær! Vakler hans throne, saa vakler vort held, nei før synker Dovre, det evige fjeld, før vi svige vor eed».³⁷² Dovre som symbol på den norske troskapen fikk gjenklang i den såkalte «Eidsvoll-edene» i 1814 – «Enige og troe, indtil Dovre falder!».³⁷³ Denne typen bruk av landskap som nasjonalsymbol, knytter an til nasjonalismeteorikeren Anthony D. Smiths

---

³⁶⁶ Storm 1785: 74.

³⁶⁷ Se kapittel 4, underkapittel 4.3 i denne oppgaven og Schøning 1771: 18.

³⁶⁸ Jessen 1763: 596.

³⁶⁹ Se kapittel 5 i denne oppgaven.

³⁷⁰ Christensen 1993: 75.

³⁷¹ Bull 1937: 59.

³⁷² Zetlitz 1789: 302.

³⁷³ Fure 1989: 329.

perspektiver på elementer med symbolsk betydning i sammenheng med nasjonal bevissthet om en felles karakter.³⁷⁴ Elementer med symbolsk betydning kan for eksempel være landskap.³⁷⁵

6.7 Norske diktere om nordmenns karaktertrekk – konklusjon

Før jeg går videre og ser nærmere dyrkingen av nordmenns karaktertrekk og fremveksten av nasjonale bevegelser og norsk nasjonsforståelse, vil jeg gi en sammenfatning av hvilke karaktertrekk og egenskaper som kjennetegner det bildet norske diktere konstruerte av nordmenn i sine sanger, viser og dikt, samt skuespill og andre tekster. Norske dikteres bruk av Schønings historiske fremstilling, og motiver fra den norrøne sagalitteraturen, kan beskrives som et slags konstruksjonsarbeid hvor man forsøker å skape forbindelser mellom fortid og nåtid, og kan knyttes an til teorier om historiebruk og identitetsbygging. Nordahl Brun benyttet deler av Schønings fremstilling av det norske som råmateriale for flere av sine patriotiske tekster, med motiver som kjemper, fjell, steile klipper og snø. Graden av påvirkning Schønning har hatt på Nordahl Brun, kommer særlig frem i teksten til sangen «Norges Skaal», hvor jeg har vist at han mer eller mindre, referer direkte til Schønings «kjempe-art». I dette kapitlet har jeg vist at Frimann også hentet inspirasjon fra Schønings bilde av nordmennenes forfedre, samt sagalitteraturen i sine sanger og dikt. Zetlitz var i mindre grad preget av Schønning direkte, men viderefører et Rousseau-inspirert romantisk bilde av det norske som vi også finner i Schønings fremstilling av nordmennenes forfedre og deres naturnære tilværelse. Både Schønning og Zetlitz bidrar til å knytte skiløping til den norske nasjonale identiteten. Det bildet norske diktere konstruerer av nordmenn, blir satt i kontrast med deres syn på dansker. Hos de dikterne jeg har undersøkt i denne oppgaven blir nordmenn fremstilt som sterkere, mer hardføre, modigere og ikke minst, mer lojale ovenfor kongen. Forestillinger om nordmenns karaktertrekk hos norske diktere kan inndeles i fire hovedkategorier:

For det første fremstilles nordmenns som særlig hardføre og sterke folk. Jeg har vist at Johan Nordahl Brun og Claus Frimann i stor grad baserte sine patriotiske fremstillinger av nordmenns hardførhet og styrke på Schønings gamle «kjempe-art», med bilder av Norge som «kjempers fødeland» og steiner brukt som hodeputer. Nordahl Brun viser særlig til Norges kalde klima, særlig i sammenligning med Danmark, som bevis på nordmennenes større grad av hardførhet.

---

³⁷⁴ Se kapittel 2 i denne oppgaven, underkapittel 2.4 og Smith 1991: 9ff og 77, Lunden 1993: 48.

³⁷⁵ Ibid.

Både Nordahl Brun og Frimanns bilde av nordmenns som sørlig hardføre, er preget av forestillinger knyttet til Montesquieus klimateori. Hos Zetlitz blir bildet av nordmenn som særlig hardføre videreført og forsterket ved å knytte vinteren direkte til den norske nasjonalkarakteren. Zetlitz hevder også de nordmennene utmerker seg med sin fysiske styrke, som han samtidig knytter an til deres store grad av frihet.

For det andre skriver diktere ofte om nordmenns krigerske egenskaper, tapperhet og mot. Johan Nordahl Brun og Claus Frimann videreføres Schønings forestillinger om nordmenn som et særlig modig og tappert folk. Nordahl Bruns bilde av nordmenn som et modig og krigersk folk, er knyttet til motiver av norske bønder på bjørnejakt og i krig. Dette bildet videreføres hos Zetlitz, som fremstiller nordmenn som modigere enn dansker – mens nordmenn er på bjørnejakt, jakter dansken «feige» dådyr. Hos Nordahl Brun er også odelsretten knyttet til bildet av nordmenn som et krigerfolk, med odelsbonden som en slags adelsmann med de privilegiene – odelsretten – og sosiale pliktene som tradisjonelt har blitt knyttet til adelen – deltakelse i forsvar av landet. Hos Frimann er nordmannen en modig skikkelse som møter døden uten frykt. Frimann og Zetlitz' bilde av nordmannen som kriger er samtidig en fryktet skikkelse. Deres bilde av nordmenn som et krigerfolk skiller seg noe fra Nordahl Brun på dette punktet. Zetlitz' fremstiller ikke nordmannen kun som en tapper, modig og fryktløs kriger, men en som i tillegg er særlig fryktet av sine fiender. Hos Zetlitz er samtidig nordmennenes mot knyttet til deres større grad av frihet. Også de norske kvinnene har noe krigersk ved seg, og blir sammenlignet med amasonekrigere hos Zetlitz. Her er det mulig at Zetlitz har latt seg inspirere av Schønings bilde av nordmennenes forfedre som særlig fryktede krigere. For Schøning blir det såkalte «Skottetoget» i 1612 beviset på nordmennenes krigerske egenskaper fortsatt lever i de norske bøndene. «Skottetoget» som bilde på den norske krigersmentaliteten videreføres hos Storm, og symboliserer de norske bøndenes krigerske mot og tapperhet.

For det tredje ble norske bønder sett på som friere enn bønder i andre land, og nordmenn som et folk med sterkere frihetstrang enn andre. Her sammenligner man ofte med dansker. Hos Nordahl Brun finner man tanken om at nordmenn har en særlig sterk frihetstrang blant annet i hans sørgespill om Einar Tambaraskjelve, hvor den norske folkefriheten er et sentralt tema, og Tambaraskjelve representerer forsvareren av nordmennenes frihet. Hos Zetlitz er den norske

friheten helt særegen for bøndene i Norge, og blir i tillegg beskrevet som selv kilden til nordmennes fedrelandskjærlighet og deres kongetroskap, samt deres mot og styrke.

For det fjerde hadde nordmenn en sterkere fedrelandskjærlighet, æresfølelse og kongetroskap enn andre folk, da særlig i sammenligning med danske bønder. Hos Nordahl Brun er nordmennes fedrelandskjærlighet og deres kongetroskap noe som henger sammen. Han hevder at troskap mot kongen og kjærlighet til fedrelandet er det samme for nordmenn. I tillegg mente han at odelsretten styrket den norske fedrelandskjærligheten ved å binde folkets hjerter til landet. Sterk æresfølelse, eller ærekjærhet er også et karaktertrekk som tilskrives nordmenn i sanger og dikt. Hos Frimann finner man forestillingen om at ære er veldig viktig i den norske bondekulturen, og at nordmenn er et stolt og lojalt folk med særlig sterk kongetroskap. Zetlitz skriver også om norske bønders sterke fedrelandskjærlighet og kongetroskap, som han beskriver som «klippefast», og egenskaper som særlig utmerket nordmenn.

7 Dyrkingen av nordmenns karaktertrekk og fremveksten av nasjonale bevegelser og norsk nasjonsforståelse

I dette kapittelet ønsker jeg å se nærmere på sammenhengen mellom patriotenes dyrking av nordmenns karaktertrekk og fremveksten av nasjonale bevegelser i Norge frem mot 1814. I innledningen til denne oppgaven presenterte jeg følgende forskningsspørsmål: Hvordan kan de norske patriotenes beskrivelser av nordmenn og deres karaktertrekk settes i sammenheng med en fremvoksende nasjonalisme? Da det ikke er denne oppgavens hovedformål å belyse en fremvoksende nasjonalisme, eller fremveksten av nasjonale bevegelser i Norge på 1700- og 1800-tallet, er denne delen av undersøkelsen noe begrenset i omfang, men da det likevel er av interesse for oppgavens tematikk vil jeg forsøke å besvare dette spørsmålet, som også vil bidra til å besvare sentrale deler av oppgavens problemstilling: Hvordan definerte norske patrioter nordmenns karaktertrekk og hvilken betydning fikk dette for defineringen av det særegent norske i forhold til det danske? Hva betydde dette for norsk nasjonsforståelse? Her snakker jeg spesifikt om siste del av problemstillingen: «Hva betydde dette for norsk nasjonsforståelse?». I dette kapittelet vil jeg derfor undersøke om det er en sammenheng mellom patriotenes dyrking av nordmenns karaktertrekk og fremveksten av nasjonale bevegelser i Norge, basert på funn i min gransking av kildene og arbeidet med oppgavens hovedtematikk: Dyrking av nordmenns karaktertrekk blant norske patrioter ca. 1770 – 1814. Undersøkelsen i dette kapittelet er basert på egen gransking av kildene, samt perspektiver presentert i forskningslitteraturen.

7.1 Patriotisme og nasjonalisme

Først og fremst må jeg understreke at den norske patriotismen i perioden ca. 1770 – 1814 har visse særtrekk som skiller den fra nasjonalismen, som jeg viste i denne oppgavens andre kapittel. Hos nasjonalismeteorikeren Anthony D. Smith identifiseres nasjonalismens generaliserte hovedformål, hvilke han mener det er tre av: nasjonal selvråderett, nasjonalt samhold og nasjonal identitet.³⁷⁶ Det er først og fremst krav om nasjonal selvråderett, eller politisk selvstendighet som kjennetegner nasjonalismen som ideologi, noe den norske patriotismen mangler – i hvert fall på overflaten. Kåre Lunden har kalt den norske patriotismen i perioden 1770 – 1814 en «etnisk utskillingsnasjonalisme» (*ethnic separatism*), hvilket er et teoretisk begrep han har lånt av Smith

---

³⁷⁶ Se kapittel 2, underkapittel 2.4 i denne oppgaven og Smith 2001: 9.

som faktisk bruker Norge som et eksempel på nettopp denne type nasjonalisme.³⁷⁷ Smith bruker dog tilsynelatende dette begrepet om den fremvoksende nasjonalismen i Norge under unionstiden med Sverige, og ikke den norske patriotismen før 1814.³⁷⁸ Hos Gellner tolkes menneskers ønske om å leve blant sine egne folk som en naturlig del av nasjonalismens ideologiske prinsipper, og derfor blir også behovet for å motsette seg å leve med folk som tilhører en annen kultur, og særlig å kjempe imot å bli styrt av fremmede kulturer en nødvendig del av nasjonalismen.³⁷⁹ Den norske patriotismen ca. 1770 – 1814, kan altså ikke heller beskrives som nasjonalistisk ut fra Gellners definisjon, da patriotismen defineres av å eksistere innenfor den danske Helstatens rammer. Til tross for vesentlige forskjeller mellom den norske patriotismen før 1814, og den norske nasjonalismen som blomstret frem mot midten av 1800-tallet, er det også flere berøringspunkter mellom disse ideologiene, som begge kan beskrives som nasjonale bevegelser, eller nasjonsbyggingsprosjekter. Den norske patriotismens forestillinger om Norge som en egen nasjon, og nordmenn som et eget folk med særegne karaktertrekk kan knyttes an til Benedict Andersons beskrivelse av nasjoner som *forestilte fellesskap*, hvor de fleste medlemmene av fellesskapet aldri vil kjenne, eller overhode møte hverandre, men likevel deler en forestilling om felles tilhørighet til samme nasjon.³⁸⁰ Det nasjonale innholdet i den norske patriotismen, og patriotenes dyrking av nordmenns karaktertrekk, må ses på som definerende for det norske selvbildet, og hvordan man senere ville definere det særegent norske fra et nasjonalistisk perspektiv.

7.2 Norsk patriotisme og 1814

I forskningslitteraturen kan vi se at det er mulig å tolke betydningen av den norske patriotismens rolle i 1814 ganske forskjellig. Hos Øystein Sørensen blir omveltningen i 1814 sett på som et brudd med den norske patriotismen, og utviklingslinjer som Sørensen mener var viktige og særegne for denne blir avbrutt.³⁸¹ Han mener grunntanken i den norske patriotismen ikke ga utslag i noen politisk separatisme, og at det «patriotiske nasjonsbyggingsprosjektet» ikke uten

---

³⁷⁷ Smith 1991: 126ff, Lunden 1992: 18.

³⁷⁸ Storsveen 1997: 141.

³⁷⁹ Se kapittel 2, underkapittel 2.4 i denne oppgaven og Gellner 1998: 21

³⁸⁰ Se kapittel 2, underkapittel 2.4 i denne oppgaven og Anderson 2016: 6, Calhoun 1994: 9 og 2016: 12, Lid 2021: 7.

³⁸¹ Sørensen 2001: 24.

videre pekte frem mot hendelsene i 1814.³⁸² Dette synspunktet står i sterk kontrast til hvordan Kåre Lunden har tolket den norske patriotismen før 1814. Lunden har hevdet at utviklingen i perioden ca. 1770 – 1814, og særlig mot slutten av denne perioden, gikk i retning av norsk selvstyre eller politisk separatisme i en eller annen form.³⁸³ Lunden viser her til Ernst Sars, og sier seg enig i hans oppfatning om at de norske patriotenes uttrykk for norsk selvhevd og krav om egne norske institusjoner, foreløpig ikke utgjorde mer enn tendenser til dannelsen av en norsk nasjonalstat, men at utviklingen i det hele likevel pekte i retning av «udskillelse fra den danske Helstaten og til en fri politisk forfatning».³⁸⁴ Selv hevder Lunden at det var en sterk nasjonal bevegelse i Norge før 1814, som var en klar forutsetning for det politiske systemet som forfatningen av 1814-grunnloven resulterte i.³⁸⁵ Odd Arvid Storsveen går ikke like langt som Lunden i sin vurdering av den norske patriotismens betydning, men hevder likevel at den norske nasjonalstaten som dannes i 1814, har visse *idémessige* forutsetninger, og ikke en tilfeldig politisk konstruksjon, men resultatet av en indre, ideologisk forberedelse.³⁸⁶ Hos Smith er en nasjonal doktrine og/eller ideologi en av de viktigste måtene nasjonalismebegrepet blir tolket på i dag.³⁸⁷ Storsveen peker særlig på bevisstgjøring om en nasjonal egenart og særtrekk – eller nasjonalkarakter – som danner et felles verdigrunnlag.³⁸⁸ Hvis man da skal forsøke å sette de norske patriotenes beskrivelser og dyrking av nordmenn og deres karaktertrekk, i sammenheng med en fremvoksende nasjonalisme før 1814, og spørre hvilken betydning dette hadde for norsk nasjonsforståelse, må man se på idealiseringen av den norske bondestanden i perioden ca. 1770 – 1814. I patriotenes dyrking av nordmenns karaktertrekk, er det først og fremst bøndene som blir symbolet på det norske, og forbindelsen til Norges fortid i Vikingtid og høymiddelalder. Kan man si at det gjennom denne formen for idealisering av den norske bonden, foregår en slags inkludering av bøndene i det nasjonale fellesskapet?

Halvdan Kohts perspektiv på nasjonalisme og nasjonsbyggingsprosjekter i Norge, kan beskrives som en demokratiseringsprosess hvor stadig nye grupper inkluderes i det nasjonale

---

³⁸² Sørensen 2001: 24 – 25.

³⁸³ Lunden 1992: 179.

³⁸⁴ Ibid.

³⁸⁵ Ibid: 181.

³⁸⁶ Storsveen 1997: 137.

³⁸⁷ Se kapittel 2, underkapittel 2.4 i denne oppgaven og Smith 2001: 5 – 6, Lid 2021: 6.

³⁸⁸ Storsveen 1997: 137 – 138.

fellesskapet.³⁸⁹ Koht aviser likevel at dyrkingen av den norske odelsbonden på noen som helst måte var avgjørende for at bøndene fikk stemmerett i 1814, og mener man i svært liten grad ser uttrykk for noen «bonderomantikk» i drøftingene på Eidsvoll.³⁹⁰ Marthe Hommerstad har derimot pekt på nettopp et romantisk ideal innenfor det hun kaller den «dansk-norske eliten», bestående av embetsmenn og rike handelsmenn, samt deres syn på de norske bøndenes fedrelandskjærlighet og kongetroskap – forestillinger knyttet til den norske odelsretten – som bakenforliggende årsaker til at bøndene fikk stemmeretten i 1814.³⁹¹ Vi kan altså se at spørsmål rundt hvilken betydning bondeidealiseringsen før 1814 hadde, er et tema som har blitt tolket på ganske forskjellige måter. Det vi i alle fall vet på bakgrunn av min kildegransking og forskningslitteraturen, er at det foregikk en dyrking av nordmenns karaktertrekk blant en gruppe norske patrioter, hovedsakelig bestående av embetsmenn, i perioden ca. 1770 – 1814, og at som en del av denne dyrkingen ble norske bønder sett på som symbolet på det genuint norske, og derfor ofte fremstilt på en idealisert måte. Vi vet også at bøndene fikk stemmeretten i 1814, og at idealiseringen av den norske bonden og dyrkingen av nordmenns karaktertrekk fortsatte utover 1800-tallet. Men hva vet vi egentlig om eidsvollsmennenes syn på de norske bøndene?

Halvdan Koht hevder at det i realiteten var svært lite å se til bonderomantikk i forhandlingene på Eidsvoll, men innrømmer likevel at selve grunnlovsfaderen, Christian Magnus Falsen var «bondedyrkar».³⁹² Videre hevder Koht at blant eidsvollsmennene som hadde et romantisk syn på den norske bonden, kunne man også regne Georg Sverdrup og Wilhelm Frimann Koren Christie, som også må regnes som to fremtredende skikkelser i forhandlingene på Eidsvoll.³⁹³ Koht sier også at det romantiske synet på den norske bonden, særlig odelsbonden, var en utbredt del av datidens folkebevissthet, og «nær-sagt offisiell lære».³⁹⁴ Hvis vi kan ta Koht på ordet, og si med ganske stor grad av sikkerhet, at flere sentrale eidsvollsmenn, deriblant Falsen, Sverdrup og Christie, var preget av et romantisierende syn på den norske bonden, og at dette synspunktet var en utbredt og akseptert side ved en felles nasjonal bevissthet om den norske nasjonalkarakteren, er det egentlig mulig å si som Koht gjør, at dette ikke hadde noen innvirkning på drøftingene?

---

³⁸⁹ Koht 1953: 34 – 36, Sejersted 2000: 20.

³⁹⁰ Koht 1947: 143.

³⁹¹ Hommerstad 2010: 105 – 107 og 118.

³⁹² Koht 1947: 134.

³⁹³ Ibid: 144.

³⁹⁴ Ibid: 145.

7.3 Dyrkingen av nordmenns karaktertrekk og fremveksten av nasjonale bevegelser og norsk nasjonsforståelse – konklusjon

Basert på perspektiver presenter i relevant forskningslitteratur og nasjonalismeteorisk litteratur, kan vi se at det er visse likheter og ulikheter mellom patriotisme og nasjonalisme. Vi kan også se at den norske patriotismens betydning for den nasjonalstaten som dannes i 1814 har blitt tolket på ganske forskjellige måter. Selv om Koht mener at forhandlingene på Eidsvoll i liten grad var preget av «bonderomantikk», er det ikke dermed sagt at eidsvollsmennenes idealiserte syn på den norske bonden ikke påvirket dem i deres beslutninger. Jeg mener at hvis vi skal akseptere at en stor andel eidsvollsmenn var preget av den norske patriotismens fremstilling av nordmenns karaktertrekk, og særlig patriotenes idealisering av den norske bonden, så må vi samtidig akseptere at dette kan ha hatt en påvirkning på deres drøftinger. Når vi dessuten vet at eidsvollsmennene i 1814, også vedtok en relativt vid stemmerett som førte til at også bøndene fikk retten til å stemme, så er det vanskelig å konkludere med noe annet enn at det nasjonale innholdet i den norske patriotismen i perioden ca. 1770 – 1814 var av stor betydning for det norske selvbildet og bidro til å danne et ideologisk grunnlag for den nye norske nasjonalstaten som ble grunnlagt i 1814. De norske patriotenes dyrking av nordmenns karaktertrekk, spilte en helt sentral rolle i dette ideologiske grunnlaget, og for norsk nasjonsforståelse, ved å konstruere et bilde av den særnorske nasjonalkarakteren. Patriotenes bilde av den norske nasjonalkarakteren var en konstruksjon basert på et utvalg av elementer fra norsk kultur, historie og landskapet. Denne typen konstruksjonsarbeid, hvor man velger hvilke elementer ved nasjonen og dens historie, er en sentral del av nasjonal identitetsbygging. Sørensen har beskrevet nasjonsbygging som et konstruksjonsarbeid, der det nasjonale selvbildet konstrueres, bevisst og ubevisst, av visse personer som har rollen som konstruktører. Hos norske patrioter ble søkelyset særlig rettet mot den norske bondekulturen, og norsk historie i vikingtid og høymiddelalder som en slags symbolsk «storhetstid», samt bruk av Norges fjell og fjellområder som en del av det nasjonale bildet.

8 Konklusjon

Hovedmålet for denne masteroppgaven har vært å belyse dyrkingen av nordmenns karaktertrekk blant norske patrioter i perioden ca. 1770 – 1814, ved å undersøke og analysere det nasjonale innholdet i den norske patriotismen, gjennom gransking av kildene. Kildematerialet denne oppgaven er basert på har hovedsakelig bestått av Gerhard Schønings historiske arbeider, topografisk litteratur og sanger, viser og dikt, samt andre skjønnlitterære tekster skrevet av norske diktere. Problemstillingene jeg har søkt å besvare i denne oppgaven er formulert i følgende spørsmål: Hvordan definerte norske patrioter nordmenns karaktertrekk og hvilken betydning fikk dette for defineringen av det særegent norske i forhold til det danske? Hva betydde dette for norsk nasjonsforståelse?

Da dette er en sammensatt problemstilling, bestående av tre deler slik jeg ser det, ønsker jeg i dette konklusjonskapittelet å behandle hver av disse i et eget underkapittel. Først vil jeg besvare spørsmålet angående hvordan norske patrioter definerte nordmenns karaktertrekk. Her vil jeg gi en sammenfattet presentasjon av hvilke karaktertrekk de norske patriotene tilskrev nordmenn. Deretter ønsker jeg behandle spørsmålet om hvilken betydning dette fikk for defineringen av det særegent norske i forhold til det danske, før jeg avslutningsvis gjør rede for hva dette betydde for norsk nasjonsforståelse.

8.1 Hvordan definerte norske patrioter nordmenns karaktertrekk?

For å svare på dette spørsmålet, er det behov for å se nærmere på hvilke karaktertrekk som ble definert som en del av den særnorske nasjonalkarakteren. I denne oppgaven har jeg vist at det fremkommer en viss variasjon i hvordan nordmenns karaktertrekk har blitt fremstilt i mine tre kildekategorier – Gerhard Schønning, den topografiske litteraturen og norske diktere – og at selv om det er flere fellesnevner hos disse, er det også forskjeller i hvilke karaktertrekk som vektlegges, hvilket er grunnen til at dette er den mest sammensatte delen av problemstillingen, og den mest kompliserte å besvare. For å gi en fullstendig analyse av hvordan norske patrioter definerte nordmenns karaktertrekk, er det derfor behov for å undersøke alle de tre kildekategoriene jeg har gransket i denne oppgaven, for deretter å kategorisere og syntetisere funnene. På bakgrunn av min kildegransking mener jeg det er snakk om hele seks

hovedkategorier som sammenfatter hvordan de norske patriotene definerte nordmenns karaktertrekk:

- Nordmenns hardførhet
- Nordmenns fysiske egenskaper, størrelse, styrke og smidighet
- Nordmenns krigerske egenskaper, tapperhet og mot
- Nordmenns frihetstrang
- Nordmenns ærlighet og ufordervethet
- Nordmenns æresfølelse fedrelandskjærlighet og kongetroskap

8.1.1 Nordmenns hardførhet

Nordmennenes hardførhet er en helt sentral del av de norske patriotenes dyrking av nordmenns karaktertrekk i perioden ca. 1770 – 1814, og deres bilde av den norske nasjonalkarakteren. Hos Schøning beskrives nordmennene som særlig hardføre mot kulde, det norske fjellandskapet, og alle slags fysiske prøvelser. Bildet av nordmenn som et særlig hardført folkeslag, er ikke nødvendigvis noe Schøning alene skal ha æren for. Det er derimot en forestilling han viderefører, med inspirasjon fra blant annet de franske opplysningsfilosofene og deres tanker om folk i Nord, særlig Montesquieus forestillinger om nordboere knyttet til klimateorien. Bildet av nordmenn som et særlig hardført folkeslag videreføres i den topografiske litteraturen og den nasjonale diktingen fra ca. 1770 og fremover, som stor grad var inspirert av Schøning. I de topografiske beskrivelsene er det særlig i sammenheng med tungt fysisk arbeid og kulde vi får høre om de norske bøndernes hardførhet. Hos diktere har hovedfokuset vært på Norges kalde klima.

8.1.2 Nordmenns fysiske egenskaper, størrelse, styrke og smidighet

Både i Gerhard Schønings *Norges Riiges Historie* (1771 – 1781), og i en rekke topografiske tekster, finner vi beskrivelser av nordmenn som et særlig stort og sterkt folk fra gammelt av. Hos Schøning og flere forfattere av topografisk litteratur – deriblant Hans Jacob Wille, Hans Strøm, Jacob Nicolai Wilse og Axel Christian Smith – hevdes det at nordmennenes eldste forfedre var mennesker av enorm størrelse – «kjempe-art» – og selv om samtidens nordmenn har mistet noe av sine forfedres størrelse og styrke, mener man fortsatt å kunne finne rester av den gamle «kjempe-arten» blant den norske bondebefolkningen, da særlig i fjellbygder og bortgjemte dalstrøk, ikke i Øvre Telemark. Telemarkingene beskrives ofte som et stort folk, som har

utmerket seg med sin styrke. Selv om de norske bøndene ofte beskrives som store av størrelse og grovt bygget, finnes det også unntak, som i Wilse og Smiths beskrivelser av befolkningene i henholdsvis Spydeberg og Trysil prestegjeld. Hos norske diktere blir Schønings «kjempe-art» videreført med Nordahl Bruns bilde av Norge som «kjempers fødeland». Zetlitz beskriver også nordmenn som et folk som har utmerket seg med sin sjelelige og fysiske styrke, og knytter denne til den store graden av frihet det norske folket nyter. Patriotenes forestillinger om nordmenn som særlig sterke er i stor grad inspirert av Montesquieus klimateori, og tanken om at nordboere har utviklet en overlegen styrke som følge av et kaldere klima. En forestilling vi kan finne hos Schønning og i den topografiske litteraturen, er at smidighet og førlighet er fysiske karaktertrekk som særlig kjennetegner nordmenn, og blir gjerne beskrevet i sammenheng med de fysiske anstrengelsene nordmennene utsetter seg for i krig, jakt, idretter, selskapsleker, dans og andre slags aktiviteter. Folklorist Olav Christensen har skrevet om vinter og skiløping som en del av det norske selvbildet gjennom Schønings bilde av nordmennenes idretter og norske dikteres bruk av motiver som fjell, vinter og norske bønder på ski. Hos forfatterne av den topografiske litteraturen har smidighet blitt beskrevet som en egenskap som kjennetegner hele den norske nasjonen. Gjellebøl beskriver bøndene i Høland prestegjeld som særlig smidige, og hevder dette er en egenskap som kjennetegner nordmenn generelt. Hos Smith beskrives bøndene i Trysil som å ha evnen til å være stiv som en stokk i det daglige, men utrolig smidig når det kreves.

8.1.3 Nordmenns krigerske egenskaper, tapperhet og mot.

De norske patriotenes bilde av nordmenn som et særlig krigersk folk, er sterkt knyttet til forestillinger om nordmenns fysiske egenskaper, som deres størrelse, styrke smidighet og førlighet, men det er også snakk om en krigermentalitet og andre åndelige egenskaper, som tapperhet og mot. Hos Schønning fremstilles nordmennene som et særlig krigersk folk som har blitt fryktet av andre folkeslag fra de eldste tider. Nordmenn var krigere både til lands og til sjøs, og kunne like gjerne krige seg imellom. Schønning nevner «beltespenning» som en av nordmennenes idretter eller tidsfordriv, og som vi har sett er dette noe som også blir omtalt ved flere anledninger i den topografiske litteraturen. Selv om beltespenning skal være mindre vanlig på den tiden de topografiske tekstene blir skrevet, er vold og slagsmål fortsatt en vanlig del av hverdag og fest i det norske bondesamfunnet som beskrives her. Den topografiske litteraturen er ikke nødvendigvis kritisk til de norske bøndenes voldelige tendenser. Enkelte beskrivelser kan

faktisk tolkes som at de gir uttrykk for en idealisering av en slags krigersk voldskultur hvor uenigheter gjøres opp mellom partene involvert – mann mot mann. At norske patrioter fremdyrket et bilde av nordmenn som særlig krigerske, understrekes av den hyppige bruken av «krigermotiver» hos norske diktere fra 1770-årene og fremover, som vi kan se hos blant andre Frimann, Zetlitz og Storm. Schønings bilde av nordmenn som et folk som har blitt fryktet av andre videreføres i en viss grad hos norske diktere, særlig Zetlitz. Patriotenes forestillinger om nordmennes tapperhet og mot henger i stor grad sammen med det krigerske bildet av nordmennene, men er også knyttet til andre deler av de norske bøndenes livsførsel. I den nasjonale diktingen, blir de norske bøndene fremstilt som særlig modige også i møte med bjørn på jakt, og på ski ned bratte fjellsider. Her fremstår også norske kvinner som modige heltinneskikkelser.

8.1.4 Nordmenns frihetstrang

Tanken om at nordmenn hadde en medfødt sterkere frihetstrang enn andre folk, er en idé vi også kan spore tilbake til de franske opplysningsfilosofenes forestillinger om folk i nord, som igjen ble videreført i Schønings beskrivelser av nordmennes forfedre som elsket frihet over alt annet. Hos Schønning er nordmennes kjærlighet for frihet knyttet til deres religion.

Forestillingen om nordmenn som særlig frihetselskende, kan knyttes til Montesquieus klimateori, og tanken om at nordboere som følge av det kalde klimaet, hadde utviklet en overlegen styrke. Nordboernes styrke gjorde dem vanskeligere å undertrykke, og ga dem en sterkere frihetstrang. Norske patrioter mente å kunne finne belegg for forestillingen om den norske folkefriheten og nordmenns frihetstrang i gamle lover og tradisjoner som den særnorske odelsretten og ordninger fra vikingtid og høymiddelalder som tingsteder. Hos de norske patriotene blir særlig odelsretten en del av deres idealisering av den norske odelsbonden og den norske friheten. Zetlitz beskriver den norske friheten som kilden til andre egenskaper som han mener utmerker nordmennene, som deres fedrelandskjærlighet, kongetroskap, mot og styrke.

8.1.5 Nordmenns ærlighet og ufordervethet

Tanken om nordmenn som et folk hvis karakter var knyttet til og formet av det norske fjell-landskapet og i større grad enn dansker, men også andre europeiske folkeslag, hadde en livsførsel som var i pakt med naturen, er en forestilling som kjennetegner de norske patriotenes dyrking av nordmenns karaktertrekk. I Schønings historiske arbeider kan man finne flere elementer som går

i tråd med de franske opplysningsfilosofenes kulturkritikk, og forestillinger som kan ses i lys av den kulturelle forfallsteorien og det naturnære, ufordervede mennesket, eller «den edle ville», som man kan finne hos blant andre Rousseau. Schøning så på nordmennes forfedre som et ufordervet folk, frie fra det moderne samfunnets onder. Bildet Schøning konstruerer i sine historiske arbeider videreføres og videreutvikles både hos forfatterne av den topografiske litteraturen, og i patriotiske sanger, viser og dikt. De norske patriotene var tydelig sterkt preget av de franske opplysnings-filosofenes forestillinger om nordboere og en Rousseau-inspirert romantikk. I sammenligning med dansker og andre Europeere, ble norske bønder sett på som ufordervede av det moderne samfunnets kultur og fremmede innflytelser som kjennetegnet byene, særlig lenger sør i Europa. Den topografiske litteraturens bilde av nordmenn som en ufordervet befolkning, finner vi blant annet hos Lund, som ser på befolkninger i avsidesliggende områder og i høyfjellet som særlig edle mennesker med rene sjeler. Lignende forestillinger finner vi hos Gjellebøl, som hevder bøndene i Høland har beholdt forfedrenes gamle ærlighet.

8.1.6 Nordmenns æresfølelse, fedrelandskjærighet og kongetroskap

Hos norske patrioter er æresfølelse, fedrelandskjærighet og kongetroskap egenskaper som er sterkt knyttet til hverandre, og blant de karaktertrekkene som oftest blir brukt for å beskrive nordmenn i den topografiske litteraturen, samt i patriotiske sanger, viser og dikt. Hos Lund beskrives sterk troskap og æresfølelse som egenskaper som kjennetegner hele den norske nasjonen. Forestillinger om den norske kongetroskapen er heller ikke bare en del av det norske selvbildet, men kan også finnes hos dansker som, i likhet med norske patrioter, tilskriver nordmenn en særlig sterk lojalitet og troskap til kongen. Gjellebøl hevder kongetroskap er en egenskap som alle nordmenn er født med. Hos Nordahl er troskap mot kongen og kjærighet til fedrelandet er det samme for nordmenn, og den norske odelsretten styrker nordmenns fedrelandskjærighet. Frimann beskriver nordmenn er et stolt og lojalt folk med sterk kongetroskap og æresfølelse. Hos Zetlitz er en sterk fedrelandskjærighet og kongetroskap egenskaper som særlig utmerker nordmenn.

8.2 Hvilken betydning fikk dette for defineringen av det særegent norske i forhold til det danske?

Hos en del norske patrioter i denne perioden finner vi en oppfatning om at nordmenn og dansker skilte seg fra hverandre på et helt grunnleggende nivå. Dette synspunktet finner man ikke bare hos nordmenn, men også hos dansker på slutten av 1700-tallet og fremover, som vi har sett hos

den danske naturvitenskapsmannen Johann Christian Fabricius og den danske presten Jacob Nicolai Wilse. Hos Schøning er forskjellen mellom nordmenn og dansker blant annet knyttet til hans teori om de nordiske folkenes innvandring til Norden fra nord-øst, hvor han hevder at den gamle «kjempe-arten» først befolket Nord-Norge og resten av Norge langs den skandinaviske fjellkjede, deretter Sverige, Danmark og Sør-Finland. Nordmennene er da en eldste og mest opprinnelige befolkning i Norden ifølge Schøning. Hos Schøning finner man samtidig forestillingen om at nordmenn i større grad enn dansker, er drevet til å bedrive sjørøveri. Hos forfatterne av den topografiske litteraturen, og hos norske diktere er det landenes ulike naturforhold, både i klima og landskap, som blir forklaringen på ulikhetene mellom nordmenn og dansker, og hver av deres særegne nasjonalkarakterer – forestillinger som går i tråd med Montesquieus klimateori. I både den topografiske litteraturen og den nasjonale diktingen fra 1770-årene og fremover, finner man forestillingen om nordmenn som større, sterkere og mer hardføre enn dansker. Det er særlig det norske fjellskapet, et kaldere klima og en større grad av frihet som forklares som årsaker til at nordmennene har et fortrinn over dansker når det kommer til fysisk størrelse og styrke. Wilse hevder dessuten at nordmenn er muntre og mer frimodige enn dansker. Hos Nordahl Brun og Frimann er oppmerksomheten først og fremst rettet mot nordmennenes overlegne hardførhet, særlig mot kulde, i sammenligning med dansker. Zetlitz har vist til de norske bøndenes større grad av frihet i forhold til de danske bøndene, som årsaken til at nordmenn har en sterkere følelse av fedrelandskjærlighet og kongetroskap enn hva dansker har. Samtidig mener han at denne friheten også ført til at nordmenn er både modigere og sterkere enn dansker.

8.3 Hva betydde dette for norsk nasjonsforståelse?

Den norske patriotismens nasjonale innhold, og patriotenes dyrking av nordmenns karaktertrekk i perioden 1770 – 1814, hadde store ringvirkninger, og ble på flere måter definerende for den norske nasjonale identiteten og det norske selvbildet, ikke bare i samtiden, men også utover på 1800-tallet. De norske patriotenes dyrking av nordmenns karaktertrekk, ble sentral for norsk nasjonsforståelse, og nasjonal identitetsbygging, ved å konstruere et bilde av den særnorske nasjonalkarakteren basert på elementer fra norsk bondekultur, vikingtid og høymiddelalder, samt bruk av Norges fjellandskap, vinter og skiløping som nasjonale symboler. I denne oppgaven har jeg sett på hvordan Norge og nordmenn har blitt fremstilt i Schønings historiske arbeider, den

topografiske litteraturen og den nasjonale diktingen, og hvilken betydning dette har hatt for dannelsen av en nasjonal identitet i sammenheng med teoretiske perspektiver på historiebruk og identitet, og i lys av Francis Sejersteds perspektiv på historieskrivningens rolle i å skape en nasjonal identitetsfølelse. I den norske patriotismens nasjonsbyggende konstruksjonsarbeid spilte de norske patriotene rollen som konstruktører ved å skape forbindelser mellom fortid og samtid. Historiker Kåre Lunden har rettet søkelyset mot Schøning som den norske historieskrivningens far, og hans perspektiv på Norge som en egen, særskilt nasjon. Det Lunden har påpekt her, kan samtidig knyttes an til Benedict Andersons teoretiske perspektiv på nasjoner som *forestilte fellesskap*, hvor nasjonens medlemmer deler forestillingen om felles tilhørighet til samme nasjon.

Hos Schøning får skiløping en sentral plass i nordmennenes idrettsliv, og gjennom sin fremstilling av skiløping som en stor idrett og en fornem kunst, samt nordmennenes hardførhet mot kulde, bidrar han til å gjøre vinter og skiløping til en del av den norske nasjonale identiteten. Gjennom den nasjonale diktingen som blomstret frem fra 1770-tallet og fremover, forsterkes bildet av vinter og skiløping som en del av den norske nasjonalkarakteren, og det er i særlig grad Jens Zetlitz' sanger og dikt som har bidratt til å gjøre dette til en del av det norske selvbildet. I mye av forskningslitteraturen er det også fokusert på Schøning og Zetlitz' betydning for å knytte skiløping til det norske, da særlig hos Olav Christensen, men jeg vil hevde at den topografiske litteraturen, også har spilt en viktig rolle i å forsterke denne forestillingen, som i stor grad har blitt oversatt i forskningslitteraturen. Her mener jeg særlig Hans Jacob Wille og hans beskrivelser av skibruk i Øvre Telemark, samt Axel Christian Smiths beskrivelser av Trysil prestegjeld, samt tryslingenes skibruk, er av betydning. Når det gjelder norske kvinners karaktertrekk, har både Lunden og Christensen påpekt Zetlitz' heroiske fremstilling av norske kvinner som heltmodige og dyktige skiløpere. Også på dette punktet mener jeg at Willes topografiske beskrivelse har blitt oversatt. Som jeg har vist i denne oppgaven, går Willes beskrivelser av kvinnene i Øvre Telemark i tråd med Zetlitz' bilde av norske kvinner som like dyktige skiløpere som mennene.

Gjennom de norske patriotenes dyrking av nordmenns karaktertrekk blir også Norges fjellandskap knyttet til det nasjonale selvbildet. Hos Schøning er det norske fjellandskapet en sentral del av hans bilde av nordmennenes forfedre, som et hardt fjellfolk. Fjell ble også oppfattet som et særtrekk ved det norske landskapet hos ikke-norske, og i den topografiske

litteraturen er det særlig bondebefolkningen i fjellområder som blir fremstilt innenfor en «edelvill»-ramme, i tråd med Schønings bilde av nordmennenes forfedre. Gjennom norske dikteres bruk av fjellandskap som motiv i den nasjonale diktingen, fikk fjell en symbolsk betydning for det norske, og nordmenn ble ansett som et fjellfolk. Det var også bestemte fjell og fjellområder som fikk en viktig symbolsk betydning i den nasjonale bevisstheten gjennom sanger og dikt, særlig Dovrefjell. I denne oppgaven har jeg knyttet det norske fjellandskapets symbolske betydning hos norske patrioter til Anthony D. Smiths nasjonalismeteoriske perspektiver på nasjonal identitet, hvor *landskap* har blitt tolket som et av flere sentrale elementer med symbolsk betydning i dannelsen av en nasjonal identitet og den nasjonale bevisstheten om en felles karakter.

Kilder

Arentz, Hans: *Grund-Tegning af den fornuftige norske Patriotism*. Bergen 1787. Trykt i Hs. Kongl. Majests. Privilegerede Bogtrykkerie, hos Rasmus H. Dahl.

Brun, Johan Nordahl: *Einer Tambeskielver: et sørgespil i fem optog til brug for den Kongelige Danske Skueplads*. København 1772. Trykt hos Godiches Efterleverske, ved Frid. Christ. Godiche.

Brun, Johan Nordahl: *Til Nordmænd om Troeskab mod Kongen og Kierlighed til Fædrelandet: i Anledning af Einer Tambeskiælver*. Oslo 1945. Cammermeyer. Oprinnelig trykt i 1773.

Brun, Johan Nordahl: *Samling af Johan Nordahl Bruns mindre Digte*. København 1791. Trykt og forlagt ved N. Møller og Søn, Kongelige Hof-Bogtrykkere.

Frimann, Claus: *Poetiske arbeider ved Claus Frimann, Sognepræst til Davigs Kald i Bergens Stift: Første samling*. København 1788. Trykt hos Sebastian Popp.

Frimann, Claus: *Almuens Sanger*. København 1790. Gyldendals Forlag.

Frimann, Claus: *Udvalg af Claus Frimanns Digte*. Christiania 1851. Mallings Forlags-Boghandel.

Gjellebøl, Rejer: *Naturlig og oeconomisk Beskrivelse over Hølands Præstegield i Aggershuus-Stift i Norge (1771)*. Høland 1977. Nordre Høland Historielag.

Gjellebøl, Rejer: *Beskrivelse over Sætersdalen i Christiansands stift (1777)*. s. 1 – 177 i 26. hefte av *Topographisk Journal for Norge*. 1799/1800 Vol. 7 Nr. 24 – 26. Christiania 1799/1800. Udgiven paa det Topographiske Selskabs Forlag under Redaction af Hr. Professor og Rector Rosted.

Holberg, Ludvig: *Dannemarks og Norges Beskrivelse*. København 1729. Trykt hos Johan Jørgen Høpffner, Universitets Bogtrykker.

Schøning, Gerhard: *Afhandling om de Norskes og endeel andre nordiske Folkes Oprindelse, som Indledning til den norske Historie, med et Anhang om Tiids-Regningen i den gamle nordiske Historie til Harald Haarfagers Tiider*. København 1769. Bekostet af Mumme og Faber paa Børsen i København.

Schøning, Gerhard: *Norges Riiges Historie. 1: Første Deel, indeholdende Riigets ældste Historie fra dets Begyndelse til Harald Haarfagers Tiider*. Sorø 1771. Bekostet af Mumme og Faber paa Børsen i Kiøbenhavn.

Schøning, Gerhard: *Norges Riiges Historie. 2: Anden Deel, indeholdende Riigets Historie, under Kong Harald Haarfagers, og hans tvende Sønners, Erichs og Hagens Regiering, fra Aar 863 til 963*. Sorø 1773. Bekostet af Mumme og Faber paa Børsen i Kiøbenhavn.

Schøning, Gerhard: *Norges Riiges Historie. 3: Tredie Deel, indeholdende Riigets Historie fra Kong Hagen Adelstein-Fostres Død til Kong Olaf Tryggvesøns Ankomst til Regieringen*. Kjøbenhavn 1781. Gyldendals forlag.

Schøning, Gerhard: *Reise gjennem Gudbrandsdalen 1775*. Hamar 1926. Utgitt av G. F. Gunnensen. Trykt med bidrag av Gudbrandsdalens Historielag.

Schnabel, Marcus: *Udkast til en Beskrivelse over Hardanger i Bergens Stift i Norge*. Kjøbenhavn 1781. Gyldendals forlag.

Smith, Axel Christian: *Beskrivelse over Trysild Præstegjeld i Aggershuus Stift i Norge (1784)*. Christiania 1895. Johannes Bjørnstads Bogtrykkeri.

Strøm, Hans: *Physisk-Oeconomisk Beskrivelse over Eger-Præstegjæld i Aggershuus-Stift i Norge; tilligemed et geographisk Kort over samme, af Hans Strøm*. Kjøbenhavn 1784. Gyldendals forlag.

Storm, Edvard: *Edvard Storms samlede Digte*. Kjøbenhavn 1785. Trygt hos Johan Frederik Schultz.

Storm, Edvard: "En vise om den skotske oberst Zinklar", s. 25 – 31 i *Samling af viiser*. Kjøbenhavn 1786. Trygt hos L.N. Svares Efterleverske.

Wille, Hans Jacob: *Beskrivelse over Sillejords Præstegjæld i Øvre-Tellemarken i Norge tilligemed et geographisk Chart over samme*. Kjøbenhavn 1786. Gyldendals forlag.

Wille, Hans Jacob: *Indledningen til Reisen igiennem Thellemarken i Norge 1786. Første Hefte*. Kjøbenhavn 1799. Trykt hos K.H. Seidelin.

Wilse, Jacob Nicolai: *Physisk, oeconomisk og statistisk Beskrivelse over Spydeberg Præstegield og Egn i Aggershuus-Stift udi Norge, og i Anledning deraf adskillige Afhandlinger og Anmerkninger deels Norge i Almindelighed, deels dens Østre-Kant i Særdeleshed vedkommende, med nødvendige Kobbere og Bilager, efter 10 Aars egne Undersøgninger forfattet af J.N. Wilse Mag. Phil. Sognepræst sammesteds*. Christiania 1779. Trykt av Samuel Condrad Schwarch.

Wollstonecraft, Mary: *Letters written during a short residence in Sweden, Norway, and Denmark*. London 1796. Printed for J. Johnson, St. Paul's Church-Yard.

Zetlitz, Jens: *Poesier: Første Samling*. København 1789. Gyldendals Forlag.

Zetlitz, Jens: *Sange for den norske Bonde-Stand*. Bergen 1795. Trykt hos R. Dahls Efterleverske.

Litteratur

Anderson, Benedict: *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised Edition. London/New York 2016. Verso.

Berg, Jens Ørbek: *Tillæg til Lovene for det Corresponderende Topographiske Selskab for Norge*. Christiania 1791. Trykt hos Jens Ørbek Berg.

Brandtzæg, Siv Gøril og Strand, Karin (red): *Skillingsvisene i Norge 1550 – 1950: Studier i en forsømt kulturarv*. Oslo 2021. Spartacus forlag AS/Scandinavian Academic Press.

Breen, Else: *Jens Zetlitz: Et tohundreårsminne*. Oslo 1990. Aschehoug.

Bull, Francis: *Fra Holberg til Nordal Brun: studier til norsk aandshistorie*. Kristiania 1916. Aschehoug.

Bull, Hans: *Samlede skrifter*. Oslo 1937. Norske Selskab.

Bø, Gudleiv: «Land og lynne: Norske diktere og nasjonal identitet», s. 112 – 124 i Øystein Sørensen (red): *Jakten på det norske: Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*. Oslo 1998. Ad notam Gyldendal.

Bøe, Jan Bjarne og Knutsen, Ketil: *Innføring i historiebruk*. Kristiansand 2013: Cappelen Damm Høyskoleforlaget.

Calhoun, Craig: «National Traditions: Created or Primordial?», s. 9 – 30 i Øystein Sørensen (red): *Nasjonal identitet - et kunstprodukt? KULTs skriftserie nr. 30/Nasjonal identitet nr. 5*. Oslo 1994. Norges forskningsråd og forfattere.

Calhoun, Craig: «The Importance of Imagined Communities – and Benedict Anderson», s. 11 – 16 i “Journal on Culture, Power and Society, 1.” London 2016. LSE — London School of Economics and Political Science.

Christensen, Olav: *Skiidrett før Sondre: Vinterveien til et nasjonalt selvbilde*. Oslo 1993. Ad Notam Gyldendal.

Christensen, Olav: «Etniske og nasjonalkulturelle avgrensninger», s. 51 – 73 i Øystein Sørensen (red): *Jakten på det norske: Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*. Oslo 1998. Ad Notam Gyldendal.

Daae, Ludvig: *Gerhard Schøning: En biographi*. Christiania 1880. Den norske historiske forening.

Fure, Eli: *Eidsvoll 1814: hvordan grunnloven ble til*. Oslo 1989. Dreyers forlag.

Gellner, Ernest: *Nasjonalisme*. Oversatt av Pål Eitrheim. Oslo 1998 (1997). Spartacus Forlag.

Goksøyr, Matti: «Nasjonal identitetsbygging gjennom idrett og friluftsliv» s. 182 – 193 i *Nytt Norsk Tidsskrift* 2/1994. Universitetsforlaget.

Goksøyr, Matti: «Opplevde fellesskap og folkelig nasjonsbygging: Norge og idretten 1905 – 1940» s. 307 – 329 i *Historisk Tidsskrift* 3/2000. Universitetsforlaget.

Goksøyr, Matti: *Historien om norsk idrett*. Oslo 2008. Abstrakt forlag.

Gotaas, Thor: *Først i løypa: Historien om langrenn i Norge*. Oslo 2010 (2003). Dreyers Forlag.

Gotaas, Thor: *Skibygd Trysil: Slit og glede*. Trysil 2017. Utgiver: Trysil kommune.

Hommerstad, Marthe: «Bonden og stemmeretten – embetsmennene og synet på bøndene», s. 105 – 118 i Hilde Sandvik (red): *Demokratisk teori og historisk praksis*. Oslo 2010. Scandinavian Academic Press/Spartacus forlag.

- Hubbard, William H.: *Making a historical culture: historiography in Norway*. Oslo 1995. Scandinavian University Press (Universitetsforlaget AS).
- Huidtfeldt, Carl: *Norge i andres øine: utdrag av utenlandske reisebeskrivelser gjennom 2000 år*. Oslo 1932. Gyldendal Norsk Forlag.
- Hyvik, Jens Johan: *Tokulturlæra i norsk historie*. Oslo 2016. Det norske samlaget.
- Jessen, Erich Johan: *Det Kongerige Norge fremstillet efter dets naturlige og borgerlige Tilstand*. Trykt udi det Kongl. Wäysenhuus af Gottmann Friederich Kisel, 1763.
- Johansen, Anders: *Komme til orde: Politisk kommunikasjon 1814 – 1913*. Oslo 2019. Universitetsforlaget.
- Joleik, Albert: *Soga um Jomsvikingane: gamalnorsk grunntekst og nynorsk umsetjing*. Oslo 1931. Det Norske Samlaget.
- Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*. Oslo 1999. Universitetsforlaget.
- Koht, Halvdan: «Trongen til demokrati i 1814» (1947), s. 143 – 154 i Steinar Supphellen (red): *Studier i norsk historie omkring 1814. Ein nasjon stig fram. – Norske historikere i utvalg IX*. Oslo 1983. Universitetsforlaget.
- Koht, Halvdan: «Liner i Norsk Historie», s. 23 – 36 i Halvdan Koht: *På Leit Etter Liner I Historia: Utvalde avhandlinger utgjevne til åtti-års dagen hans*. Oslo 1953. Aschehoug.
- Larsen, Stian: *Med draging mot nord: Gerhard Schøning som historiker*. Hovedoppgave i historie. Institutt for historie - Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø. Høst 1999.
- Lid, Halvor A.: «Norsk nasjonalisme og nasjonal identitet: En historiografisk undersøkelse, og en analyse av modernisme og primordialisme i norsk historieskriving». Forskningsoppgave levert ved UIA, vår 2021.
- Lund, Johan Michael: *Forsøg til Beskrivelse over Øvre-Tellemarken i Norge*. København 1785. Trykt hos Joh. Rud. Thiele.

Lunden, Kåre: *Norsk grålysning: Norsk nasjonalisme 1770 – 1814 på allmenn bakgrunn*. Gjøvik 1992. Det Norske Samlaget.

Lunden, Kåre: *Nasjon eller union? Refleksjoner og røynsler*. Oslo 1993. Det norske samlaget.

Orning, Hans Jacob «De voldelige telemarksbøndene» (2015), på Norgeshistorie.no Hentet 1. apr. 2022 fra <https://www.norgeshistorie.no/senmiddelalder/1015-de-voldelige-telemarksbondene.html>.

Sagmo, Ivar: «Norge – et forbilde eller et utviklingsland?», s. 74 – 91 i Øystein Sørensen (red): *Jakten på det norske: Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*. Oslo 1998. Ad notam Gyldendal.

Sars, Ernst Johan: *Norge under Foreningen med Danmark: [1537-1814]*. Kristiania 1858.

Sandnes, Jørn: *Kniven, ølet og æren: kriminalitet og samfunn i Norge på 1500- og 1600-tallet*. Oslo 1990. Universitetsforlaget.

Seip, Anne Lise: «Det norske «Vi» – kulturnasjonalisme i Norge». s.95 - 111 i Øystein Sørensen (red): *Jakten på det norske: Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*. Oslo 1998. Ad notam Gyldendal.

Sejersted, Francis: «Historiefagets fortellinger», s. 15 – 33 i Francis Sejersted: *Norsk Idyll?* Oslo 2000. Pax forlag.

Skjæveland, Yngve: *Nasjonal retorikk i Det norske nationalblad 1815-1821*. Oslo 1996. Norges forskningsråd.

Smith, Anthony D.: *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford 1986. Blackwell Publishers inc.

Smith, Anthony D.: *National Identity: Ethnonationalism in Comperative Perspective*. Reno/Las Vegas 1991. University of Nevada Press.

Smith, Anthony D.: *Nationalism: Theory, Ideology, History*. Cambridge 2010 (2001). Polity Press.

Stang, Edvard Kristoffer: *Det Norske Selskab*. Oslo 1955. Det norske studentsamfunnets kulturutvalg.

Stang, Nic.: *Germania: som romerne så landet. Tre taler / Cicero. Oppdragelse og opplæring.* Oslo 1967. Tanum.

Storm, Gustav: *Historisk-topografiske Skrifter om Norge og norske Landsdele, forfattede i Norge i det 16de Aarhundrede.* Christiania 1895. A. W. Brøggers Bogtrykkeri.

Stoltz, G: *Selskaps- og leilighetssanger.* Bergen 1944. John Griegs forlag.

Storsveen, Odd Arvid: *Norsk patriotisme før 1814. KULTs skriftserie nr. 88.* Oslo 1997. Norges forskningsråd.

Supphellen, Steinar: «Den historisk-topografiske litteraturen i Noreg i siste halvdel av 1700-talet, regionalisme eller nasjonalisme?» s. 198 – 211 i *Heimen* bind XVIII. 1979.

Sørensen, Øystein: «Hegemonikamp om det norske: Elitens nasjonsbyggingsprosjekter 1770 – 1945», s. 17 – 48 i Øystein Sørensen (red): *Jakten på det norske: Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet.* Oslo 1998. Ad notam Gyldendal.

Sørensen, Øystein: «Oppfatninger om det norske før 1814», s.49 i Øystein Sørensen (red): *Jakten på det norske: Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet.* Oslo 1998. Ad notam Gyldendal.

Sørensen, Øystein: *Norsk idéhistorie bind III: Kampen om Norges sjel - 1770 – 1905.* Oslo 2001. Aschehoug.

Søvik, Nils og Supphellen, Steinar: *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab: ein kort presentasjon.* 1992. Tapir forlag.

Thuesen, Arthur: «For Norge, Kiæmpers Fødeland: en berømt beslagleggelse». Oslo 1958. Aftenpostens kronikk.

Winsnes, A.H.: *Det norske selskab: 1772-1812.* Kristiania 1924. Aschehoug.

Østerud, Øyvind: *Hva er nasjonalisme?* Oslo 1994. Universitetsforlaget.